

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENC

Marta Alari Hidalgo

Memòria i reflexió d'un conflicte local: Cubelles i la seva central tèrmica, 1972-1983. Una primera aproximació

Daniel Álvarez Gómez

La nissaga medieval dels Òdena a Lavit

Daniel Sancho París

El canó granífug a l'Alt Penedès a principis del segle XX

Ferran Forcada Jiménez

Records de la tradició festiva de Bellvei del Penedès (1836-1938)

Salvador Miret i Cols, (et alt.)

Notes històriques dels anys 1752-1864, especialment de Vilafranca del Panadès i de la família Miret

Gener Aymamí i Domingo

Centenari de l'exploració de l'avenc Font i Sagué o de l'Arcada Gran

DEL PENEDÈS

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

INSTITUT
D'ESTUDIS
PENEDESENCS

Edita: Institut d'Estudis Penedesencs
C/ Ferrers, 54, baixos - Tel./fax 93 892 19 79
08720 Vilafranca del Penedès
C. Major, 18 - 43700 El Vendrell
Carrer de Sant Pau, 13
08800 Vilanova i la Geltrú
iepenedesencs.cat - secretaria@iepenedesencs.org
Apartat de correus 119 - 08800 Vilanova i la Geltrú

Institut d'Estudis Penedesencs,
entitat registrada a la Direcció General de Dret i
Entitats Jurídiques de la Generalitat de Catalunya,
capítol d'Associacions, secció 1ª, número 3.360
CIF G-08885311.
ISSN: 1698/3122

Entitat declarada d'interès cultural per acord
de la Generalitat, de 12 de novembre de 1997
i declarada el 2012 Entitat d'Utilitat Pública.

Consell de redacció:
Ramon Arnabat i Mata
Montserrat Comas i Güell
Xavier Esteve i Gràcia
Daniel Garcia i Peris
Núria Jané i Orpi
Jordi Medina i Alsina
Àngels Parés i Corretgé
Antònia Pedrol i Gómez
Àngels Santacana i Figuerola
Josep Solé i Armajach
Joan Solé i Bordes
Pilar Tarrada i Gol
Àngels Travé i Ràfols
Albert Tubau i Garcia
Joan Vidal i Urpi

Versió abstract: Josep M. Figueras i Francesc Llopart

Correcció lingüística:
Francesc Llopart i Puignau

Impressió i muntatge:
LlopArt impressions
Tel. 620 259 128 / 620 259 129
llopartimpressions@llopartimpressions.cat
www.llopartimpressions.cat
Dipòsit legal: B-39.107-2002

S U M A R I

PORTALADA

De les primaveres i les tardors.	5
Premis Recercat 2015.	8
Commemoració del centenari del naixement d'Albert Virella i Bloda.	10

COL·LABORACIONS

Memòria i reflexió d'un conflicte local: Cubelles i la seva central tèrmica, 1972-1983.	
Una primera aproximació.	12
<i>Marta Alari Hidalgo</i>	
La nissaga medieval dels Òdena a Lavit.	25
<i>Daniel Álvarez Gómez</i>	
El canó granífug a l'Alt Penedès a principis del segle XX.	37
<i>Daniel Sancho París</i>	
Records de la tradició festiva de Bellvei del Penedès (1836-1938).	49
<i>Ferran Forcada Jiménez</i>	
Notes històriques dels anys 1752-1864, especialment de Vilafranca del Penedès i de la família Miret	79
<i>Salvador Miret i Cols, (et alt.)</i>	
Centenari de l'exploració de l'avenc Font i Sagué o de l'Arcada Gran.	95
<i>Gener Aymamí i Domingo</i>	

SECCIONS

Inventari de toponímia.	102
------------------------------	-----

VÀRIA

Notes sobre l'associacionisme cultural a la Catalunya contemporània.	103
<i>Ramon Arnabat Mata</i>	
El plànol i altres dades de la caserna de Vilafranca.	109
<i>Joan Solé Bordes</i>	
Auguris o al·leluies en anys de postguerra.	116
<i>Josep M. Llantet</i>	
Un altre vilafranquí desconegut: el lingüista Josep Calveras.	117
<i>Joan Solé Bordes</i>	

LLIBRES.	120
---------------	-----

FONS BIBLIOGRÀFIC.	136
-------------------------	-----

P O R T A L A D A

DE LES PRIMAVERES I LES TARDORS

Entre maig i octubre de 2015 l'Institut d'Estudis Penedesencs ha organitzat moltes i diverses activitats. En destaquen, però, tres de molt especials. Pel maig es lliuraven a Vilafranca del Penedès els **Reconeixements Culturals Collita 2015** en el marc de la Festa de la Cultura. Just passades les vacances, es presentava la **guia de la Font de la Canya**, sota direcció i coordinació de Daniel López, en un volum que es convertia en el número 200 de la particular col·lecció editorial de l'IEP. Abans d'acabar octubre, s'organitzaven les XXV Jornades d'Estudis Penedesencs sota la temàtica de "Paisatge i Natura al Penedès". Ara cal centrar-nos en els dos primers esdeveniments.

El divendres 8 de maig de 2015, a l'Auditori Municipal de Vilafranca del Penedès, es feia lliurament dels Reconeixements Culturals en el marc de la IV Festa de la Cultura al Penedès organitzada per l'Institut d'Estudis Penedesencs.

L'acte era presentat per la periodista Carla Sanmartín amb la participació del Grup de Grallers Els Vinardells; l'Escola de Dansa Assumpta Trens, del Casal Societat La Principal; el Cor Xamusia i el cantautor Cesc Freixas. El jurat d'aquesta edició Collita 2015 era presidit pel President de l'IEP i en formaven part Jordi Solà, regidor de l'Ajuntament de Vilafranca; Ramon Sicart, galerista; Eva Hidalgo, periodista; Àngels Santacana, historiadora i tècnica de Museus de l'Ajuntament del Vendrell; Montserrat Comas, directora de la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, i Pilar Tarrada, coordinadora tècnica de l'IEP, que actuava en qualitat de secretària del jurat.

Com en edicions anteriors, els guardonats foren obsequiats amb l'original escultura *Dona fulla*, de l'artista vilanoví Xavier Cuenca. Finalment, aquest fou el veredict de l'enguany. El Reconeixement Teresa Basora de Promoció i Divulgació Cultural s'atorgava a la Llibreria L'Odissea, de Vilafranca del Penedès, "per la seva constant i incansable trajectòria en favor de la cultura penedesenca i catalana, per haver contribuït també a dinamitzar l'activitat cultural del Penedès amb

La coral Xamusia amb Cesc Freixas en un moment de la seva actuació (Foto Josep Anton Calvet).

projectes culturals de més gran abast, interdisciplinaris i desenvolupats amb diferents persones i entitats de la vegueria". El Reconeixement Emili Giralt de Recerca s'atorgava a Josep Mestres Mercader "per la seva labor constant de recerca arqueològica sobre la prehistòria al Penedès". Per la seva part, el Reconeixement Santiago Rusiñol de les Arts anava a Camil·la Pérez Salvà "per la gran virtut de convertir en art aquells aspectes més humils i quotidians". Finalment, el Reconeixement Pau Casals de Trajectòria i Compromís Cultural s'atorgava a Bienve Moya i Domènech "per la seva àmplia trajectòria sempre vinculada a les propostes culturals d'arrel i objectiu popular".

Els guardons foren lliurats pel Sr. Lluís Puig, director general de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; pel Sr. Pere Regull, alcalde de Vilafranca del Penedès; pel Sr. Manel Fuertes, director de la zona de Vilafranca del Banc de Sabadell, i pel President de l'IEP. Així finalitzava, doncs, aquesta IV edició de la Festa de Cultura després d'haver-se organitzat anteriorment a Calafell, Vilanova i la Geltrú i el Vendrell.

Passades les vacances d'estiu, l'Institut d'Estudis Penedesencs i l'Ajuntament d'Avinyonet presentaven la Guia de la Font de la Canya coordinada per l'arqueòleg Daniel López. Aquest no és en cap cas un llibre qualsevol, és la guia del jaciment arqueològic del turó de la Font de la Canya on s'han trobat els vestigis més antics de l'activitat vitícola al Penedès. Per aquesta meritòria raó, el

Els guardonats, d'esquerra a dreta: el representant de la llibreria L'Odissea de Vilafranca, l'esposa de Josep Mestres Mercader, que no va poder assistir a l'acte, Camil·la Pérez Salvà, i Àngels Parés en representació de Bienve Moya Domènech, que no va poder ser-hi present. Amb ells van lliurar els guardons, també d'esquerra a dreta: Albert Tubau, president de l'IEP; Manel Fuertes, director de la Zona de Vilafranca del Banc de Sabadell; Lluís Puig, director general de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; i Pere Regull, alcalde de Vilafranca del Penedès. (Foto Josep Anton Calvet).

volum duu assignat el número 200 de les publicacions de l'IEP. En pocs dies se'n feia la presentació a Avinyonet, Vilafranca i Vilanova. En paral·lel, l'IEP aprofitava per reeditar el número 100 de la seva col·lecció, el Vocabulari del Vinyater penedesenc, de Pere Sadurní, un altre llibre de referència exhaurit de feia temps.

Aquest és un tast de les activitats que l'Institut d'Estudis Penedesencs ha dut a terme entre la primavera i l'engegada tardoral. L'agenda de tardor ja és plena a vessar i els projectes i les iniciatives s'amunteguen. Trenta-vuit anys de trajectòria obliguen, i la Creu de Sant Jordi de 2014 ens engresca i esperona.

Albert Tubau, president de l'IEP amb els representants de la llibreria l'Odissea Guardonats amb un dels premis.

Albert Tubau
President de l'IEP

PREMIS RECERCAT 2015

Recollim el parlament pronunciat per Josep Santesmas-
ses, president de la Coordinadora de Centres d'Estudi
de Parla Catalana, en l'acte de lliurament dels premis
Recercat 2015, a Vilafranca del Penedès, el 9 de maig
d'aquest 2015.

El temps passa inexorablement posant números a la nostra existència, any darrere any, amb un cert respecte donada la nostra condició de finitud. Però també amb complaença quan som capaços de construir positivament i anem posant números a un seguit d'activitats i projectes acumulatius que constitueixen un pòsit viu i humanament enriquidor. Posem anys als centres que hem vist fundar o dels quals som hereus, en posem a les revistes que van engruixint el coneixement del nostre lloc o territori, en posem a altres moltes activitats que, regularment o periòdicament, organitzem. El mateix que ens passa avui. L'onzena edició del RECERCAT. En aquest transcórrer del temps, quan mirem en retrospectiva, ens apareix el concepte de *solidesa*, malgrat que potser en el present tenim la percepció que, en les dinàmiques pròpies de cada centre, no disposem del temps, dels recursos i de la participació que voldríem i necessitaríem. El temps ens dona la mesura de com hem interrelacionat amb els nostres territoris i amb els àmbits de cultura i ciència en què ens hem mogut. La memòria, quan comporta balanç i reflexió, ens proporciona una mesura ajustada a la realitat del valor del que hem construït. El mateix que ens passa avui i aquí, a Vilafranca, en la valoració col·lectiva, a través dels exemples que hem vist, del que hem parlat i sentit.

En aquesta feina que s'ha fet en les darreres dècades des del camp de la història local —i en molts d'altres—, des de la recerca i la seva divulgació, hem teixit un extens camp de coneixement de les comunitats de memòria de les quals formen part. Memòria col·lectiva i memòria cultural dels nostres llocs i territoris. Memòria clau per construir present i per mirar el futur amb esperança. Hem anat bastint coneixement del lloc, del territori, del país, en cada temps històric i des de la nostra condició humana. És a partir d'aquest coneixement com es vesteixen els vincles socials com a comunitat, que alhora cal que es mostri transmissora, receptora, creativa i constructiva.

En aquest temps canviant que ens toca viure no només hem de fer nostra la coneguda afirmació de Pierre Vilar, «pensar històricament», sinó que també ens cal actuar amb perspectiva i responsabilitat històrica. Memòria i perspectiva que, de ser clares, crítiques i rigoroses, ens afermen en la continuïtat, ens donen consistència i ens obren a camins d'esperança. Tot contra la imposició de la por i la inseguretat per poder arribar a viure amb dignitat, contra la voluntat de desintegrar les comunitats de memòria i cultura, en aquest programat afany de substituir-les per memòries i històries falses importades i imposades, o per construccions universals de banalitats que fan molt rics els poderosos i pobres molts dels que treballen o tenen ganes de treballar. Ai!, jels poders que no passen per les urnes o els poders que arriben a les urnes amb els interessos dels poders que no passen per les urnes! Contradient la imatge d'aquest magnífic mar de vinyes que envolta Vilafranca i emprant llenguatge vitivinícola, no costa gaire afirmar que, a vegades, la democràcia fa poc grau, i que massa sovint ens volen fer beure a galet el vi del raïm que arriba podrit al celler. La informació

desinformativa, o les accions desactivadores, ens les aboquen amb l'objectiu de desintegrar les comunitats de memòria petites i grans de les quals formem part, o perquè no volen entendre res més que la unitat de destí o perquè han cregut que el poder, democràtic o no, no té límits, en l'afany de dominar-ho tot i de repartir cada vegada més injustament.

Nosaltres formem part del model de ciutadà cultural actiu i participatiu, que creu que la cultura és una necessitat que ha de conformar una part essencial de l'estat del benestar, que creu en la continuïtat de les comunitats de memòria com a projecte de futur, cultes, interconnectades, respectuoses amb les memòries afegides, i obertes a la participació i a la inclusió.

I ara i aquí no fem res més que reafirmar aquest convenciment donant valor i difusió al que fem i al que som. Ho fem un any més des de l'IRMU, aquesta realitat que s'ha fet imprescindible i que és confluència d'aquest model de ciutadà cultural actiu organitzat, representat per la CCEPC, i de l'administració, la de la Generalitat de Catalunya, que no ha volgut ser aliena a la transmissió de les inquietuds i la participació, de les quals, a través d'aquesta confluència, n'ha fet polítiques de govern.

Ho fem reconeixent els valors de tots, personalitzats, com cada any, amb l'atorgament dels premis Recercat a un centre d'estudis i a una persona vinculada a un centre. A un centre: el Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre que articula una comarca de demografia baixa, 23.000 habitants, repartida en 14 municipis i amb 420 socis. Un centre que, de bon principi, es va articular comarcalment i que ha sabut mantenir aquesta estructuració amb molta eficàcia, anant d'una punta a l'altra del seu territori. El CERE és una entitat de referència per a la comarca i per a les Terres de l'Ebre que ha impulsat projectes com ara la Fira del Llibre Ebrenc, Litterarum o la Comissió Cívica del Patrimoni de les Terres de l'Ebre, a part d'un conjunt d'activitats i projectes comuns als dels altres centres. Una persona: Joan Solé Bordes, expresident de l'Institut d'Estudis Penedesencs, persona vinculada a infinitat de projectes i activitats posant per epicentre aquesta ciutat. Penso que el Joan és de les persones que sempre hi és, que sempre ho sap i que sempre ho dona, de les que mai tenen un no i de les que sempre tenen feina, i, ja ho veieu, a més, pren mal amb les activitats. Al CERE i al Joan, moltes gràcies per encarnar l'essència del món dels centres d'estudis i de representar-lo honoríficament a partir d'ara. Un dia o altre haviu de recollir aquest premi.

No sabem com s'estructurà el govern de la Generalitat a partir de les eleccions de setembre; per tant, tampoc sabem qui serà, l'any vinent, el nou director General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Cultural i, en conseqüència, no sabem qui serà el nou director de l'IRMU. Governí qui governí, ens agradaria molt que tu, Lluís, tornessis a estar aquí, entre nosaltres, representant el que avui representes. A part de la capacitat i eficiència de gestió que tots els qui t'hem tractat hem pogut comprovar, crec que respons a allò que el poeta menorquí Ponç Pons escriu en el seu darrer llibre: «Intel·ligència i bondat haurien de ser sinònims.» Moltes gràcies per tenir clara consciència del que representem per a la cultura de les terres de parla catalana.

Avui hem traginat tot el que som i el que fem, com els pagesos d'aquesta terra traginen els raïms de les vinyes als cellers. Ho fem acompanyats per la ciutat de Vilafranca del Penedès, capital de la cultura catalana d'enguany. S'ha treballat amb un centre d'estudis important, que també des dels seus inicis va tenir com a objectiu articular la comarca natural i històrica del Penedès. Moltes gràcies, doncs, a l'Institut d'Estudis Penedesencs per la feina que feu i per l'entusiasme que heu posat en l'organització del Recercat. No us donarem el premi perquè ja el teniu. Moltes gràcies, també, a l'Ajuntament de Vilafranca per la seva acollida; a totes les entitats del Penedès per la seva col·laboració, i a tots vosaltres per ser aquí compartint inquietuds, projectes i experiències. Moltes gràcies a tothom, i que l'any vinent puguem ser un bon tros més lliures.

COMMEMORACIÓ DEL CENTENARI DEL NAIXEMENT D'ALBERT VIRELLA I BLODA

El passat mes de novembre un seguit d'actes a la seva vila nadiua de Vilanova i la Geltrú van recordar la figura Albert Virella i Bloda, un dels promotors i fundadors de l'IEP. Així, Albert Tubau va participar, en qualitat de president de l'IEP, en una conferència sobre Virella celebrada a la Penya Filatèlica de Vilanova i també en una taula rodona sobre la personalitat i l'obra de l'il·lustre vilanoví, que es va celebrar el dia 20 de novembre a l'Arxiu Comarcal del Garraf, organitzada per l'Ajuntament de Vilanova i la Comissió Any Virella, de la qual l'IEP formava part.

El dia 21 de novembre, data exacta del naixement d'Albert Virella, es va procedir a la descoberta d'una placa a la seva casa nadiua, al número 4 de la rambla de la Pau, acte que va comptar amb l'assistència de l'alcalde de Vilanova, dos dels fills de l'homenatjat i Joan Solé Bordes, expresident de l'IEP i autor de la biografia de Virella en un opuscle reeditat per l'Ajuntament amb aquest motiu i que es va oferir a tots els assistents.

Descoberta de la placa que recorda la casa nadiua d'Albert Virella i Bloda.

COL·LABORACIONES

MEMÒRIA I REFLEXIÓ D'UN CONFLICTE LOCAL: CUBELLES I LA SEVA CENTRAL TÈRMICA, 1972- 1983. UNA PRIMERA APROXIMACIÓ

RESUM

L'objecte d'estudi del qual s'ocupa aquest article és l'origen i el procés d'un conflicte local que es produí a Cubelles a partir de la implantació d'una central tèrmica, entre 1972 i 1983. L'elecció d'aquestes dues dates no ha estat arbitrària: mentre que la primera va significar l'aparició de l'enfrontament, amb les primeres notícies de la central a la vila, la segona suposà l'atenuant, que, en coincidir amb el primer relleu consistorial democràtic, inicià un període de convivència entre els opositors, els partidaris i la tèrmica.

ABSTRACT

The object of study of this article is the origin and the history of a local conflict that took place in Cubelles, caused by the project and construction of a thermal plant between 1972 and 1983. The choice of these two dates has not been arbitrary: while the former, with the first news of the project reaching the town, meant the emergence of the conflict, the second, in coincidence with the election of the first democratic City Council, meant its appeasement and the beginning of a period of coexistence between opponents, supporters and the plant.

A nivell general, aquest estudi el podem situar historiogràficament en els àmbits de l'ecologisme, l'economia i la societat. A nivell específic, tot i que va omplir les pàgines dels diaris i butlletins de l'època, no trobem gaire bibliografia al respecte. Tot i així, cal destacar l'obra de Sixt Moral i Ramon Ferré, *Malgrat tot avançàvem*,¹ editada l'any 1981. Aquest és un llibre de referència quant al conflicte i les seves repercussions i, per tant, una eina bàsica per situar cronològicament

¹ MORAL, Sixt i FARRÉ, Ramon. *Malgrat tot avançàvem*, El cep i la nansa, Vilanova i la Geltrú, 1981. El capítol al qual ens referim es titula "Nou anys lluitant contra la tèrmica de Cubelles", p. 87-141.

molts dels fets que derivaren de la lluita antitèrmica. Malgrat tot, és un volum publicat a principis de la dècada de 1980, quan a Cubelles i a la tèrmica encara faltaven qüestions legals per resoldre. Així doncs, per enriquir els continguts d'aquesta recerca, també s'han dut a terme una sèrie d'entrevistes a persones vinculades a la tèrmica i al conflicte.²

PRIMER EMPLAÇAMENT: LA CENTRAL TÈRMICA SOBRE EL PAPER (1972-1973)

Els antecedents del conflicte, els trobem a les acaballes del mes d'abril de 1972, quan el cap del Consistori cubellenc —Josep Mª Batet— féu córrer la veu que un suposat grup financer de Mònaco estava interessat a adquirir un seguit de terrenys situats a la vora de la desembocadura del riu Foix, amb la intenció de bastir-hi una urbanització de luxe.³ El mateix alcalde —en nom de l'entitat monegasca— va adquirir un total de 20 hectàrees a diferents propietaris en dita zona.⁴

La sorpresa generalitzada arribà poc temps després. Una notícia publicada a *La Vanguardia* assabentà els cubellencs que la Direcció General de l'Energia havia autoritzat a *Térmicas del Besós SA*⁵ la instal·lació d'una central tèrmica a la província de Tarragona, i que dita empresa —dins del termini fixat per la Delegació— havia sol·licitat el seu emplaçament al terme municipal de Cubelles, a la vora de la desembocadura del riu Foix.

Després del rebombori que sorgí arran de la nova, el 22 d'octubre de 1972 va tenir lloc al local de L'Aliança el primer “míting” antitèrmic.⁶ Personalitats cubellenques, propietaris i gent d'arreu de la comarca van assistir a l'acte. Després d'un seguit de parlaments en què s'exposaren distintes postures, els presents i els representants consistorials —que també hi eren— acordaren públicament oposar-se a la construcció de la central.⁷

Els partidaris de l'aturament del projecte justificaren la seva negativa, en primer lloc, pel fet d'haver de conviure amb un focus contaminant a tan sols 1'2 km del nucli urbà, sabent que això era il·legal, ja que havia d'estar —com a mínim— a 2 km de distància del territori habitat⁸. La zona escollida per ubicar la tèrmica tampoc la consideraven idònia, ja que el Pla General d'Ordenació de 1965 contemplava aquests terrenys per a l'ús turístic i residencial. També destacaren el fet que Cubelles, en els darrers anys, havia estat receptora d'estiuejants i urbanites que havien establert a la vila la seva segona residència, tot fugint dels aires contaminats de la ciutat, fenomen que havia

2 Entrevistes realitzades durant l'estiu de 2014. Les persones entrevistades foren: Miquel Padreny Ribas (15-07-2014), Jesús Tambo Gregorio (17-07-2014), Josep Marcillas Massuet (18-07-2014), Rafael Pinilla Corpas (15-07-2014), Joan Vidal Urpí (20-07-2014), Montserrat Amorós Soler (17-07-2014), Joan Amorós Fontanals (17-07-2014) i Montserrat Pich Llobet (21-07-2014).

3 PIERA ROIG, Joan. *Flors i punxes*, Ajuntament de Cubelles, Cubelles, 1984, p. 68.

4 PINEDA GAVALDÀ, Antoni i VIDAL URPI, Joan. *Història gràfica de Cubelles, 1970-2000*, Grup d'Estudis Cubellencs, Amics del Castell, Cubelles, 2003, p.23.

5 Térmicas del Besós S. A. era una entitat presidida per Josep Maria Badia Batalla, i pertanyia a parts iguals a l'Empresa Nacional Hidroelèctrica de la Ribagorçana (ENHER) i a Hidroelèctrica de Catalunya.

6 Entrevista a Joan Vidal, 20-07-2014.

7 MORAL, Sixt i FARRÉ, Ramon. *Malgrat tot...*, p. 89.

8 Segons dictà el Decret 2.414/1951 pel qual s'aprovà el *Reglamento de las actividades molestas, insalubres, nocivas y peligrosas*, BOE, núm. 292, 07-12-1961.

contribuït a omplir les arques municipals. Així doncs, reclamaren a les autoritats la reubicació de la central en un territori adequat per a les activitats dites molestes, insalubres, nocives i perilloses.⁹ L'alcalde Batet, el mes de gener de 1973, va presentar la seva dimissió –tot al·legant problemes de salut– i Juan Fernández Gutiérrez el va substituir.¹⁰

Finalment, el 23 de juliol de 1973, la Direcció General de l'Energia va denegar l'autorització a Térmicas del Besós SA, per construir la central a Cubelles, ja que el permís havia estat donat per construir-la a la província de Tarragona, no a la de Barcelona. L'organisme estatal va fixar un termini de sis mesos perquè l'empresa proposés un nou emplaçament a la província de Tarragona, o bé renunciés a instal·lar-la en aquesta província. En cas de voler construir-la a la de Barcelona hauria de presentar una nova sol·licitud i una nova proposta d'emplaçament.¹¹

SEGON EMPLAÇAMENT: DE L'EXPECTATIVA A L'ENFRONTAMENT (1974-1979)

El 18 de gener de 1974, *La vanguardia* tornava a assabentar els cubellencs de la realitat del projecte: la Direcció General de l'Energia havia tornat a concedir l'emplaçament d'una central tèrmica de les mateixes característiques que en la petició anterior, però –en aquest cas– a la província de Barcelona.¹² Tot seguint les indicacions,¹³ Térmicas del Besós S.A. va renunciar a emplaçar-la a Tarragona i va demanar el vistiplau per construir-la a Barcelona, reincidint així en Cubelles com a lloc idoni per fer-ho.¹⁴ El pressupost total del projecte sumava gairebé 4.000 milions de les antigues pessetes.¹⁵

L'edifici en qüestió s'havia de bastir en un rectangle delimitat per la carretera C-246 de Barcelona a Calafell al nord i la línia de ferrocarril Barcelona-Tarragona al sud. A l'oest, pel Camí del Prat i a l'est, per “una línia sensiblement paral·lela al citat camí”, allunyant-se així 400 metres de la primera idea d'emplaçament, que pretenia ubicar-la entre la línia del ferrocarril i el litoral marítim, a la vora de la desembocadura del riu Foix.¹⁶ El canvi –assegurava la premsa– radicà a acceptar “certes peticions” i a avaluar les condicions favorables que justificaven l'elecció del territori escollit per implantar el complex elèctric. Segons la crònica periodística, els arguments que legitimaven l'emplaçament de la central a Cubelles referien que era “la zona menys apropiada per al turisme de la regió catalana”, malgrat ser una població fortament turística, guardonada l'any 1966 per la Jefatura Provincial del Movimiento amb el Primer Premio de Embellecimiento de Pueblos de la Provincia i, l'any següent, pel Ministerio de Información i

9 PINEDA GAVALDÀ, Antoni i VIDAL URPI, Joan. *Història gràfica...* p. 14-15. Entrevista a Montserrat Pich Llobet, 21-07-2014, es basà en el *Reglamento de las actividades Molestas, Insalubres, Nocivas y Peligrosas*, BOE, núm. 292, 07-12-1961.

10 PINEDA GAVALDÀ, Antoni i VIDAL URPI, Joan. *Història gràfica...*, p. 23.

11 BOE, núm. 193, 13-08-1973.

12 Tres dies abans, les dades publicades per l'autor de l'article havien estat publicades al BOE i el BOP.

13 BOE, núm. 193, 13-08-1973.

14 *La vanguardia*, 18-01-1974, p. 32.

15 Exactament eren 3.961.000.000.

16 *La vanguardia*, 18-01-1974, p. 32.

Manifestació antitèrmica. Font: APAPG.

Turismo, que concedí a la vila la placa de bronze al mèrit turístic.¹⁷ També per “la inexistència de platges [...], la presència de zones pantanoses i salines que la fan insalubre [...], l'existència d'una fàbrica de productes químics (brom), de prefabricats de formigó [...], i la poca cota de terreny, d'1 a 2 metres, que exigeix grans despeses econòmiques per al seu condicionament turístic”.¹⁸ Quant al grau de contaminació que produiria la central, s'assegurava que “es limitarà a una addició de clor semblant a la que s'afegeix a l'aigua perquè sigui potable. Quant a l'atmosfèrica, serà ínfima, ja que tan sols vessarà 17 micrograms per metre cúbic”.¹⁹

Sembla que la descripció paisatgística feta per la premsa fou producte d'un seguit de fotografies presentades per Tèrmicas del Besós SA al Ministeri d'Informació i Turisme, les quals descrivien una realitat poc acurada del que era Cubelles. Aquestes declaracions serien l'inici d'una llarga campanya de relacions públiques en la qual es pretengué conscienciar les comarques del Garraf i Baix Penedès —les més afectades pel projecte— dels beneficis econòmics i laborals que suposaria per a la zona un complex d'aquestes característiques.²⁰

El 13 de febrer de 1974 l'Ajuntament de Cubelles va aprovar la instal·lació de la central tèrmica en sessió plenària. Tres dies més tard se signà un acord entre l'alcalde Fernández i el president de Tèrmicas del Besós SA, Josep Mª Badia Batalla, on es posaren en comú les aspiracions

17 MARTÍNEZ ROIG, Xavier i VIDAL URPI, Joan. *Els anys de la postguerra i l'auge turístic a Cubelles (1939-1970). De la repressió a l'especulació*, Ajuntament de Cubelles, Cubelles, 2009, p. 174.

18 *La Vanguardia*, 18-01-1974, p. 32.

19 MORAL, Sixt i FARRÉ, Ramon. *Malgrat tot...*, p. 100.

20 Entrevista Montserrat Pich, 21-07-2014. També a: APVP. Àlbum amb 27 fotografies en blanc i negre de 18cm x 25cm. MORAL, Sixt i FARRÉ, Ramon. *Malgrat tot...*, p. 100.

de les entitats a les quals representaven respectivament.²¹

Fou a partir d'aquell moment quan Cubelles i les poblacions afectades començaren a manifestar-se públicament i a assessorar-se en l'àmbit legal. Concretament, s'hi afegiren els municipis de Cunit, Calafell i el Vendrell. Naixia, llavors, la Comissió Antitèrmica, els capdavaners de la qual foren el matrimoni format per Pompeu Vidal i Montserrat Pich Llobet, seguits, entre d'altres, per Joan Amorós Fontanals, Joan Alba Estalella, Isidre Piñol Borràs, Joan Vidal Urpí i Joan Roig Piera.²²

Cubelles, que fins llavors havia viscut amb cert pacifisme els últims anys d'un règim que durava gairebé quatre dècades, es mobilitzà davant d'un fet que començava a obrir ferides i a trencar relacions personals, ja que, tot i fer-se evident el refús d'un gran sector de la població, n'hi va haver un altre que s'hi posicionà a favor. La postura d'aquests últims fou la d'encoratjar l'autoritat local a acceptar la proposta feta per Tèrmicas del Besós SA, tot al·legant els possibles beneficis econòmics i laborals que podia comportar a la vila.²³ Tots els entrevistats parlen d'aquells anys com dels de l'inici d'un conflicte en el qual els interessos econòmics varen jugar un paper decisiu en el posicionament respecte a la central.

El mes d'abril de 1974 la Diputació Provincial de Tarragona feia pública la seva oposició al projecte, solidaritzant-se amb les peticions formulades per les poblacions de Cunit, Calafell i el Vendrell, els alcaldes de les quals, Antoni Romeu, Jesús Traginer i Joan Martí –respectivament–, es varen entrevistar a Madrid amb el ministre d'Informació i Turisme, Pío Cabanillas. Els batlles van ensenyar-li unes fotografies que contrastaven amb les presentades per Tèrmicas del Besós SA –que tan sols reproduïen escombraries i brutícia–, realitat que, segons els representants consistorials, poc tenia a veure amb Cubelles.²⁴ El 8 de maig del mateix any apareixia per primera vegada el nom de Central Tèrmica del Foix a la premsa, per referir-se a la que encara estava en projecte, quan la Direcció General de l'Energia encara no havia resolt l'estudi de les impugnacions.²⁵

L'Ajuntament concedí la llicència d'obres provisional el 14 de gener de l'any 1975²⁶ i la reacció popular no va fer-se esperar: els veïns de Cunit van anar en manifestació a la Casa Gran per tal de demanar més informació sobre el tema.²⁷ A Cubelles la Comissió Antitèrmica i alguns veïns afectats interposaven un recurs de reposició contra la concessió de l'Ajuntament. Aquest recurs, però, fou desestimat el 31 de març.²⁸ D'altra banda, Tèrmicas del Besós SA negociava amb els propietaris dels terrenys en els quals s'havia d'aixecar el complex elèctric.²⁹ Segons les fonts orals, a més a més de la recompensa econòmica, l'entitat oferia llocs de treball a la futura central.³⁰

21 APRM. Conveni entre l'Ajuntament i *Tèrmicas del Besós, SA*.

22 Entrevista a Joan Amorós, 17-07-2014, i entrevista a Montserrat Pich Llobet, 21-07-2014.

23 AMC. 459, 1974, Central Tèrmica, escrits donant suport a la decisió de l'Ajuntament.

24 MORAL, Sixt i FARRÉ, Ramon. *Malgrat tot...* p. 105.

25 *La Vanguardia*, 08-05-1974, p. 33.

26 AMC. 565 i 567, 1972-1976. Central Tèrmica. doc. Primer i segon emplaçament i impugnació Central Tèrmica.

27 MORAL, Sixt i FARRÉ, Ramon. *Malgrat tot...*, p. 110.

28 APVP. Informe realitzat pels advocats Juan V. Fuentes Lojo i José Fuentes Lojo, els quals defensaren davant la justícia la Comissió Antitèrmica, p. 1.

29 Entrevista a Joan Amorós, 17-07-2014.

30 Entrevista Montserrat Pich, 21-07-2014.

Finalment, l'única persona que no va vendre, i que encara conserva una parcel·la a pocs metres de l'enorme xemeneia, fou Montserrat Amorós, la qual —segons explica— va ser víctima de pressions i amenaces per part de persones a les quals identifica com a treballadors de l'empresa. L'entrevistada assegura que les visites a casa seva eren contínues i el to de les demandes intimidant.³¹

El 6 de febrer, Rodolfo Martín Villa, aleshores governador civil de Barcelona, va anunciar que el govern havia decidit autoritzar la construcció de la central, atès que la Direcció General de l'Energia, amb data de 27 de gener de 1975, havia aprovat la seva instal·lació i l'havia declarat "d'utilitat pública".³² Martín Villa explicava que s'havia tingut en compte la demanda d'energia a la zona catalana, que arribava —segons dit organisme— *"a un 12% anual acumulatiu d'augment"*, per la qual cosa la instal·lació de noves unitats de producció era *"peremptòria"* i no admetia dilació. Això també es devia al fet que el termini per construir una central nuclear era més dilatat que per a una central tèrmica, i ja que el consum elèctric era extens, la demora *"podria significar greus limitacions d'energia elèctrica a la regió catalana en un futur proper"*.³³

L'11 de febrer l'Ajuntament aprovava inicialment la modificació del Pla Parcial i el 14 d'abril ho feia de manera provisional.³⁴ A mitjans de març ja havien començat les obres de construcció i es preveia que entrés en funcionament l'any 1978.³⁵ La protesta dels veïns es va mostrar en forma d'impugnacions³⁶ contra l'aprovació inicial del Pla Parcial,³⁷ al·legant la seva improcedència per no haver-se tingut en compte la modificació del Pla General vigent,³⁸ i també perquè, a l'hora de formular la modificació, no s'havien contemplat els terrenys continguts al recinte de la central, que, tal com s'havia dictat en l'informe de la Comissió d'Urbanisme,³⁹ s'havien de considerar com una *"Unitat Urbanística d'Àmbit Superior"*. Això es devia al fet que, per una banda, no s'havia definit la delimitació exacta d'aquests terrenys⁴⁰ i, per una altra, no s'havia tingut en compte el sector on s'havien d'emplaçar els tancs d'emmagatzematge, la conducció subterrània, ni les instal·lacions per a la presa d'aigua, les quals afectaven també el municipi de Cunit. En darrer lloc, afegiren que el Pla

31 Entrevista a Montserrat Amorós, 17-07-2014.

32 *Diario de Barcelona*, 06-02-1975.

33 APRM. Resolució de la Direcció General de l'Energia.

34 APRM. Resum cronològic de la instal·lació de la central tèrmica proporcionat per l'Ajuntament l'agost de 1977.

35 *La vanguardia*, 17-03-1976, p. 44.

36 AMC. 566, 1972-1975, Central Tèrmica. doc. Primer i segon emplaçament i impugnació central Tèrmica.

37 Amb data 11 de febrer de 1976, que, segons constava a la Memòria, partia de l'existència d'un Pla General d'Ordenació modificat. Aquesta modificació no es podia afirmar, ja que encara no havia estat aprovada per la Comissió Provincial d'Urbanisme, a: APRM. Resolució de la Direcció General de l'Energia. Després de la reforma produïda a la Llei del Sòl de 1975, en l'article 10 núm. 1, no es podien redactar Plans Parcial sense un Pla General previ. En el cas concret, doncs, al qual es refereixen aquestes al·legacions, el Pla Parcial solament podia ser discutit partint del Pla General del Municipi de Cubelles de 1965, atès que era l'únic vigent. En no haver tingut en compte en el Pla Parcial què es pretenia el Pla General, resultava inqüestionable que l'aprovació inicial efectuada —que s'impugnava— constituïa una infracció de l'article 10 de la Llei del Sòl de 1975. A: BOE, núm. 107, 05-05-1975.

38 Les al·legacions fetes en aquest document, es formularen a l'empar del que estava disposat en l'article 32 sobre Règim del Sòl i Ordenació Urbana de 1975. A: BOE, núm. 107, 05-05-1975.

39 Quan Tèrmicas del Besós SA va promoure l'avançament del Pla Parcial, que va ser sotmès a informe de la Comissió Provincial d'Urbanisme de Barcelona, aquesta ho féu favorablement, si bé destaquem els acords de 23 de maig de 1975 i 27 de juliol del mateix any, que assenyalaven que la instal·lació de la central tèrmica condicionava la tendència urbanística dels terrenys limítrofs, i calia que es formulés com una "Unitat Urbanística d'àmbit Superior" que comprengués els terrenys que podien quedar afectats per dita instal·lació.

40 Els impugnants creien que efectuar una delimitació a base d'afirmacions com "carretera C-246 de Barcelona a Calafell", "prolongació de l'accés de l'autopista a Comar-ruga", "mar Mediterrani" o "camí del Prat", no s'ajustava al que es pot considerar com una unitat geogràfica, i els resultava arbitrària.

Manifestació antitèrmica, any 1978. Font: APAPG.

cometia una infracció de la Llei del sòl per defectes de forma i de fons.⁴¹ És a dir, creient que no era suficient amb l'aprovació de l'Ajuntament i la pertinent publicació al *BOP* de Barcelona, atès que la zona de port afectava també la de Tarragona. En afectar dos municipis de diferents províncies, l'aprovació corresponia al Ministerio de la Vivienda, que havia d'efectuar un Pla Comarcal.⁴²

L'Ajuntament de Cubelles, que ja havia acordat inicialment la modificació del Pla General a l'abril de 1976, ho féu provisionalment el 10 de juliol. El 23 del mateix mes la Comissió Provincial d'Urbanisme l'aprovava definitivament;⁴³ seguidament, la Comissió Antitèrmica va sol·licitar al Tribunal Suprem que el deixés sense efecte i el declarés nul.⁴⁴ La llicència d'obres definitiva va ser autoritzada per l'Ajuntament el 14 d'octubre.⁴⁵ El dia 26 tots els recurrents afectats van formalitzar la demanda i van sol·licitar l'anul·lació de la llicència atorgada, i la suspensió i la demolició de les obres.⁴⁶

Les planes del *Setmanari de Vilanova* denunciaven, el 25 de març de 1977, l'intent de suborn del qual foren objecte els alcaldes de Calafell, Joan Ortoll; de Cunit, Joan Martí, i de Vilanova, Josep Piqué, per part de Tèrmicas del Besós.⁴⁷

41 Concretament s'infringia el que disposava l'article 10 de la Llei del sòl de 1975. A: BOE, núm. 107, 05-05-1975.

42 Segons l'article 28 de la Llei del sòl de 1975. A: BOE, núm. 107, 05-05-1975.

43 APRM. Resum cronològic de la instal·lació de la Central Tèrmica proporcionat per l'Ajuntament l'agost de 1977.

44 Extret de l'índex cronològic publicat per *El full de Cubelles*, núm 7, 1981.

45 AMC. 567, Central Tèrmica. doc. Primer i segon emplaçament i impugnació central tèrmica.

46 APVP. Informe realitzat pels advocats Juan V. Fuentes Lojo i José Fuentes Lojo, els quals defensaren davant la justícia la Comissió Antitèrmica, p. 2.

47 *Setmanari de Vilanova*, 25-03-1977, p. 19-21.

El 30 de juny de 1977, el Tribunal Contenciós-Administratiu va jutjar la concessió de la llicència provisional d'obres concedida per Juan Fernández Gutiérrez.⁴⁸ El 5 de juliol, el Tribunal sentencià que la central tèrmica havia de ser enderrocada, tot estimant el recurs interposat per la Comissió Antitèrmica. Així doncs, la llicència d'obres quedà anul·lada.⁴⁹ L'endemà, l'empresa elèctrica publicà una nota informativa en la qual assegurava que les obres s'havien efectuat a l'empar de la llicència definitiva, concedida en base al Pla Parcial d'Ordenació aprovat amb data de 27 de juliol de 1976. L'empresa interposà un recurs davant el Tribunal Suprem,⁵⁰ la qual cosa congelava la sentència del Tribunal Contenciós-Administratiu, i les obres podien continuar. Aquestes, que ja estaven en avançat estat de construcció, havien suposat fins al moment una inversió de 3.700 milions de pessetes, subministrades per un consorci de bancs suïssos i empreses paraestats, entre d'altres.⁵¹ Amb l'aixopluc legal, els contraris a la central engegaren una campanya de mobilitzacions que es repetirien tots els diumenges de l'estiu de 1977.⁵²

El 15 de novembre de 1977, el Tribunal Suprem va denegar els recursos interposats que impugnaven la decisió de la Direcció General de l'Energia del 23 de maig de 1976, i aprovà el Pla Parcial Centre Energètic.⁵³ Tèrmicas del Besós SA i els seus partidaris aprofitaren el desconcert per anunciar que la central era legal.⁵⁴

D'altra banda, la Comissió Antitèrmica denuncià que els serveis de Televisió Espanyola havien informat sobre aquesta resolució com "*la fi a totes les polèmiques*", tot deixant veure que la seva construcció i el seu funcionament eren ja un fet irreversible. La Comissió també criticà que, quan la mobilització assolí les seves cotes més altes, els ajuntaments, els partits i els sindicats –molts d'ells sumats a la causa arran de l'anunci que la declarava il·legal– van voler capitanejar la lluita, i això va disminuir la protesta popular. Seguidament, titllaren de partidista la posició que havia pres l'alcalde Fernández, el qual, sembla, retenia uns documents que li havien estat demanats entorn d'un Pla Parcial que podien suposar la inhibició per manca de proves dels tribunals que portaven el cas.

L'any 1979 començava amb una victòria antitèrmica: el Ministeri d'Obres Públiques reiterava públicament la il·legalitat de la central tèrmica del Foix, atès que el Pla Parcial Centre Energètic cometia una infracció de la Llei del sòl per defectes de forma i fons. A la central, però, ja havien iniciat les proves per entrar en funcionament.⁵⁵

Al mes de març es feia pública la sol·licitud de Tèrmicas del Besós SA al Ministeri d'Indústria i Energia per a la instal·lació d'un fueloducte de 49'4 km que enllaçaria la refineria d'Enpetrol, situada a la Pobra de Mafumet (Tarragona), amb la Tèrmica de Cubelles. Per altra banda, ja s'havia pactat l'acord pel qual l'empresa finançaria la construcció d'un pavelló poliesportiu, que seria inaugurat l'any 1981.⁵⁶

48 Extret de l'índex cronològic publicat per *El full de Cubelles*, núm 7, 1981.

49 APVP. Informe realitzat pels advocats Juan V. Fuentes Lojo i José Fuentes Lojo, els quals defensaren davant la justícia la Comissió Antitèrmica, p. 2-3.

50 *La Vanguardia*, 07-07-1977, p. 25.

51 *ABC*, 07-07-1977, p. 47.

52 Entrevista a Joan Vidal, 20-07-2014.

53 Extret de l'índex cronològic publicat per *El full de Cubelles*, núm. 7, 1981.

54 MORAL, Sixt i FARRÉ, Ramon. *Malgrat tot...*, p. 131.

55 *La Vanguardia*, 06-02-1979, p. 27.

56 *La Vanguardia*, 25-03-1979, p. 30 i 21-03-1979, p. 5.

LA CENTRAL TÈRMICA DESPRÉS DE LES PRIMERES ELECCIONS MUNICIPALS DEMOCRÀTIQUES (1979-1983)

El 3 d'abril de 1979, es van celebrar les que serien les primeres eleccions municipals democràtiques després del franquisme. A Cubelles —com arreu del país— des de 1976 s'havia anat formant l'esfera política dels partits. A mesura que s'aproximaven els comicis, alguns membres de la Comissió Antitèrmica van decidir presentar-s'hi en forma de partit independent, és a dir, amb un compromís comú, però sense una base ideològica definida. Aquests van prendre el nom d'Independents de Cubelles núm. 2,⁵⁷ i el seu cap de llista fou Isidre Piñol Borràs. La candidatura més antagònica a aquesta fou la formada per alguns dels regidors de l'últim Ajuntament franquista i liderada per Juan Fernández Gutiérrez, Independents per Cubelles núm. 22. Les dues llistes restants foren la de Convergència Democràtica de Catalunya, encapçalada per Lluís Pineda Gavallda, i la del Partit Socialista de Catalunya, amb Armando Marfil Prats. El resultat de les eleccions fou de 504 vots per a Independents per Cubelles núm 22, 490 vots per a Independents de Cubelles núm. 2, 110 vots per a CDC i 41 per al PSC; sobre un cens de 1.047 i una participació del 82%.⁵⁸

El Consistori s'havia de formar amb nou membres i, amb cinc regidors —o més— s'aconseguia la majoria absoluta. El resultat, atès que cap de les candidatures havia aconseguit un nombre de regidors que li permetés governar tota sola, exigia la resolució d'un exercici d'aritmètica electoral. La situació era la següent: als dos partits més votats els corresponien quatre regidors respectivament i, al tercer, un. A l'hora decisiva, si —com era previsible— cada partit votava el seu cap de llista, es produiria un empat electoral entre dos grups, que conduiria, segons la llei, que fos proclamat alcalde el cap de la llista més votada. Per evitar el risc que Fernández seguís al capdavant de l'Ajuntament amb un govern "continuista", els membres d'Independents de Cubelles núm 2 van optar per donar els seus vots al representant de CDC, que obtenia així els cinc regidors necessaris per a la presidència. D'aquesta manera fou proclamat alcalde Lluís Pineda Gavallda, que, amb el grup d'Isidre Piñol, conformà el Govern municipal.⁵⁹

El 27 de juny de 1979 entrava en funcionament la central tèrmica del Foix, tot preveient que, passat un mes, funcionés a ple rendiment.⁶⁰ Lluís Pineda declarava en una entrevista que la tèrmica era "un fet consumat", però que s'esforçaria a "aconseguir l'acompliment de tots els requisits de seguretat i controls en bé de la vila".⁶¹

Al mes de setembre, un total de 38 ajuntaments de les comarques del Tarragonès, Baix Penedès, Alt Penedès i Garraf firmaven un manifest en el qual expressaven la seva oposició al projecte del fueloducte.⁶² A banda, un mes després, l'Ajuntament de Cubelles —en ple municipal— acordava i demanava aturar les obres de la central, ja que no s'havia resolt encara la qüestió legal.⁶³ Malgrat això, i tot i que la postura majoritària al Govern era antitèrmica, CDC i Lluís Pineda declaraven que la decisió del Tribunal —fos la que fos— seria acatada amb rotunditat i que en cap

57 Més tard prendria el nom d'*Entesa per Cubelles*.

58 PUIG ROVIRA, Francesc X. "La instal·lació de la central tèrmica", a: PUIG ROVIRA, Francesc X. *L'Entesa per Cubelles: una experiència de democràcia local*, Institut d'Estudis Penedesencs i Ajuntament de Cubelles, Cubelles, 1998, p. 48 i 50.

59 *Ibidem*, p. 52.

60 *La Vanguardia*, 27-06-1979, p. 36.

61 *Saltatàpies*, núm. 2, 1979, p. 5.

62 *La Vanguardia*, 16-09-1979, p. 92.

63 *Ibidem*, 15-11-1979, p. 33.

Manifestació antitèrmica. Font: APAPG.

Central tèrmica acabada. Dècada dels 80. Font: APAPG.

cas donarien suport a mesures de pressió.⁶⁴ Dies més tard —com era d'esperar— el Govern Civil de Barcelona anul·lava l'acord del Ple.

El 29 d'abril, era desestimat per la Sala 1 del Contenciós Administratiu de l'Audiència Territorial de Barcelona el recurs interposat per la Comissió Antitèrmica contra l'acord de la Comissió Provincial d'Urbanisme, del 23 de juliol de 1976, pel qual s'havia aprovat el Pla Parcial Centre Energètic.⁶⁵

Després de nou mesos en funcionament es feia públic, mitjançant un ban emès per l'Ajuntament de Cubelles, que el fueloil de baixa qualitat emprat com a combustible havia cremat algunes collites dels voltants i —a causa de la pluja àcida— havia malmès diversos vehicles. L'empresa declarà que indemnitzaria els pagesos i propietaris dels vehicles, però que s'havia de tenir en compte que cap de les 17 estacions de control havia detectat cap increment de la contaminació.⁶⁶ El Consistori, davant l'evidència, va demanar a la Diputació de Barcelona un informe tècnic sobre la qüestió ambiental de la Central i els seus efectes.⁶⁷ A banda, el Tribunal Suprem dictava sentència: quedava denegada la demolició de la tèrmica sempre que no fos anul·lat el Pla Parcial que declarava el sector com a zona energètica i que, alhora, justificava les llicències d'obres donades per Fernández.⁶⁸

El 14 de setembre, la Comissió Antitèrmica guanyava l'única “batalla” de tot el procés: el Ministeri d'Indústria i Energia responia als ajuntaments que havien fet les al·legacions d'oposició al fueloducte i tallava el projecte d'obres.⁶⁹ Per contra, el 16 de desembre de 1981, el *BOP* de Barcelona publicava l'aprovació del Pla Parcial Zona Energètica de Cubelles.

El 18 de desembre de 1982 tenia lloc a L'Aliança un altre acte informatiu, en el qual l'equip tècnic que havia redactat el nou Pla General va exposar al públic les seves característiques principals. En el punt en el qual es féu referència al Pla Parcial Energètic, es va aclarir que s'havia canviat l'ús d'aquell sector, de tal manera que la central només pogués seguir funcionant mentre conservés les estructures que ja tenia i sense introduir-hi cap modificació important. Després de l'explicació, va començar el torn de preguntes, en què la intervenció final fou la de la Comissió Antitèrmica. Aquesta va manifestar el seu desacord amb la redacció del Pla, ja que no paralitzava el funcionament de la central. L'equip tècnic va justificar-se, tot al·legant que deixar que la central “mori per ella mateixa” era l'única solució legal possible.⁷⁰

CONCLUSIONS

Es pot afirmar que la projecció i construcció de la central tèrmica del Foix va suposar per a Cubelles un conflicte que marcà la trajectòria política i quotidiana del municipi, en el qual incidí de manera decisiva el context en què es va situar.

64 *Ibidem*, 05-12-1979, p. 43.

65 *Ibidem*, 29-04-1980, p.39.

66 *Ibidem*, 22-01-1981, p.29.

67 *Ibidem*, 28-12-1980, p.31.

68 Extret de l'índex cronològic publicat per *El full de Cubelles*, núm. 7, 1981.

69 *El full de Cubelles*, núm 6, 1981.

70 *Ibidem*, núm 15, 1982.

A priori, els interessos dipositats en el projecte van ser diversos: per una banda, l'Ajuntament va preveure el sanejament de les arquies municipals a partir dels impostos —directes o indirectes— que l'empresa encarregada havia de pagar pel seu emplaçament en el terme municipal; per l'altra, suposava una font d'ingressos per als propietaris que es disposaven a vendre o a arrendar les terres on s'ubicaria la central; i per últim, beneficiava tots aquells obrers i tècnics —tant de Cubelles com d'altres municipis de la zona— que hi buscaven una sortida laboral.

La Direcció General de l'Energia preveia un augment considerable en la demanda d'electricitat, que a llarg termini faria necessari el reforçament dels principals centres energètics que ja existien. Per a Tèrmicas del Besós SA, l'objectiu fou treure el màxim rendiment econòmic d'aquesta situació. Per aquest motiu —i sense possibilitat de dilació—, es va decidir ubicar-la entre dos centres consumidors de primer ordre: Barcelona i Tarragona.

El conflicte aparegué amb les primeres notícies sobre la possible instal·lació de la central, i en primer lloc s'hi van oposar aquelles persones que havien venut —enganyades— els terrenys per a la suposada urbanització de luxe que promocionà l'alcalde Batet. A poc a poc, es van acabar de definir els dos grups: per una banda, els antitèrmics, i per l'altra, els protèrmics. En aquest segon grup cal parlar també del Consistori liderat per Juan Fernández, que pensant —segurament— que actuava en favor del municipi, va defensar la implantació d'un projecte que venia imposat des d'altres esferes polítiques, i en què l'Alcaldia tenia poc a dir.

Paral·lelament, Tèrmicas del Besos SA va tenir el suport —a més de l'Ajuntament cubellenc— dels organismes de l'Estat, que van declarar la central de Cubelles “d'interès públic”, és a dir, que la seva posició davant els fets fou com qui juga amb blanques una partida d'escacs.

La tèrmica del Foix va ser projectada en un municipi que estava enfocat de cara al turisme i que en temporada d'estiu duplicava la seva població, amb tot el que això comportava. També, el sector agrari, que era la segona força en el desenvolupament econòmic local, veia perjudicats els seus interessos amb els efectes ambientals que podia comportar per a les collites una obra de tal envergadura. L'inici del conflicte, doncs, rau en una qüestió ambiental, però l'enfrontament que en derivà, entre els partidaris i els opositors, tingué un rerefons polític, a més d'econòmic.

La imposició de la tèrmica aixecà un sector de la població cubellenca que havia restat pràcticament despolititzada des de la Guerra Civil. Aquest posicionament s'emmarcà dins la lluita antifrancista i, fins i tot, podríem dir que s'hi va barrejar. La fi del règim no només va comportar la fi de la lluita antifrancista, sinó que també —després de les primeres eleccions municipals— va evidenciar la davallada de la lluita antitèrmica als carrers. Els ajustats resultats dels comicis locals van reflectir, a banda de la realitat social, la transformació d'una revolta popular que acabava —barrejada amb altres qüestions polítiques— a l'Ajuntament.

La perspectiva històrica ens permet fer balanç del que suposà per a Cubelles la implantació de la central tèrmica de Foix. Aquesta ni va complir les expectatives econòmiques que auguraven uns, ni l'impacte en l'entorn va paraitzar el flux de turistes, com deien uns altres. La contaminació també va ser relativa, donat que mai va funcionar a ple rendiment. En definitiva, el que es derivà de la seva construcció fou una divisió social que després de quaranta anys revifaria amb l'anunci del seu tancament.

FONTS DOCUMENTALS

Bibliografia

- A.D. *El Penedès*, Institut d'Estudis Penedesencs, Vilafranca del Penedès, 2010.
- BERNAL, M. Dolors i CORBALÁN, Joan. *Eines per a treballs de memòria oral*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2007.
- ESTOPÀ, Carme; ESPINET, Blai; GARCÍA, Montserrat; RICART, Susagna; SERENA, Josep M^a i VILLAR, Rafael. *Informe detallat i tècnic de la Central Tèrmica de Cubelles*, Comissió antitèrmica de Cubelles, Cubelles, 1977,
- GONZÁLEZ de MOLINA, Manuel i MARTÍNEZ ALIER, Juan (eds.). *Historia y Ecología*, Marcial Pons, Madrid, 1993
- MARTÍNEZ ROIG, Xavier i VIDAL URPI, Joan. *Els anys de la postguerra i l'auge turístic a Cubelles (1939-1970). De la repressió a l'especulació*, Ajuntament de Cubelles, Cubelles, 2009.
- MORAL, Sixt i FARRÉ, Ramon. *Malgrat tot avançàvem*, el cep i la nansa, Vilanova i la Geltrú, 1981.
- PIERA ROIG, Joan. *Flors i Punxes*, Ajuntament de Cubelles, Cubelles, 1984.
- PINEDA GAVALDÀ, Antoni i VIDAL URPI, Joan. *Història Gràfica de Cubelles, 1970-2000*, Grup d'Estudis Cubellencs: Amics del Castell, Cubelles, 2003.
- PRAT, Enric (Coord.). *Els moviments socials a la Catalunya Contemporània*, publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2004.
- PUIG ROVIRA, Francesc X. *L'Entesa per Cubelles: una experiència de democràcia local*, Institut d'Estudis Penedesencs i Ajuntament de Cubelles, Cubelles, 1998.
- RISQUES, Manel (dir.). *Història de la Catalunya Contemporània*, Mina, Barcelona, 2006.
- TARROW, Sidney G. *El poder en movimiento: los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*, Alianza Editorial, Madrid, 2004.
- VIDAL URPI, Joan. *100 anys de la Societat L'Aliança: cubelles 1914-2014*, Institut d'Estudis Penedesencs i Ajuntament de Cubelles, Cubelles, 2014.

Webgrafia

- <http://hemeroteca.abc.es>: Notícia de ABC del 25 del 06 de 1974, p. 53. [Consultat el 20-05-2014].
- <http://www.lavanguardia.com/hemeroteca>: Consultades diferents notícies sobre la central tèrmica [Consultat entre octubre 2013 i maig 2014]

Arxius públics

Arxiu Comarcal del Garraf: ACGAF
 Arxiu General de la Diputació de Barcelona: AGDB
 Arxiu Municipal de Cubelles: AMC

Arxius Personals

Arxiu Personal Alari-Hidalgo: APAH
 Arxiu Personal Antoni Pineda Gavalrà: APAPG
 Arxiu Personal Lluís Pineda Gavalrà: APLPG
 Arxiu Personal Rigol-Magdaleno: APRM
 Arxiu Personal Vidal-Pich: APVP

LA NISSAGA MEDIEVAL DELS ÒDNA A LAVIT

RESUM

La conclusió dels historiadors sobre les dades recollides fins al moment al voltant del llinatge dels Òdna, que ostentaren des de mitjan segle XI la baronia de la Conca del mateix nom, és que no tingueren una presència destacada ni duradora en el castell de Lavit. No obstant això, dos documents extrets de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona testimonien que els Òdna hi posseïren no només un alou (aquell on després es construí la Casa del Raïm), sinó que hi establiren castlans. El castell de Lavit va figurar, a més, en quatre testaments de la família com una de les deixes permanents del conjunt de les seves propietats feudals. Es pretén també esclarir secundàriament la genealogia dels Òdna.

ABSTRACT

The conclusion of historians, from the data collected so far, about the lineage of Òdna, who hold since mid-eleventh century the barony of the same name in the Conca region, is that it had not a lasting presence in the castle of Lavit. However, two documents taken from the archive of the Cathedral of Barcelona testify that the Òdna family not only possessed there a freehold (where the House of Grapes was later built), but that there were tenants –"castlans"– established. The castle of Lavit appeared also in four wills of the family as a permanent leave from all its feudal properties. This work also aims to clarify the genealogy of the Òdna family.

ELS ÒDNA A LAVIT

El propòsit d'aquest article és posar l'accent sobre la petja dels senyors d'Òdna a l'Alt Penedès, i, en especial, al castell de Lavit, tot aportant la publicació de dos documents que serveixen per fonamentar-ho.¹ Curiosament, la *domus* pairal que gaudeix de major antigor i personalitat a l'actual municipi de Torrelavit, propietat a l'edat mitjana dels castlans de Lavit, la Casa del Raïm,² es va construir en terrenys venuts pels barons d'Òdna al s. XII.

No és clar, de tota manera, quines possessions van tenir els Òdna a Lavit. S'ha considerat habitualment que els hereus del vescomtat de Barcelona, els Santmartí, foren els únics nobles que

1 ACB, Pia Almoïna, pergami 4-140-1b. 21 de juliol de 1136. Ramon Guillem estableix Pere de Banyeres als castells de Lavit i de Santmartí. ACB, Pia Almoïna, pergami 4-140-2. 26 de febrer de 1156. Ramon Guillem d'Òdna ven en franc alou a Guerau el puig del Raïm.

2 La família foren els de Lavit, patronímic amb nombroses variacions: vegeu CAMPS-ROVIRA (1991: 23) i, com a font seva, RÀFOLS (1928: 52, 53, 55) per a ramificacions i noms diversos posteriors de la família: Çavit, de la Vit, Zavit, Çaut, Lavit; i els escuts familiars. Vid. també LLORAC (2003). La casa del Raïm seria l'antecedent més segur, per continuïtat de la tradició, de la casa pairal que actualment ha pres el nom de la companyia vinícola Segura Viudas SA.

hi gaudiren de la plena senyoria. Amb aquest pressupòsit, els Òdena podien haver estat castlans dels Santmartí al castell de Lavit, molt abans que la nova família establerta al puig del Raïm, els de Lavit.³ Aquesta hipòtesi troba obstacle en el pes que la baronia d'Òdena tenia al nord del Penedès, al vescomtat de Cardona i al comtat d'Osona, amb possessions com el castell d'Òdena, Callús, Arraona i Pontons. Els Santmartí exerciren un domini que s'afermava en els castells termenats de Subirats, Sant Martí Sarroca i Olèrdola, i que pogué ésser territorialment compartit amb els Òdena al castell termenat de Lavit.⁴ Ambdues famílies, a més, militaren, amb el pas del temps, al costat de llinatges rivals, amb els quals guardaven relacions de parentiu i vassallatge, els Santmartí al costat dels Montcada i els Òdena al costat dels Cardona, com s'evidencià en el regnat de Jaume I. No sembla absurd suposar que aquesta rivalitat devia fonamentar-se en senyories independents entre si, tot i que ocasionalment supeditats i entrellaçats per puntuals infeudacions.

De fet, la presència dels Òdena al castell de Lavit ha estat descurada. Ja en el testament de Pere Guillem, fill de Guillem Bernat d'Òdena i germà de Ramon Guillem d'Òdena (I), signat el 21 de juny de 1101, el testador deixà el mas del Bosc a Santa Maria de Lavit, que seria infeudat a la seva esposa Ermessenda, la qual també rebé el castell de Callús.⁵ Els dos fills del matrimoni, Guillem Bernat i Ramon Guillem, encara menors de 15 anys, rebien bona part de l'herència del pare. Guillem Bernat heretà el castell de Lavit, a més del de Pontons. L'altre fill, Ramon Guillem, fou legatari dels castells d'Arraona, de Molsosa i de Segur. No obstant això, tal com manifesta el mateix testament, el castell d'Arraona havia estat empenyorat per Pere Guillem i el germà d'aquest Ramon Guillem (I), en concret el 13 de gener del mateix any, a canvi de les 40 lliures que necessitaven per un viatge de peregrinació a Jerusalem, les quals els foren prestades per Ricard Guillem.⁶

No és clar si Guillem Bernat, fill de Pere Guillem, visqué gaire, però sembla que la baronia d'Òdena passà definitivament al seu germà Ramon Guillem (II d'Òdena, per tant, per distingir-lo del seu oncle, I⁷), que sembla que va rebre les propietats del seu germà Guillem Bernat. El 2 de febrer de 1109 probablement el mateix Ramon Guillem (II) d'Òdena,⁸ anomenat, però, només Ramon Guillem, senyor del castell de Lavit, «senior castri Vite», fill d'Ermessenda, senyora del dit castell, «domna de iam dicto castro», definí o reconegué un alou a Sant Cugat, situat a l'Aranyó, dins del terme de Lavit,⁹ que havia donat a Sant Cugat el ja difunt Arnau Guillem; i els alous d'Erumir Ramon i de Pere Guillem,¹⁰ que pagaven taxa al dit cenobi.

3 Com suposa Llorac (2003: 191).

4 Cal recordar que, en el seu testament, Mir Geribert (29 d'octubre de 1060), marit de Dispòsia Santmartí, de qui provingué la nissaga i les propietats dels posteriors Santmartí, llegava només la meitat del castell de Lavit (abc, *Libri Antiquitatum* IV, n. 379, f. 161b-162c. Baucells, 2006, III: 1602-1606, doc. 1014. Ruiz-Domènech, 2006: doc. 119).

5 Testament de Pere Guillem del 21 d'abril de 1101, en còpia i execució testamentària de 22 d'abril de 1104: Arxiu històric de Sabadell, núm. 863. Argemí (2001). Ja havia aparegut com a fill de Guillem Bernat el 1086 (Coll i Alentorn, 1992: 64).

6 Baiges et alii (2010, II: doc. 325). Sembla que cap dels dos no tornà del viatge.

7 Cal advertir que, per a aquest article, ha calgut modificar la genealogia dels Òdena (vid. arbre familiar al final del present article), a partir de la que dibuixà Coll i Alentorn (1992). Per al dit historiador, Ramon Guillem I d'Òdena, documentat des de 1067, fou el mateix que el que aquí distingim com a II d'aquest nom. Coll i Alentorn no considerà el testament de Pere Guillem ni l'empenyorament del castell d'Arraona (ja ressenyats); ni tampoc el testament de Ramon Guillem (II) d'Òdena (1158, vid. Álvarez Márquez, 1978: doc. 37 i 38), on deixava molt clar l'arbre familiar: «auus meus, Guillelmus Bernardi, et pater meus Petrus Guillelmi, et auunculus meus, Raimundi Guillelmi.»

8 Segons opinió de Dalmau (1971, III: 720), penso que no prou consistent, podria haver estat el Ramon Guillem senyor de Castro Veteri (que es podria interpretar Vite, per error del copista) que signa en un document de 18 de febrer de 1108. Rius (1946, II: 451, doc. 796).

9 Rius (1947, III: 4, doc. 802).

10 Podria tractar-se del pare del mateix Ramon Guillem, Pere Guillem, l'execució del testament del qual, com s'ha dit, és de 1104.

Un any més tard, el 28 d'abril de 1110, el testament d'Ermessenda indica que, després de la seva viudetat, havia contret matrimoni amb Ponç Bernat, amb qui potser havia tingut una filla, Ermengarda (de fet, parla de *filles*, en plural, sense anomenar les altres, encara molt nenes, segons sembla). Entre altres deixes (nombroses a Lavit), llegava al seu fill, Ramon Guillem (II) el castell de Callús, que quedaria en possessió del seu marit fins que son fill fos armat cavaller.¹¹ En el dit testament no hi ha menció de Guillem Bernat, el segon dels fills de Pere Guillem.

El castell de Pontons, propietat de Guillem Bernat segons el testament del seu pare, Pere Guillem, segurament passà a mans de Ramon Guillem (II) d'Òdena, perquè va ser ell qui va cedir-lo a l'orde hospitaler el 1138 per ajudar a la repoblació de la zona i a la protecció contra els sarraïns.¹² Quant al castell d'Arraona, el Ricard Guillem que va rebre'l en penyora el venia, el 22 de febrer de 1113, al bisbe de Barcelona, Ramon Guillem, perquè ni els dos germans Pere Guillem i Ramon Guillem (I), ni els seus hereus, no l'havien recuperat abans del termini.¹³ Segurament va ser redimit amb posterioritat, perquè es trobà entre les seves propietats en el testament de Ramon Guillem (II) d'Òdena (1158).

Quant a Lavit, el 21 de juliol de 1136, Ramon Guillem (presumiblement II d'Òdena), casat amb una Sança,¹⁴ establí Pere de Banyeres i els seus germans Pere i Ramon de Pere, per 1.500 sous de Barcelona en cavalls i mules, al castell de Lavit, i per 1.000 al de Santmartí, sota domini superior de Jordà (s'hauria de sobreentendre Jordà de Santmartí)¹⁵. Sembla, però, que aquesta carta de conveniència indica que el domini de Jordà de Santmartí era només sobre el segon castell, el de Santmartí, que, en efecte, com s'ha dit, fou patrimoni tradicional de la nissaga. Aquest castell el tenia amb anterioritat Pere Bernat, potser castlà. Igualment mostra que certs cavallers havien pres el castell de Lavit sense el permís del dit Ramon Guillem, que encarregava a Pere de Banyeres treure'ls «per directum» (judicialment), i en cas que no pogués li donava la tercera part del domini sobre el dit castell, menys els molins de Terrassola, cert mas que va ser de Guillem Bernat Cerdà (es podria considerar si seria el seu avi) i també la cavalleria de Puigdàlber. Després de les donacions de feus a Lavit i al terme de Santmartí, així com el mateix castell («quan Jordà ho mani o després de la seva mort els seus fills»), Pere de Banyeres «convé al dit Ramon que serà el seu home sòlid contra tots homes i dones [...] quan hagi adquirit els dits castells [...] i li farà hosts i cavalcades amb cavallers [...], corts, plets i seguiments».¹⁶ En el cas de la majoria d'aquestes donacions, clarament la de Santmartí, es tracta de subinfeudacions, sota Jordà, el qual hauria establert Ramon Guillem abans com a castlà.

De fet, Ramon Guillem (II) d'Òdena era present a Lavit i Terrassola pocs anys més tard (28 de gener 1148), quan va tenir una fricció amb el capellà de Santa Maria de Lavit, i canonge

11 Álvarez Márquez (1990: doc. 31).

12 Miret (1910: 33-34).

13 Baiges et alii (2005, II: doc. 440).

14 De Ramon Guillem (II) d'Òdena se sap que segurament es casà tres vegades: amb Ermessenda, documentada el 1131 (Rius, III: doc. 913), en una altra definició de Ramon Guillem al monestir de Sant Cugat; amb Sança, documentada fins ara en 1138 (Coll i Alentorn, 1990: 72) i que va fer testament en 1141 (Bach, 2002, I: doc. 292); i amb Berenguera, present en nombrosos documents, juntament amb un fill d'ambdós, Guillem, com per exemple el 1149 dues vegades, una registrada per Miret (1910: 69) sense data; l'altra el 12 de desembre de 1149 (Papell i Tardiu, 2005, I: doc. 41).

15 És el primer dels documents editats a l'apèndix.

16 L'host i cavalcada, l'administració de justícia i acompanyament a campanyes militars era una prestació de serveis que constituïa una de les quatre obligacions feudals dels castlans envers els senyors. Les altres tres eren l'homenatge, la donació de potestat del castell i la firma de dret, la darrera de les quals hauria de tenir certa relació amb l'expulsió dels soldats que Ramon Guillem encomanava a Pere de Banyeres (d'Abadal, 1970: 368-374).

de Barcelona, Berenguer (de Badalona, aclareixen altres documents), al qual reconogué, evacuà i definí dues peces de vinyes en un alou de la dita església.¹⁷ Per les afrontacions indicades devia trobar-se a ponent de l'església de Santa Maria. És interessant, però, que signen el document, a més de l'esposa Berenguera i el fill Guillem, el mateix Guillem de Santmartí (III, fill d'en Jordà, mort el 1137) i el seu fill Guillem (després de 1177, el IV d'aquest nom), és a dir, els tradicionals senyors de Lavit. També el signa Ramon Pere de Banyeres, segurament el mateix que havia estat establert al castell de Lavit, com s'ha vist, el 1137 (o potser un dels germans que també figuraven en aquell document), així com Ramon de Lavit, membre de la família que amb posterioritat posseiria la Casa del Raïm.

Sigui com sigui, és segur que Ramon Guillem (II) d'Òdena tingué alous al terme del castell de Lavit, no ja infeudacions. El 1149 Ramon (s'ha d'entendre Guillem), novament amb la seva esposa Berenguera i el fill Guillem, va donar als hospitalers un mas a Lavit.¹⁸

EL TESTAMENT DE RAMON GUILLEM (II) D'ÒDENÀ

Pel contingut del testament que ordenà Ramon Guillem (II) d'Òdena és palmària l'amplitud de possessions que acabà assolint el nen menor de 15 anys, que, pel testament del seu pare, Pere Guillem (1101), rebia una part minvada de la baronia, amb el castell d'Arraona empenyorat. Els marmessors eren la seva esposa Berenguera, Arnau de Callús i Berenguer de Callús. La posició del nom de Berenguera en nombroses ocasions al document, entre els dos germans, podria indicar que ella també pertangué a la família dels Callús.

Dels seus fills, Pere, Elisenda, Berenguera i Ermessenda, aquesta darrera rebia els castells de Granera i Rocafort. El seu fill Pere rebia els castells d'Òdena, Rubinat, Montfalcó, Callús, Súria, la Molsosa, Segur i Pontons, dels quals els cinc darrers eren infeudats a Arnau de Callús. Addicionalment, el dit Pere heretava drets sobre els castells de Cervelló, Vilademàger, Cardona, Salou, Tarragona, Manresa i Gravalosa.

Quant a les possessions a Lavit, quedaren deslligades de la línia de primogenitura i de la baronia. La seva filla Berenguera rebia els masos de Caramella i Arboçar (a més d'un a Granera). El castell de Lavit, però, era cedit en propietat a Elisenda (posteriorment d'Alcarràs), així com el d'Arraona, que havia estat recuperat per la família dels Òdena en data indeterminada. Tots dos castells serien mantinguts pel germà d'Arnau de Callús, Berenguer, també marmessor del testament, que com a castlà es convertia també en home sòlid d'Elisenda.

Sobre les identitats més significatives dels signataris del testament, el cas de Pere és el més misteriós.¹⁹ En tot cas, qui ostentà la baronia com a fill de Ramon Guillem (II) d'Òdena fou Ramon

17 ACB. *Libri antiquitatum*, IV, f. 87r-v, doc. 225.

18 Miret (1910: 69). Cal consignar també que el 12 de setembre de 1149 Ramon Guillem (II) d'Òdena (la seva esposa Berenguera i el seu fill Guillem) dona una part del mateix alou a Pontons a Ricsend i els seus fills (ja registrat, Papell i Tardiu, 2005, I: doc. 41). Sobre el dit Guillem fill, no se sap res a partir de 1149, i no és gens probable que es tracti de Guillem, que féu testament en 1226, i en veritat era fill de Ramon I. Aquest Guillem degué morir a la dècada de 1150.

19 Hi ha dades que indiquen que caldria entendre Ramon, o fins i tot un possible canvi de nom del primogènit (o circumstàncies similars): d'entre els documents estudiats, en cap altre de contemporani, i significativament dels posteriors, no figura cap Pere d'Òdena de similar filiació, que, com es veu, tan ostentosa baronia rebia sobre les seves espatlles com per passar inadvertit. A més, fa difícil dubtar de la continuïtat de la baronia la identitat massa fidel i exacta entre les propietats al testament de Ramon Guillem (II) d'Òdena i el de Ramon I (1196; Rius, 1947, III: 1215), que el 1186 es reconeixia com a fill seu (Rius, 1947, III: 1162).

I.²⁰ Quant a Elisenda, adquirí el cognomen d'Alcarràs quan casà amb Guillem d'Alcarràs, segons reconegué al seu testament (1205), en què també es presentava com a filla de Ramon Guillem (II) d'Òdena.²¹ Guillem d'Alcarràs era fill de Guerau de Jorba,²² el qual fou castlà dels castells d'Òdena i de Rabinat, home sòlid de Ramon Guillem (II) d'Òdena, tal com registra una convinença del 24 de febrer de 1142.²³ La filla de Guillem d'Alcarràs i d'Elisenda d'Alcarràs, Geralda de Jorba, va ser vescomtessa de Cardona, esposa de Guillem I, la qual, el 17 de setembre de 1191, rebia en feu els castells de Rabinat i Òdena, en virtut de l'anterior convinença entre els barons d'Òdena i el seu avi Guerau de Jorba.²⁴

Arnau de Callús, que es feia castlà de la majoria de castells de la baronia, encara vivia el 1178, però potser morí abans de 1181, quan la seva esposa Elisenda de Callús (de la família dels Sanaüja) féu donació al monestir de Santes Creus d'una onzena part dels esplets de pa i vi del seu honor a Pontons.²⁵

El que determina el dit testament de Ramon Guillem (II) és que les propietats dels Òdena a Lavit foren més àmplies del que s'ha acceptat fins ara, i no sembla que fossin sotmeses a cap infeudació. Els castells d'Arraona i de Lavit foren aplegats en les herències successives, tal com evidencia el testament d'Elisenda d'Alcarràs, que els llegà al seu nét Guillem d'Alcarràs, germà de Ramon Folc, futur vescomte.²⁶

LA CASA DEL RAÏM

Dos anys abans, però, del dit testament, els Òdena van desprendre's encara d'un altre alou a Lavit, en el terreny on fou després erigida la casa del Raïm. Ramon Guillem d'Òdena i la seva esposa Berenguera van vendre a Guerau i als seus fills un puig anomenat «Razim», el 26 de febrer de 1156²⁷ (potser el ja mencionat al document de 1109). Però sens dubte és segura la identificació

20 Les dues germanes Ermessenda i Elisenda serien recordades pel germà, Ramon I d'Òdena, al seu testament de 1196 (Rius, 1947, III: doc. 1215). Ramon I figura com a fill de Ramon Guillem i germà d'Elisenda d'Alcarràs el 25 de febrer de 1186 (Rius, 1947, III: doc. 1162).

21 Rius (1947, III: doc. 1254).

22 I de Saurina, com indica la donació a Santes Creus del 28 de juny de 1170: Papell i Tardiu (2005, I: doc. 142). El març de 1176 Guillem d'Alcarràs signa a Perpinyà en un altre document al costat del seu pare (*ibidem*: doc. 189).

23 Publicada per Álvarez Márquez (1990: doc. 33).

24 Ramon I d'Òdena s'adreça a Geralda: «Geraldum de lorba, auum uestrum» (Álvarez Márquez, 1990: doc. 51). Hi ha una convinença entre Ramon I i Guerau de Jorba de 12 de maig de 1187 (*ibidem*: doc. 47). Quant al matrimoni de Geralda amb Guillem I, a banda dels ressenyats, nombrosos documents presenten la signatura dels dos esposos, al 1180-1190, com per exemple a Galera (1998: docs. 239, 242, 243, 250, 252, 253).

25 24 d'agost de 1181: Papell i Tardiu (2005, I: doc. 242). Document de 16 de novembre de 1178 (Rius, 1947, III: doc. 1119). L'ascendència dels Sanaüja per a Elisenda de Callús es troba evidenciada per dos documents, un de 28 de febrer de 1194 i 5 de febrer de 1195 (Bach, 2002: doc. 547), i un altre de 31 de desembre de 1195 (*ibidem*: doc. 560), on hi figurava el seu fill Bernat de Callús (i en el segon d'ells també Berenguer). Coll i Alentorn (1992) va pensar que la dita Elisenda fou la filla homònima de Ramon Guillem (II) d'Òdena que figurà en el testament del seu germà Ramon (I) d'Òdena (l'any 1196; Rius, III: 1215), qui es referia a Bernat de Callús com a «nepos». (En conseqüència, per a Coll i Alentorn, Elisenda d'Alcarràs quedava desplaçada una generació més tard, com a filla de Ramon I). De tota manera, Ramon I d'Òdena podria haver estat cosí (és una altra acepció de «nepos»: *vid. Du Cange*) de Bernat de Callús. Per a abonar aquesta tesi caldria fonamentar dues suposicions: que Ramon I va ser fill de Berenguera, darrera esposa de Ramon Guillem (II) d'Òdena; i que la dita Berenguera va ser de la família dels Callús, i germana d'Arnau de Callús i d'un altre Berenguer de Callús, tal com sembla suggerir, com s'ha dit, el testament del seu marit.

26 «Dimissit Guillelmo de Alcarraz nepoti suo, kastrium suum de Vite, et kastrium de Arrahona». RIUS (1947, III: doc. 1254). Cal recordar que la filla d'Elisenda d'Alcarràs, Geralda, la vescomtessa, mare de Guillem d'Alcarràs, havia fet testament el 18 de febrer de 1195, amb asseveració sacramental del 2 d'agost (Rodríguez Bernal, 2009: 139-143, doc. 12 i 13).

27 Comptem només amb una còpia, sense data de l'original, *uid. infra*.

amb Ramon Guillem (II) d'Òdena de l'homònim venedor, i aquest féu testament el 4 de gener de 1158 (i amb publicació sacramental del 25 de gener de 1158).²⁸

D'acord amb les precisions de la venda, aquesta incloïa una casa,²⁹ que es trobava sota el puig. A la qual cosa afegia les parellades (extensió de terra que es podia llaurar en un dia amb un parell de bous) al davant del puig.³⁰ Era venut per 50 morabatins d'or en franc alou, és a dir, la total propietat del dit puig quedava en mans de Guerau i els seus, tot i que Ramon Guillem (II) d'Òdena retenia el seu dret de pas. Guerau, però, reconeixia que ell i els seus successors li eren fidels, o vassalls, «de cos i de membres». Aquesta condició de supeditació feudal fa comprensible la signatura d'un Guerau de Lavit al testament del mateix Ramon Guillem, dos anys més tard (gener de 1158).

Guerau construiria una casa i fortalesa, que ha de ser sens dubte el principi de l'actual mas. Les seves afrontacions, es deia, eren arreu amb el Riudebitlles, menys per una sola riba, al sud. Tot especificant més, es deia que a orient quedava la via pública que va als alous o als molins de Bernat Giscalfred, de no fàcil identificació. Però aquesta via havia de ser la que portava a Barcelona. A migdia, una altra via, que bé podria ser la que comunicava els castells de Lavit i de Subirats, a occident les parellades de Ponç de Pere, igualment no gaire conegut, i a cerç la part alta de la riba.

Els signataris d'aquesta venda confirmen definitivament la identitat dels Òdena com a anteriors propietaris de l'alou. Es tracta sense cap mena de dubte de les filles de Ramon Guillem (II), tal com les hem trobades en els documents anteriorment comentats: Ermessenda i Elisenda. A més, hi trobem el vassall de Ramon Guillem (II) d'Òdena, Arnau de Callús, que resultaria castlà de la majoria dels castells del seu primogènit el 1158, i un fill del qual, Bernat de Callús, el succeïria com a castlà de Callús per a Ramon (II) d'Òdena, fill de Ramon I, segons el dit testament d'aquest darrer (1196). Per últim, l'avi de la futura vescomtessa Geralda, Guerau de Jorba, aportà, per a la confecció de la dita venda, el seu notari Vida.

APÈNDIX

1. Infeudació. *Ramon Guillem estableix Pere de Banyeres com a home sòlid en els castells de Lavit i Santmartí (aquest darrer sota domini de Jordà de Santmartí).*

21 juliol 1136

Original. Sembla perdut.

Regest: TARAFA, 1536, f. 71r.³¹

Còpia. ACB, Pia Almoina, Pergamí 4-140-1. 1302 gener 17 (16 *kal. feb.*). 19 x 25cm (tallat irregularment). Presenta un forat per crema, i està trencat al marge esquerra, segurament a causa de l'estrep produït per un cordill amb què estava lligat (no se suposa on), del qual queden restes.

Còpia. ACB, Pia Almoina, Pergamí 4-140-1b. 1342 juny 8 (6 *id. iun.*). 39 x 255 mm. Tallat irregularment. Presenta una taca d'humitat.

28 Álvarez Márquez (1978: doc. 37 i 38).

29 Al document es llegeix «insula». Entenc, per conjectura, una primera construcció, si se segueix el glossari Du Cange: «domus ab aliis separata».

30 Potser les dues parcel·les que encara posseeix Segura Viudas.

31 «E primo donació feta per Ramon Guillem a n'en Pere de Banyeres del castell de Savit ab cavaller, hòmens y dones y feus y que aquell tinguessen en feu del dit Ramon Guillem, apar en poder de Ramon XI kalendas augusti any XXVIII, regnant lo rey Lluís» (no és segur que l'autor veiés l'original, ja que no acostuma a indicar si són còpies o no).

^a Hec est conueniencia que est facta inter Raymundo Guillelmi et Petrum de Bagnariis. Comendat predictus Raymundus suprascripto Petro Castrum quod dicitur Vitis et donat ei omnes feuos predicti castri et milites eos tenentes quod sint sui solidi et donat ei fabricam in dominium et donat ei quod, si poterit eicere per directum milites qui sine consilio suo predictum castrum adquisier(unt)^b, habeat Petrus eorum feuos in dominium et adiuuas predictus Petrus cum fatribus suis, predictos Raymundo istos eicere per directum ut melius potuerit. Si uero predictus Raymundus istos per directum eicere nequiuert donat ei per petuo terciam partem tocus sue dominicature in predicto castro exceptis molendinis de Torrezola et manso qui fuit Guillermo Bernardo Cerdano et donat ei ipsum cauallarium de Puigdalbar cum suo feuo solid(um)^c et donat ei quartam partem de Puigdalbar. Iterum quoque comendat ei castrum Sancti Martini et donat ei om(i)nes^d et milites tenentes sicut Petrus Bernardi ibi habuit et donat ei estacamentos et districtum et mandamentum sicut homo de bas habere et sua honore et donat ei terciam partem tocus due dominicature quod Petrus Bernardi ibi adquisiuit. Propter hoc totum quod supra scriptum est conuenit Petrus de Bagnariis predicto Raymundo Guillelmi ut accipiat et habeat predictum castrum prout iam^e superius scriptum est quandocumque Iordanus mandauerit aut post obitum eius filii sui mandauerint. Iterum conuenit Petrus predicto Raymundo prelibato propter hanc omnem adquisicionem quod donat ei mille quingentos solidos in cauallios et mulas monete barchinone ad laudamentum^f utriusque amicorum partis, mille quando liberauerit castrum Vitis predicto Petro et quingentos quando liberauerit ei castrum Sancti Martini sicut superius scriptum est. Iterum quoque Petrus conuenit suprascripto Raymundo quod sit suus homo solidus contra omnes homines et feminas per directam fidem sine enguan quando predictos castellos et predictam adquisicionem habuerit et tenuerit per eum et per eius liberacionem et faciat ei hostes et caualgadas cum militibus predictos feuos tenentibus et milites habeant homines et asinos cum suis instrumentis et faciat cortes et placitos et sequimenta ubi necessaria est et fuerint et ipse mandauerit si est probatum hoc nisi proibuerit. Et retinet predictus Raymundus in predictis castris staticum quantum ibi stare uoluerit si ipse ibi non stetit stet ibi Petrus de Bagnariis quantum uoluerit. Sin autem stent ibi milites predicti Petri et donat Petrus predicto Raymundo de supradictis castris potestatem quot uicibus ipse adquisiuerit per se aut per suum nuncium tratus et pagatus. Hoc totum suprascriptum donat et laudat predictus Raymundus prescripto Petro eiusque progeniei^g tam filiis quam fratribus quam filiis fratrum sicut Petrus ordenauerit unum post alium aut sic ista adquisicione aut cui naturali iure contegerit. Cum Raymundus predictus laudat predictum donum, Poncio et Raymundum cumueniunt ipsi predicto Raymundo Guillelmi quod sint ei fideles amici et adiutores de ipsa honore per directam fidem sine engan et si Petrus obierit sine infante habeant fratres sui sicut scriptum pro honore et sint sui solidi et, si Raymundus prescriptus habuerit guerram cum quolibet siniorum Petri et Raymundi quorum ipsi solidi sunt, liberent ei, ad filium si fuerit aut nepotem aut unum de suis melioribus hominibus cum omnibus suprascriptis militibus et de suis sicut bone sit et seruient ei bene et si Petrus non fuerit in patria ista donent ei sui fratres potestatem predictorum castrorum et faciant ei seruicia sine engan. Actum est hoc XI kalendas augustas anno XXVIII Regni Ludouici Regis. Sig+m Raymundus Guillelmi. Sig+num Sanccia. Sig+num Petrus de Bagnariis qui hanc conuenienciam iussimus scribere et firmare testesque firmare rogamus. Sig+num Ramon Ugo de Robinads. Sig+num Bernardi Guillelmi de Papiol.

Sig+num Micer Guillermi de Torrezelles. Sig+num Petrus Petri. Sig+num Raymundus Petri.
Sig+num Petri Presbiteri qui hoc scripsit die et anno quo supra^h.

Pergamí 4-140-1. ^a *Encapçalat per*: Hoc est translatum sumptum fideliter a quodam originali per alphabetum diuiso tenor cuius talis est ^b adquisier(unt) ^c solid(um) ^d om(i)nes ^e prout iam *foraminis causa deficit* ^f laudamentum *foraminis causa deficit* ^g progeniei ^h *hic desinit*.

Pergamí 4-140-1b. ^a *Encapçalat per*: Hoc est translatum bene et fideliter translaturum sexto idus iunii anno domini millesimo CCC^o quadragesimo secundo sumptum cum auctoritate et decreto uenerabilis uiri domini Nicholay de Carrallo rectoris ecclesie de Plano gerentis uices domini archiepiscopi Terracone in officialatu eiusdem a quodam publico et originali instrumento per alphabetum diuiso eius tenor talis est ^b adquisierunt ^c solidum ^d omnes ^e prout iam ^f laudamentum ^g progeniey ^h Actum est hoc translaturum XVI kalendas februarii anno domini Millesimo trecentesimo secundo. Dominus Bernardus de Valle subuicarius Villefranche pro Galcerando de Curte [?] uicario Villefranche et Montis albi pro domino Rege huic translato cum suo originali fideliter comprobato auctoritatem nostram impendimus et decretum hic apositam per manum Geraldi Petri scriptoris publici Curie Vicarii Villefranche pro domino Rege XIII kalendas febroarii anno domini millesimo CCC^o secundo presentibus testibus Raimundo [?] Saffeta et Raimundo de Podio et Maymono [?] Dalmacii. Signum Mathei Fernandello notarii publici Ville franche pro Raimundo de Monte Oliuo qui hoc translaturum fecit translaturum et cum originali fideliter comprobauit. XVI kalendas februarii anno domini M CCC secundo *adiec*.

2. *Venda alodial. Ramon Guillem d'Odena i la seva esposa Berenguera venen en franc alou a Guerau el puig del Raïm.*

1156 febrer 26

Original. Sembla perdut.

Regest: TARAFA, 1536, f. 71v.³²

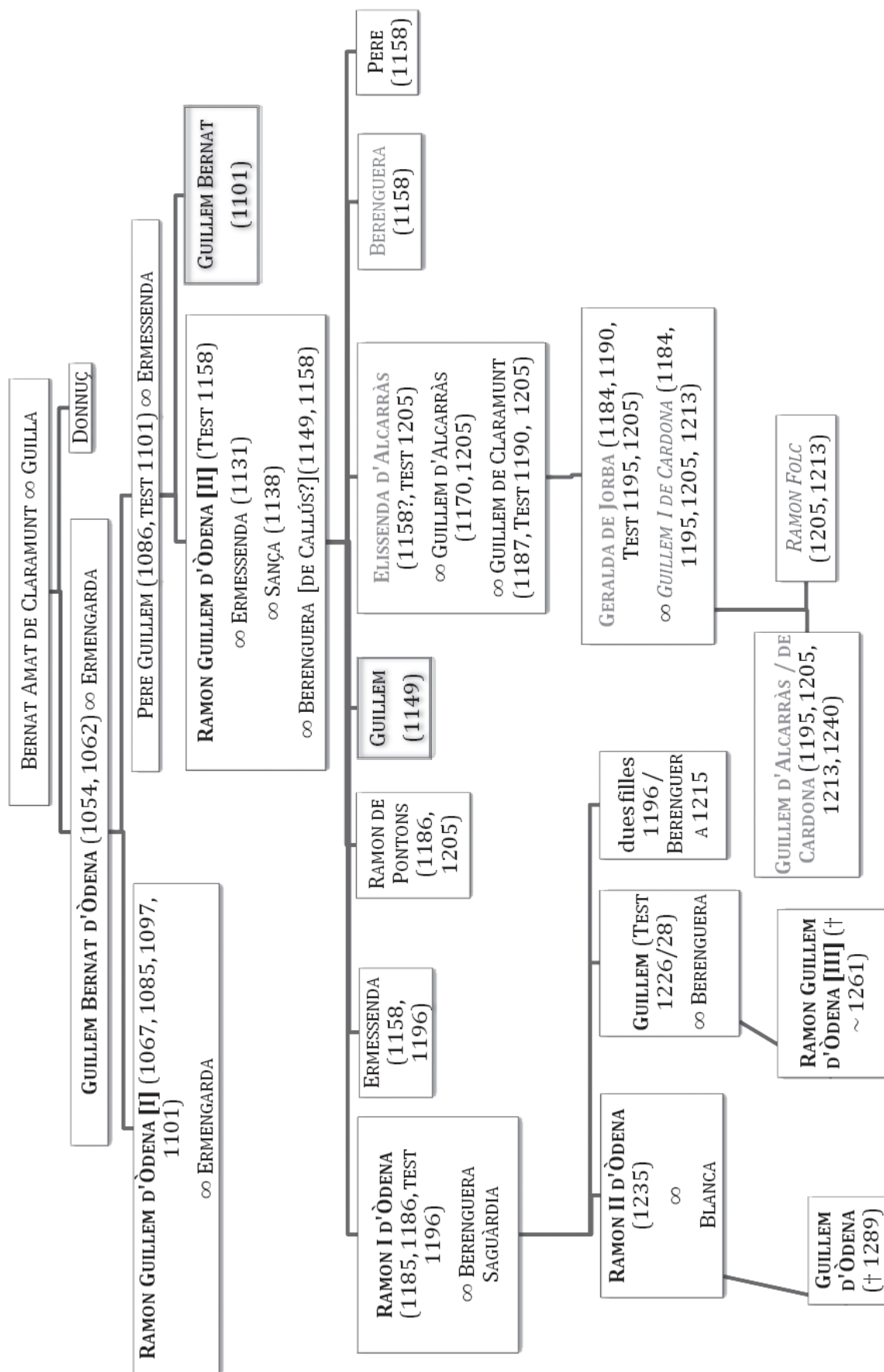
Còpia. ACB, Pia Almoïna, Pergamí 4-140-2. 1162 desembre 3 (3 *nones decembres* 26 *regis Ludouici iunioris*).

Tam presentibus quam futuris sit manifestum qualiter Ego, Raimundus Guillelmi de Otina, meaque coniux, Berengaria, damus tibi, Geraldo, tueque proieniei uostre posteritati scilicet ipsum podium quod uocant Razim in quo facias domum et forteda qua meliora potueris facere et dono tibi ipsa insula subtus podii. Sic terminatur ab omnibus partibus in flumine quod uocant Riuibirlensis exceptus meridie que affrontat sursum in ripam. Iterum dono tibi ipsas pariliatas quas sunt ante podii uel domo. Sic terminatur a parte orientis in uia publica que pergit ad molendinos uel alaudio de manso Bernardi Gischafredi, a meridie in uia publica uel in margine, ab occiduo in ipsas pariliatas Poncii Petri, a parte uero circii in sumitate de ripam. Quantum istas affrontationes includunt et isti terminii ambiunt sic damus tibi ac tuis

32 Degué veure l'original o una altra còpia, perquè és qui proporciona la data del document: «Més venda feta per Ramon Guillem de Otina e Berenguera muller sua a n'en Garau y als seus de tot aquell Puig anomenat Raçim per edificar cases y fortalesa y de tota aquella insula és sots lo dit puig e de tota aquella perellada que és devant lo dit puig, fonch lo preu L morabatins de or, apar en poder de Joan Sacerdot, quinto kalendas Marcii anno XVIII, regnant lo Rey Luys junior». Llorac (2003: 203) data la venda el 27 d'abril de 1156, sense aportar referència d'arxiu (potser error de conversió de dates, a partir de Tarafa).

omni tempore sine uinculo ullius hominis uel finem perpetuum alodium proprium et francum faciendi quod uolueris nisi tantum quod retineo exire et intrare si gerred cum nullo homine uel femina. Aduenit mihi Raimundus Guillelmi per patrimonio meo seu per ullasque uoces et mihi Berengaria per meum decimum. Vero propter hoc donum quod facimus sicut superius scriptum est tibi Geraldo ac tuis accepimus a te quinquaginta morabatinos optimos in auro. Vero ero defensor et adiuuator contra cunctos homines uel feminas per rectam fidem sine enganno. Vero ego Geraldus conuenio uobis quod ego et ipsi qui pus me uenturi sint et in ipsa domo manebunt simus uostris fidelibus de corpore et de membra et insuper hoc iuro uobis de corpore meo et de ipsis qui manebunt in illa domo fidelitatem salua mea fide si deus me adiuuat. Vero si discordia ueniebat inter nos et uos ipsa domo maneat in pace, quare nobis predictis Raimundus Guillelmi ac meis neque uobis Geraldo uel^{sup.lin.} uostris de omni non exeat. Si quis hoc infringere uoluerit in duplo componat cum omni melioracione, et in antea hoc maneat firmum in perpetuum. Actum est translactum III nonas decembres anno XXVI regnante rege Ludouico iuniore. Sig+num Raimundi Guillelmi. Sig+num Berengarie. Nos qui laudamus hoc et firmamus ac rogamus quod fiat firmatum. Sig+num Arnaldi. Sig+num Petri. Sig+num Elecsendis. Sig+num E[r]mesendis. Sig+num Arnaldi de Chastrluç. Sig+num Berengarii. Sig+num Poncii Petri. Sig+num Raimundi Petri.

Vida qui est scriptor de Geraldo de Gorba et hoc scripsit translacto die et anno quo supra.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Arxius i Fons manuscrites

[ACB] = Arxiu Capitular de Barcelona:

Pia Almoïna. *Pergamins de la secció de Torrelavit*.

Libri antiquitatum.

TARAFÀ, Francesch (1536) = ACB, Pia Almoïna, Volum III de inventari de Cartes, *Terç libre dels inventaris de las Cartas són en sa pública forma en lo Archiu de la Seu de Barcelona, per reó de las rendas, que la Pia Elmoyna de dita Seu, té, y acostuma rebre en diversos lochs e propietats, per ses Stàncies de Armaris col·locades ffit per mi Ffrancesch Taraffa prevera, beneficiat, y archiver en dita Seu en lo any de la Nativitat de Nostre Senyor déu Jesu Crist de M D XXXVI. Secció: Inventari de les Cartes són en sa pública forma en lo archiu per reó de les rendes y senyoria que la Pia Elmoyna té y acustume de rebre en lo Castell y terme de Santa Maria de Savit en Penadès. En la CXXX. Stància de les rendes de Santa Maria de Savit, ff. 71-78v.*

Bibliografia

ABADAL, Ramon d' (1970). *Dels visigots als catalans. Volum segon: La formació de la Catalunya independent*. Barcelona: Edicions 62.

ÁLVAREZ MÁRQUEZ, María del Carmen (1978), «El señorío de los Ódena a través de la documentación existente en el Archivo Ducal de Medinaceli (año 990-fines del siglo XII)». *Historia. Instituciones. Documentos*. N° 5. Sevilla, pp. 1-102. -(1990), *La Baronia de la Conca d'Ódena*. Barcelona, Lleida: Fundació Noguera.

ARGEMÍ I RELAT, Mercè (2001), «El castell d'Arraona i el lloc de Sant Salvador: una referència documental de 1101-1104». *Arraona: revista d'història*. N° 24: 3ª època, pp. 99-109.

BACH RIU, Antoni, estudi i ed. (2002), *Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona (1101-1200)*. Barcelona: Fundació Noguera. 2 Vol.

BAIGES, Ignasi J. et alii, estudi i ed. (2010), *Els pergamins de l'Arxiu comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Barcelona: Fundació Noguera. 4 volums.

BAUCCELLS I REIG, Josep et alii (2006). *Diplomatari de l'arxiu capitular de Barcelona. Segle XI*. Barcelona: Fundació Noguera. 5 Vol.

Butlletí del centre excursionista de Sabadell (1929). Sabadell, Any IV, num. 19 (gener-febrer de 1928), pp. 343-345.

CAMPS, Pere - ROVIRA, Pere (1991), *Notes històriques dels antics llocs de Terrassola, Lavit, el Pla i Sant Martí Sadevesa*. Torrelavit: Institut d'Estudis Penedesencs.

COLL I ALENTORN, Miquel (1992), «Esbós de genalogia dels Ódena». A *Textos i estudis de Cultura Catalana. Història/2*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat. P. 63-74.

DALMAU, Rafael ed. (1971 [1967]), *Els castells catalans*. Vol. III. Barcelona: Rafael Dalmau ed., pp. 719-726.

DU CANGE, et al. (1883-1887), *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*. Conditum a Carolo du Fresne domino Du Cange auctum a monachis ordinis Sancti Benedicti cum supplementis integris D. P. Carpenterii... Niort: L. Favre. [consulta en línia el setembre de 2015: <http://ducange.enc.sorbonne.fr/>]

GALERA I PEDROSA, Andreu (1998), *Diplomatari de la vila de Cardona*. Lleida: Fundació Noguera.

GAVÍN, Josep (1981), *Inventari d'esglésies*. Vol. 10. Barcelona: Arxiu Gavín.

- LLORACH I SANTÍ, Salvador (1984), «Sant Sadurní d'Anoia abans de la seva fundació». *Miscel·lània penedesenca*, pp. 75-99.
- LLORACH I SANTÍ, Salvador, (2003), *Torrelavit: ahir i avui d'un poble del Penedès*. Fotografies de Rovira i Alemany, Pere - Riera i Bruch, Ramon. Torrelavit: Ajuntament de Torrelavit.
- MIQUEL, Francesc ed. (1945), *Liber feudorum maior*. Barcelona: CSIC.
- Miret i Sans, Joaquim (1910), *Les cases dels templers hospitalers de Catalunya. Aplech de noves i documents històrics*. Barcelona: Impremta de la casa provincial de Caritat.
- PAPELL I TARDIU, Joan (2005), *Diplomatari del Monestir de Santa Maria de Santes Creus (975-1225)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- PUIGCORÉ I TICÓ, Ramon (1985-1986), *Toponímia Penedesenca*, assaig etimològic. Institut d'Estudis Penedesencs. 2 Vol.
- RÀFOLS, Enrique (1928), *Algunas notas históricas sobre el castillo de Lavit (Castrum Vite) en el Panadés*. Barcelona.
- RODRÍGUEZ BERNAL, Francesc (2009), *Els vescomtes de Cardona al segle XII. Una història a través dels seus testaments*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- RIUS, Josep (1945-1947), *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*. Vol 1: 1945. Vol. 2: 1946. Vol. 3: 1947. Barcelona: CSIC. [Vol. 4: vid. UDINA (1981)].
- RUIZ-DOMÈNEC, José Enrique (2006), *Quan els vescomtes de Barcelona eren. Història, crònica i documents d'una família catalana dels segles X, XI i XII*. Barcelona: Fundació Noguera.
- TORRES, Montse (2003), «Ca l'Esbart del Raïm». *El Cep*, n. 20, desembre, p. 7.

EL CANÓ GRANÍFUG A L'ALT PENEDÈS A PRINCIPIS DEL SEGLE XX*

RESUM

Arran dels problemes viscuts al Penedès –com en d'altres regions vitivinícoles– causats per la fil·loxera, es van cercar innovacions tecnològiques per tal d'evitar que les vinyes, i els seus fruits, en sortissin perjudicats per causa de la climatologia, especialment les pedregades. A la comunicació s'explica quins són els principals problemes meteorològics i les solucions tècniques per a aquests, fent un incís especial en els canons granífugs. Finalment, s'explica el tractament a la premsa del canó granífug i experiències d'aquest aparell d'artilleria agrícola a primers del segle XX a la comarca de l'Alt Penedès.

ABSTRACT

Following the problems experienced in Penedès –as in other wine regions– caused by *phylloxera*, a search for technological innovations began, in order to prevent the vines and their fruits to suffer damages from the weather, especially hailstorms. This communication explains which are the main meteorological problems and the technical solutions intended, with special attention to antihailstorm guns. Finally, the communication explains how the press addressed this issue, and some experiences with this device of “agricultural artillery” in the early twentieth century, in the Alt Penedès region.

ELS PROBLEMES METEOROLÒGICS I ELS SEUS EFECTES EN L'AGRICULTURA

L'agricultura sempre s'ha vist afectada per diferents factors que han provocat problemes de diversa consideració. El conreu del camp i de la vinya ha patit, al llarg dels segles, una multiplicitat de situacions que han afectat els productes conreats i, en el nostre cas, el raïm. Els principals efectes sobre la vinya els produeixen les gelades, tant d'hivern com de primavera, les pedregades i els vents.

Per tal de pronosticar i conèixer la meteorologia, s'emprava tota una sèrie d'aparells per preveure el temps. P. Brunet va escriure que “*la previsión del tiempo es indispensable en agricultura porque permite una adecuada distribución de los obreros y una inteligente conducción de los trabajos, acelerando aquellos que el mal tiempo perjudicaría y retardando los que se ejecutarían*”.

(*) Aquest text és la comunicació presentada a “De la vinya a la fassina. Jornades d'estudi Vinyes, vins i cooperativisme vitivinícola a Catalunya”, celebrades a L'Espluga del Francolí els dies 27 i 28 de setembre de 2013, organitzat pel Centre d'Estudis d'Antoni Capmany de la Universitat de Barcelona, el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà i la Fassina Balanyà de l'Espluga de Francolí)

en condiciones más favorables con un ambiente propicio. Con sus indicaciones, las labores de las tierras difíciles pueden realizarse en un momento útil”.¹ Brunet va considerar que era molt important la previsió meteorològica en la viticultura. D’aquesta manera, era més fàcil preveure possibles malalties i afectacions de les vinyes segons el tipus de temps que hi hauria. Per la qual cosa, el tractament es podria realitzar d’una manera diferent. Els principals aparells necessaris per controlar el temps són encara habituals als nostres dies: el termòmetre, el baròmetre, l’higròmetre, el pluviòmetre, el drosòmetre, el penell, l’anemòmetre, el cronògraf registrador, el nefoscopi i el pagoscopi.²

Les gelades produïdes durant el temps de la primavera es consideren més perilloses que les de l’hivern. Durant aquest període poden produir-se dos tipus de gelades: les negres i les blanques. Les primeres es produeixen quan l’atmosfera es refreda de manera generalitzada i produeix la mort de les vergues -o sarments- i dels borrons. Les gelades blanques sorgeixen quan comença a sortir el sol i els camps de conreu són humits. Per evitar problemes als ceps es procura que les vergues no entrin en contacte amb la terra.³

Les pedregades són un dels dos principals problemes meteorològics que afecten les vinyes, en aquest cas, durant els mesos d’estiu. La caiguda de calamarsa produeix greus problemes a tot el cep, des de les vergues fins als pàmpols i el raïm. No tan sols pren mal el fruit. Aquest es fa malbé i és necessari eliminar-lo de la planta. Igualment, les vergues malmeses poden provocar que el cep produeixi més parts verdes (branques i fulles) que de fruits l’any següent.⁴

El problema de les pedregades era important i assumit amb consideració des de feia molts anys. Els pagesos i els estudiosos desconeixien, a finals del segle XIX, per què es produïen les calamarses. Prova d’aquesta inquietud la trobem a les pàgines del periòdic quinzenal *El Labriego*, que va reproduir un article de la *Revista de Sabadell* l’any 1884.

En aquest article es tractava el problema de la formació de la calamarsa que atribuïen a l’electricitat, si bé s’afirmava que no es coneixia què provocava la formació dels grans de gel. Per exemple, es refusava la teoria del físic italià Alessandro Volta⁵ perquè es creia que entre els núvols amb càrregues contràries no hi hauria atracció, sinó que es repel·lirien. Per una banda, s’exposava que el moment en què es produïen les tempestes coincidia amb el moment en què les capes atmosfèriques eren més pròximes a la terra. Aquest fet succeïa a primera hora de la tarda, principalment durant l’estiu. També s’informava que la producció de la calamarsa no obeïa únicament a l’electricitat. Per una altra part, a l’article es comenten els experiments realitzats a les comarques del Vallès amb la instal·lació dels anomenats “*paragranizos*”, comunament anomenats *parallamps*, que explicarem més endavant. Finalment, es recomanava la necessitat d’instal·lar els parallamps en tots els edificis d’importància i també a les masies per tal de facilitar la descàrrega

1 BRUNET, P. *Material vitícola*. Casa Editorial P. Salvat. Barcelona, 1920, p.186

2 BRUNET, P. *Material vitícola*, pp.186-203.

3 D'AYGALLIERS, P. *Los árboles frutales y la viña*. Librería Editorial De Bailly-Baillière e Hijos. Madrid, 1902. p.149.

4 D'AYGALLIERS, P. *Los árboles frutales y la viña*. pp.151-152.

5 Alessandro Volta (Como, 18 de febrer de 1745, Como, 5 de març de 1827) va ser un físic italià pioner en els estudis de l’electricitat. Va ser l’inventor de la pila .

de l'electricitat del núvols.⁶ L'enòleg francès Pierre Andreu va afirmar, el 1901, que la calamarsa es produïa quan els núvols es trobaven entre els tres i quatre mil metres. A mesura que descendia des del cel el gra de calamarsa anava augmentant de volum. Igualment, considerava que per trencar la calamarsa calia realitzar vibracions a l'aire mitjançant el toc de campanes i per detonacions.⁷

Els vents també són una afectació climatològica important. Durant el temps de creixement de les vergues i dels pàmpols, el vent pot provocar-ne el trencament. De la mateixa manera, si el cep està acabat de plantar, és necessari lligar-lo a una guia, de fusta o de canya, perquè no sigui arrancat del terra pel vent.⁸

LES SOLUCIONS TÈCNIQUES ALS PROBLEMES METEOROLÒGICS

Cal recordar que els principals problemes meteorològics que afecten la vinya són les gelades i les calamarses. Al llarg dels temps s'han enginyat diferents solucions tècniques per tal de pal·liar els efectes del temps en el conreu de la vinya.

Les gelades a l'hivern no produeixen grans efectes en els ceps perquè aquests es troben en repòs. És a partir de la primavera quan les gelades poden provocar majors danys, ja que és quan comencen a néixer les vergues. Per tal d'aturar l'afectació climatològica es van idear diferents solucions. Algunes consistien a tapar els ceps amb abrics, estoretes, pantalles de fusta i veles.⁹ Una de les accions que es podia realitzar era la producció de núvols artificials mitjançant la instal·lació de grans olles al camp per cremar quitrà d'hulla i produir fum. L'empresa francesa Vallée va idear un sistema consistent en la crema progressiva i constant de 50 litres d'oli per crear un núvol de fum.¹⁰

La calamarsa es produeix per la congelació de gotes d'aigua, tal com hem explicat anteriorment. A part del canó granífug, que explicarem en el següent apartat amb les seves diferents variants, es van idear altres sistemes per evitar els efectes de la pedregada. Per exemple, parallamps, globus, coets i tubs llança-coets.

El parallamps va ser ideat per canalitzar l'energia elèctrica que produïen les tempestes i evitar la formació de la pedra. D'aquesta manera, es trencava l'equilibri elèctric i es facilitava la descàrrega i la conducció de l'electricitat, fet que facilitava que la pedra fos més petita.¹¹ Blas Sales Seguí, al seu llibre *Manual de viticultura y vinificación*, va explicar com el pagès podia construir un parallamps, també anomenat, en castellà, "*para-granizos*". D'aquesta manera va explicar com construir un parallamps:

Consisten simplemente en una pértiga ó tronco de 8 á 10 varas de longitud, terminada en una tira de latón que -á su vez termina en punta. Se hace una cuerda de paja de trigo ó centeno bien seco, de tantos cabos como se quieran trenzados, y por su centro se

6 *El Labriego* núm. 13, 15 de juliol de 1884, pp.1-3

7 ANDRIEU, Pierre. *La viticulture, ses procédés et son matériel*. Masson et Cie, éditeurs. Paris, 1901, p.96

8 D'AYGALLIERS, P. *Los árboles frutales y la viña*. p.152.

9 BRUNET, P. *Material vitícola*, pp.204-213.

10 BRUNET, P. *Material vitícola*, pp.214-215.

11 *El Labriego* núm. 13, 15 de juliol de 1884, p.3

pasa un cordel de cáñamo de doce ó quince cabos trenzados. Esta cuerda se fija de uno á otro extremo de la pértiga sujetándola á lo largo con un hilo de cobre y lo mismo en sus extremos, procurando que el superior esté en contacto con la tira de latón. Este aparato se fija en una altura cualquiera y tiene acción en un radio de más de cien varas, tan eficaz que es bien seguro que donde exista uno bien construido no granizará jamás.¹²

Els tubs llança-coets va ser un altre invent contra les calamarses. Ideat pel francès E. Vidal, aquest sistema es componia d'un morter que llançava una càrrega on la mina, o coet, era metàl·lica. L'artefacte arribava a una alçada entre els 400 i 500 metres i explotava a l'aire tot esmicolant-se.¹³

Uns altres aparells tècnics per dissoldre les tempestes i evitar que caiguessin les calamarses van ser les bombes hidròfugues i els coets, expulsats amb un tub llança-mines. La nova tècnica era semblant a la del llançament de focs d'artifici, però amb la diferència que el coet tenia un recobriment hidròfug perquè no pogués mullar-se enmig de la pluja. El francès Dr. E. Vidal va descriure l'aparell així:

Consiste, para los coetes porta-petardos, en un solo pié que lleva dos pistones, y para las bombas, en un tubo de hierro, cuya boca queda protegida por un cierre que evita la introducción en él del agua de lluvia, y puede dejarse constantemente en el campo.

El pirotècnic francès M. Moraud ofería als agricultors dos tipus d'explosius. Per una banda, coets hidròfugs que contenien 470 grams de pólvora i que s'elevaven fins a 400 metres d'alçada. I per l'altra, bombes hidròfugues de 300 grams de pólvora per enlairar-se fins a 140 metres i 500 grams per a la càrrega explosiva. Aquest tipus de solució tècnica no era gaire efectiva perquè l'ascens màxim del coet era molt inferior a l'alçada dels núvols que produïen la calamarsa, que es trobaven entre 3.000 i 4.000 metres.¹⁴

EL CANÓ GRANÍFUG

D'entre tota l'artilleria agrícola emprada per tal d'evitar les calamarses, es va creure que la més efectiva era el canó granífug. De canons, se'n van construir de diferents tipus i sistemes. Els tres principals van ser el Trombolon, el Maggiora i el de Perras. Tots tres canons tenien una mateixa característica, el cos del canó en forma d'embut o cònic.

El canó Trombolon era format pel mateix canó, el suport i el detonador. Aquest darrer, el detonador, podia funcionar amb pólvora i gasos. P. Brunet va escriure que eren preferibles els canons amb una càrrega no superior als 100 grams de pólvora. També va dir que l'alçada del canó havia de ser deu vegades el diàmetre de la boca del canó.

El canó Maggiora estava format per una cambra d'explosió. El cos del canó era de quatre metres d'alçada i s'acompanyava d'un aparell d'acetilè tancat en una caseta de fusta prop del canó. Aquest aparell d'acetilè contenia un gasogen i una campana reguladora de pressió que es connectava amb el canó mitjançant dos tubs, un que porta el gas i l'altre, amb l'encenedor, dins d'una capsula metàl·lica. La detonació amb gas acetilè era important i produïa un xiulet durant vint segons. Per tal de produir el gas acetilè era necessari carbur de calci.

12 SALES SEGÚ, Blas. *Manual de Viticultura y vinificación teórico práctico y al alcande de todos*. Establecimiento tipográfico de Ricardo Fe. Madrid, 1889, p.53.

13 BRUNET, P. *Material vitícola*, p.231.

14 *El Labriego* núm. 591, 15 d'agost de 1900, p.233

El canó Perras estava format per un canó, un con i el peu. Per carregar el canó, segons P. Brunet, “se coloca el cartucho sobre el cerrojo, maniobrándolo para que el cartucho se coloque en el lugar correspondiente, y se prende fuego por medio de una palanca, como un aldabón, articulada a uno de los montantes del pie, la que se acciona directamente con la mano o mediante una cuerda”.¹⁵

El periòdic quinzenal *El labriego* va fer-se ressò del congrés de Padua (Itàlia), celebrat a finals de novembre de 1900, sobre les pedregades i els canons granífugs. Els assistents van debatre i acordar les següents conclusions, on podem veure l'organització de les estacions de tir, sobretot d'Itàlia:

1ª. Deben constituirse las estaciones de tiro de modo que quede colocada una primera línea del punto en que comúnmente se presentan las tempestades, una segunda á 800 metros de distancia de la primera, á fin de que los restos de la tempestad atacada no puedan reunirse y formar un nuevo núcleo tempestuoso, sin haber recorrido a lo menos un kilómetro. Comúnmente en la Lombardía y en muchos puntos del Piamonte los temporales vienen del Oeste y una parte del Norte, y por lo tanto es allí necesario constituir una línea de defensa del Oeste y otra del lado Norte.

Por lo general, la primera línea de defensa para cada región, de una longitud de cerca 30 kilómetros, debe constituirse con grandes cañones que carguen 180 gramos de pólvora y para la segunda línea menores, que disparen con 80 gramos de pólvora.

2ª. Los cañones deben colocarse en cada línea a 600 metros, unos de otros. Mas si se limitase su situación a 3 o 4 estaciones deben colocarse a menos de 500 metros, o sea medio kilómetro.

3ª. Es preciso que en cada grupo de estaciones haya quién quede encargado de dar la señal de los disparos.

4ª Dada la señal deben hacerse los disparos aunque parezcan no ser necesarios.

5ª Deben empezar los disparos cuando las nubes se aproximen al zenit y aparezca aproximarse con mayor rapidez la tempestad.

6ª Se comenzará por disparos cada minuto, acelerándose los tiros a medida que se aproxima la tempestad, pero en el grado máximo de ésta no se harán más de tres disparos por minuto, disminuyéndose los disparos luego que empiece a llover.

7ª Continuará disparándose una o dos veces por minuto mientras caiga la lluvia con violencia.

8ª Debe tenerse gran cuidado en observar si se aproxima o forma un nuevo núcleo tempestuoso para repetir los disparos con mayor rapidez.

9ª Cuando la lluvia va disminuyendo de un modo sensible entonces no tiene interés disparar, porque entonces el eje o foco de la tempestad ha pasado más allá del punto en que están situadas las estaciones.¹⁶

15 BRUNET, P. *Material vitícola*, pp.225-228.

16 *El labriego* núm. 612, 29 de juny de 1901, pp.177-178.

L'enòlog Pierre Andrieu va escriure el 1901 que *“le tir contre la grêle a donné de bons résultats chaque fois que l'opération a été commencée en temps utile et continuée jusqu'à la fin de l'orage. Le tir n'est efficace que lorsqu'il existe des groupements importants agissant sur de grandes surfaces”*.¹⁷ Andrieu va escriure que en aquells temps existien 1.600 estacions de tir de canons granífugs al nord d'Itàlia, a les regions del Piemont, la Llombardia i Venècia (Veneto).¹⁸

EL CANÓ GRANÍFUG A L'ALT PENEDÈS A PRINCIPIS DEL SEGLE XX

Si bé la problemàtica de les calamarses sempre ha estat important, perquè feia malbé les collites, sobretot la del raïm, no són menys importants els estudis sobre la formació de la pedra i els mètodes per evitar-la. La revista d'agricultura altpenedesenca *El labriego* va tractar en diferents articles de les estacions de tir contra les calamarses i de l'aparell anomenat *canó granífug*, durant els anys 1900 i 1901.

El primer article que va aparèixer a *El labriego* sobre el canó granífug i les estacions de tir va ser a l'agost de 1900.

Primerament, citava diferents persones que havien teoritzat sobre la formació de la calamarsa: Bombicci, Marangoni, Roberto, Traver i Brillouin. Aquestes persones van concloure que *“las masas de aire caliente que se elevan a las altas regiones de la atmósfera, buscando su equilibrio, condensan en gotas acuosas su vapor de agua a consecuencia de las bajas temperaturas que allí reinan, produciéndose el granizo cuando aquel estado molecular de enfriamiento llega a cero o bajo cero, coincidiendo con un período de completa calma atmosférica”*.¹⁹ D'aquesta manera, la calamarsa es produïa quan hi havia canvis de temperatures a les capes atmosfèriques, que provocaven corrents d'aire contraris. El marquès de Camps, que és l'autor de l'article publicat a *El labriego*, exposava que era tradició tocar les campanes i llençar coets quan es visualitzen núvols a l'interior dels quals, per la seva particularitat, es coneixia que s'estava produint la calamarsa. L'article continuava exposant quines característiques tenen els canons contra les pedregades i comentava que, en aquells moments, a Itàlia s'estaven fent detonacions que arribaven a 2.500 metres d'alçada. També s'especificava que un únic canó podia “defensar” un territori d'unes 25 hectàrees. Hi havia territoris on s'organitzaven estacions de tir en xarxa, que instal·laven canons distanciat un quilòmetre entre ells, i produïen unes 50 detonacions per sessió. El marquès de Camps comentava que a l'Ístria, territori austríac, hi havia instal·lades 271 estacions, i a les regions italianes del Piemont, Llombardia i Venècia hi havia 440, 515 i 565 estacions a cadascun d'aquest llocs. A l'article se cita la tasca que l'agricultor de Vilanova i la Geltrú Teodor Creus Coromines havia realitzat contra les pedregades emprant els parallamps. Aquests treballs d'assaig els van realitzar en dues localitzacions: a la població catalana de Sant Feliu de Codines i a les terres del comte de Sant Joan, a la província d'Osca.

Teodor Creus va promoure a Vilanova i la Geltrú, a finals de 1899, una xarxa de canons granífugs per tot el terme municipal de la capital de la comarca del Garraf. Per tal d'aconseguir-ne la instal·lació va ser necessària la implicació de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú i de l'Institut

17 Traducció: “Disparar contra la calamarsa ha estat un èxit cada vegada que l'operació es va iniciar a temps i es va mantenir fins al final de la tempesta. El tir només és eficaç quan hi ha grups importants que actuen en grans superfícies”.

18 ANDRIEU, Pierre. *La viticulture ses procédés et son matériel*. p.96

19 *El Labriego*, núm. 591, 15 d'agost de 1900, p.230

Agrícola Català de Sant Isidre. Calia també la col·laboració del Ministeri d'Hisenda perquè deixés entrar al territori espanyol els canons, que serien importants des d'Itàlia, i perquè es considerés la mercaderia com a maquinària agrícola.²⁰ Desconeixem, però, com van finalitzar les intencions de Creus i Coromines.

En el mateix número en què va aparèixer l'article del marquès de Camps es va publicar un altre text, escrit pel francès E. Vidal, traduït al castellà de la revista *Progres Agricole et Viticole*. Vidal hi explicava que als països d'Àustria, Itàlia i França ja s'estaven emprant canons construïts amb la finalitat de trencar les calamarses i que, "*según afirman los inventores, esta artillería agrícola da resultados tanto más eficaces y alcanza mayor extensión la zona protegida, en cuanto estas baterías se hallen colocadas en punto elevado de la llanura, y deben tenerse colocadas a mayor proximidad entre si en las planicies, mas expuestas que las colinas a los efectos del pedrisco*". Vidal, però, va comentar un nou mètode: els coets amb coberta hidròfuga. Aquest tipus de coets es llançaven com a focs d'artifici i estaven recoberts amb un material repel·lent a l'aigua per tal que no es mullés ni la metxa ni la pirotècnia mentre s'elevava entre la pluja, malgrat que l'elevació del coet no era superior als 400 metres i, per tant, no arribava als núvols.²¹

Aquests dos articles publicats el 15 d'agost de 1900 a la revista *El labriego* no feien altra cosa que introduir a la comarca de l'Alt Penedès la necessitat d'establir estacions de tir contra les pedregades, ja que, el 4 d'agost del mateix any, l'alcalde de Vilafranca del Penedès, Albert Moliner, havia convocat una reunió amb socis de la Cambra Agrícola i del Centre Agrícola del Penedès i alcaldes de l'Alt Penedès per parlar sobre les estacions de tir que hi havia establertes a diferents països, com a França i Itàlia, i que, després d'un intens debat, acordaren trobar-se de nou el dia 18 d'agost al saló de plens de l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès²² per continuar parlant de l'assumpte.

Aquest mateix 1900, també al periòdic quinzenal *El labriego*, es va publicar una carta escrita per M. F. Hondeille, professor de meteorologia de l'Escola Nacional d'Agricultura de Montpeller, dirigida al president del Centre Agrícola del Penedès, que s'havia comunicat amb ell per conèixer l'estat de les seves recerques en relació a les calamarses i els canons granífugs. El francès Hondeille explicava en la seva carta les experiències que ell havia conegut a Itàlia sobre l'ús del canó granífug i de les bombes hidròfuges. De la carta és necessari ressaltar diferents aspectes en relació al tir amb canó granífug. En primer lloc, com estava elaborat el mateix canó. Els canons emprats a Itàlia eren majoritàriament fets a mà, i es recomanava no emprar els de fosa perquè podien explotar fàcilment i provocar accidents a les persones que els feien detonar. En segon lloc, parlava dels efectes ocasionats per les explosions realitzades pels canons. Les experiències italianes, segons Hondeille, eren molt positives perquè havien evitat la caiguda de pedra allà on estaven instal·lats els canons. L'efecte produït per l'ús dels canons era versemblant. Les detonacions no provocaven la caiguda de pedra, però sí de neu. Per exemple, a Brescia havia nevat en quatre ocasions després del tir dels canons granífugs i a Breganze, a Vicenza, va nevar durant dues hores seguides després de les detonacions amb el canó granífug. En relació al llançament de bombes explosives, l'autor de l'epístola comentava que era important conèixer, per ser efectius, l'alçada en què es trobaven els núvols, ja que la persona encarregada de fer l'enlairament dels coets havia de calcular-la i posar la càrrega de pólvora necessària.²³

20 *El Labriego*, núm. 591, 15 d'agost de 1900, pp.229-231

21 *El labriego*, núm. 591, 15 d'agost de 1900, pp.232-233

22 *El labriego*, núm. 591, 15 d'agost de 1900, pp.237-238

23 *El labriego*, núm. 593, 16 de setembre de 1900, pp.261-263.

Pocs dies abans de la Festa Major de Vilafranca del Penedès, el dia 25 d'agost de 1900, es va fer, a la rambla de Nostra Senyora, una demostració d'un canó granífug que havia estat adquirit pel viticultor Jaume Sabaté. El llançament dels tirs es va fer seguint les indicacions de José Cameo, viticultor i constructor de canons granífugs que tenia la patent per construir-los a Espanya. A la premsa es va indicar que Vilafranca del Penedès era la primera població de Catalunya a tenir un exemplar d'un canó granífug.²⁴

Al mes de maig de 1901, al municipi del Pla del Penedès, diferents propietaris agrícoles es van reunir per tal d'instal·lar canons granífugs per evitar les calamarses. En aquesta reunió es va acordar continuar estudiant la qüestió tot realitzant consultes i viatges a Barcelona per informar-se més detalladament.²⁵ Un dels principals motius de la reunió va ser la darrera calamarsa del mes de maig anterior, que havia fet malbé bona part de les vinyes del terme municipal del Pla del Penedès.²⁶ Per obtenir més informació, a primers de juny de 1901 el diputat provincial Marc Mir i Capella²⁷, propietari agrícola de Sant Sadurn d'Anoia, va impartir una conferència sobre els canons granífugs.²⁸ D'aquesta manera s'informava al setmanari *Panadès nou* de les paraules de Mir i Capella: *"Explicà en breus paraulas el Sr. Mir la utilitat que reportan á la agricultura y en proba del seu acert va llegir algunas revistas italianas, belgas, alemanas y francesas, las cuales resenyan els bons resultats qu'allí donan cridant la atenció sobre una revista italiana que diu qu'en la comarca Venetto, un dels punts en que estan instalats dits canons y ahont es pot dir que es presentan casi be de dos á tres tempestats per setmana, per fer una proba han deixat caure las primeras pedras, donant resultats tan satisfactoris que el segon o tercer han desfet la pedra y es converteix en agua. Una proba més dels resultats que donan aquets canons es que a Bélgica, ahont hi ha vinyas y sembrats, els utilizan pera salvar els cristalls dels molts invernaculs que hi ha a voltants de Bruselas, Liege y altres punts".*²⁹ Després de la conferència de Mir, el viticultor Jaume Sabaté va presentar José Cameo,³⁰ propietari vitícola de Cariñena (Aragó), que era constructor de canons granífugs i en tenia la patent per a Espanya. Cameo va fer algunes demostracions de l'ús del canó granífug i n'hi van encarregar deu exemplars.³¹ Després d'haver vist les proves realitzades per l'aragonès Cameo, van decidir *"los agricultores allí congregados encargar al referido señor Cameo la construcción de los cañones necesarios para la defensa de aquel término, y los gastos de su*

24 *El labriego*, núm. 592, 29 d'agost de 1900, p.259

25 *Panadès nou*, núm. 8, 2 de juny de 1901, p.4 i 5.

26 *El labriego*, núm. 611, 13 de juny de 1901, p.169

27 Marc Mir i Capella va néixer a Barcelona el 1851 i va morir a Sant Sadurn d'Anoia el 1903. Propietari agrícola, va ser també perit agrícola. Va desenvolupar una important tasca de lluita contra la fil·loxera. Va fundar i dirigir la revista *Resumen de agricultura*. Igualment, va participar en l'organització del 1r Congrés Víticola, que va tenir lloc el 1893 al celler de Can Guineu, que era de la seva propietat. Va ser alcalde de Sant Sadurn d'Anoia entre 1881 i 1883 i diputat provincial de Barcelona entre els anys 1890 i 1893.

28 *Panadès nou*, núm. 9, 9 de juny de 1901, p.5

29 *Panadès nou*, núm. 10, 16 de juny de 1901, p.5

30 Sobre una demostració de José Cameo del canó granífug al seu poble de Cariñena (Aragó): *"Nos participan de Cariñena, donde ya es sabido que don José Cameo tiene instalaciones de tiro contra el granizo, que en una tronada que descargó el 21 ó 22 del mes pasado el cañón demostró que deshace el granizo: empezó á caer, y al tercer disparo cesó; se dejó de tirar, y al poco rato volvió á caer; se tiró de nuevo y también cesó, lo cual ha entusiasmado á los artilleros. A un kilómetro de los cañones el granizo tiró algunas uvas y hojas. En el radio de acción de los cañones, nada". El progreso agrícola y pecuario núm. 249, 30 de juny e 1901, p.322.*

31 *Panadès nou*, núm. 9, 9 de juny de 1901, p. 5.

*instalación así como el de la artillería se satisfarán por los asociados a prorrata de la contribución territorial por la riqueza rústica que satisface previo presupuesto que hará la comisión al efecto nombrada. [...] La referida comisión adquirirá el material al objeto necesario, designará el personal técnico, ordenará la cantidad que deben satisfacer los asociados partiendo de la base propuesta, y procederá al nombramiento de una ponencia que entienda en la cobranza e inversión de fondos, solicitar del Estado, provincia, municipio y corporaciones oficiales y particulares subvenciones que faciliten aminorar aquellos desembolsos”.*³² D'aquesta manera, es va crear al Pla del Penedès la primera xarxa de canons granífugs d'Espanya, com les que ja existien en d'altres països d'Europa, com Itàlia, Àustria i França.

Els canons granífugs de José Cameo expulsaven aire calent després de la detonació de la pólvora. L'aire calent que arribava a uns 2.500-3.000 metres d'alçada, s'acompanyava del so d'un xiulet, que trencava la tensió elèctrica de l'atmosfera durant la tempesta i, d'aquesta manera, no es produïa la calamarsa, o aquesta es convertia de nou en aigua.³³

El diputat a Madrid Joan Maria Forgas va realitzar davant de Miguel Villanueva, ministre d'Agricultura, diferents gestions sobre la xarxa de canons granífugs del Pla del Penedès. Forgas va aconseguir del Ministeri d'Agricultura una subvenció de 1.800 pessetes per a la compra dels canons.³⁴

L'estació granífuga del Pla del Penedès tenia un abast de 2.777 hectàrees conreades amb ceps de peu americà. Aquesta extensió abastava tot el terme municipal del Pla del Penedès i de Puigdàlber i algunes parts de Font-rubí, Terrasola, Lavit i Subirats. L'estació estava formada per 35 canons granífugs. 19 estaven instal·lats en masies, 12 en casetes construïdes expressament i 4 en barraques de pagès. D'aquestes casetes construïdes a tal efecte es va considerar com la millor la que era propietat de Jaume Cerdà: “*Tiene 1,80 por 2,60 de superficie; pueden, por tanto, dormir en ella los dos artilleros, y tiene su armario para los cartuchos y pólvora. La bocina del cañón está cubierta por una cúpula de madera forrada de zinc. Esta se quita por medio de una escalinata sencilla de mampostería, que exteriormente tiene la casilla. Su coste resulta de 180 a 120 pesetas*”. Els 35 canons estaven situats entre 600 i 700 metres de la frontera de la zona a defensar i entre 800 i 1.000 metres al seu interior. Cada canó tenia un cost de dues-centes pessetes i el cost total de la instal·lació oscil·lava entre les 11.000 i les 12.500 pessetes. Per tal de dur a terme la instal·lació de l'estació granífuga del Pla del Penedès, es va organitzar una junta directiva formada per Ramon Vallès Raventós, president; Josep Roig, secretari; Salvador Nadal, dipositari; Pere Nadal Rovira; Joan Raspall, i Josep Galimany. També van participar-hi l'alcalde del Pla, Joan Rovira Sala, i l'advocat Josep Cerdà. Amb cada canó granífug hi havia dos artillers; per tant, se'n necessitaven 70, tots ells ensenyats en la seva tasca per José Cameo. A les pàgines del diari *La vanguardia*, Isidor Aguiló va relatar quatre experiències:

- 1.º En la propiedad del señor Campmany, de Fontrubí, el 8 o 10 de septiembre presentóse por la noche una fuerte tempestad con la dirección en que suelen observarse; empezaba ya el pedrisco intenso, pero a los dos cañonazos cesó, continuándose hasta cinco o seis.*
- 2.º El día 1.º o 2 de octubre, mientras se verificaba la vendimia en la propiedad de don Modesto Casanovas, en el término del Pla, se formó una tempestad que venía de Levante. Al llegar era furiosa, pero después de empezar a caer piedra se tiraron cinco cañonazos,*

³² *El labriego*, núm. 611, 13 de juny de 1901, p. 169.

³³ *El eco de Navarra. Periódico liberal y defensor de los intereses de la misma*, núm. 7036, 19 de juliol de 1900, p.2

³⁴ *Panadès nou*, núm. 14, 14 de juliol de 1901, p.6-7.

*cesó aquella y la nube retrocedió. 3.º En el mes de septiembre vino una tempestad de la parte N. Y cuando entraba en la frontera se empezó a disparar los cinco o seis cañones que comprendía la nube; ésta no solo no siguió la dirección que llevaba, sino que retrocedió y fué a descargar en el término inmediato de San Jaime de Noya, que no está defendido, lo mismo que en San Pedro de Riudevitlles, llevándose la mitad de la cosecha pendiente. 4.º En agosto y en una de las barracas, la más aislada y apartada del pueblo (2,50 kilómetros), por llegar tarde el artillero, dejó de funcionar el cañón, trabajando no obstante los restantes. En dicho sitio hubo pedrisco, aunque insignificante, pero funcionarion todos los demás y por tal motivo no causó daño. En donde hubo disparos no cayó ni una sola piedra.*³⁵

El 2 de setembre de 1901, Miguel Villanueva, ministre d'Agricultura, acompanyat pel governador civil de Barcelona, autoritats diverses i forces de seguretat, va visitar el Pla del Penedès. La visita era per conèixer de primera mà la primera estació granifuga de tot Espanya. Villanueva va poder comprovar el funcionament dels canons granífugs instal·lats al Pla, de la casa Cameo de Cariñena. També va poder veure com funcionaven els que construïa el barceloní Mas.³⁶

La satisfacció per part de l'Estat espanyol i de la monarquia per la instal·lació al Pla del Penedès de la primera xarxa de canons granífugs a Espanya va expressar-se amb la concessió, per part de Maria Cristina Habsburg-Lorena, reina regent, de la medalla de l'Encomana d'Isabel la Catòlica a Joan Rovira de la Sala, alcalde del Pla del Penedès.³⁷ Igualment, el Ministeri d'Agricultura va designar com a delegats d'aquest organisme en dos congressos agrícoles que es van celebrar a Lió (França) Isidor Aguiló, enginyer agrònom, i Caietà Fontrodona, president del Centre Agrícola del Penedès. El primer congrés va tractar sobre la hibridació de la vinya i el segon sobre la defensa contra la calamarsa.³⁸

La utilització dels canons granífugs va ser constant al llarg dels anys. Segons una notícia publicada a la premsa, es té coneixement que el 18 de juliol de 1905 una forta tempesta, acompanyada de calamarsa, va caure al terme municipal de Font-rubí (Alt Penedès), i s'hagué de suspendre la Festa Major. Durant el transcurs de la tempesta, un pagès va ser ferit de gravetat mentre realitzava detonacions amb el canó granífug. Al pagès li va explotar el canó, per la qual cosa el foc va fer esclatar la pólvora i li produí greus cremades.³⁹ Dies més tard, va caure una altra calamarsa d'importància a Font-rubí. Aquesta segona pedregada va afectar la collita de raïm que havia quedat de l'anterior. En aquesta ocasió les detonacions efectuades pel canó granífug no van ser efectives.⁴⁰

Al municipi de Lavit del Penedès –actualment Torrelavit– es van començar a instal·lar al maig de 1902 canons granífugs. L'acció va ser promoguda per l'alcalde, Joan Cardús, i el secretari de l'Ajuntament, Ignasi Gual.⁴¹

El propietari agrícola i empresari afincat a Lavit del Penedès Alfons Bori i Vilar va inventar un canó granífug que va patentar el 22 d'agost de 1901.⁴² Aquest tipus de canó era de doble efecte,

35 *La vanguardia*, 14 de novembre de 1901, p. 4.

36 *Panadès nou*, núm. 22, 8 de setembre de 1901, p. 5-6.

37 *El labriego*, núm. 618, 29 de setembre de 1901, p. 287

38 *El labriego*, núm. 619, 13 d'octubre de 1901, p. 304

39 *El labriego*, núm. 680, 30 de juliol de 1905, p.227

40 *El labriego*, núm. 681, 15 d'agost de 1905, p. 243

41 *La vanguardia*, 31 de maig de 1902, p. 6

42 TORRES, Montse. "Can Parellada de la Mata", a *El cep*, núm. 18, 18 de juny de 2003

segons els anuncis publicitaris de l'època que van aparèixer a *La Vanguardia*, i es venia sota el concepte d'"artilleria agrícola".⁴³ Els canons d'Alfons Bori es van provar i instal·lar a diferents localitats. Per exemple, a Montornès del Vallès, el 19 de març de 1902, es van provar els canons Bori de doble efecte. Segons la notícia:

*Dicho cañón granífugo está instalado en la finca llamada «Gurqui» de Vallromanas, propiedad de don Joaquín Layret, miembro de la «Liga de Propietarios de Montornés». Los ensayos se efectuaron con éxito completo, haciendo nutridos disparos de simple y doble efecto.*⁴⁴

Els canons granífugs de doble efecte d'Alfons Bori van ser presents al congrés contra la calamarsa i d'hibridació de la vinya de Lió (França), celebrat a finals de 1901. Els canons Bori, juntament amb d'altres canons granífugs, van ser exposats al congrés amb canons que es fabricaven en aquells moments arreu d'Europa.⁴⁵ El seu canó granífug va ser premiat en aquest congrés de Lió.⁴⁶ Al mes de maig de 1902, va celebrar-se, als jardins del Buen Retiro de Madrid, l'Exposició Internacional d'Avicultura. En aquesta fira es va exposar i provar el canó granífug inventat per l'Alfons Bori. Segons el periòdic *Heraldo de la industria*: "*Los ensayos hechos del cañón del Sr. Bori han dado muy buenos resultados, y es de esperar que se extienda rápidamente en la Península su uso.*"⁴⁷

El rei Alfons XIII va voler conèixer de primera mà com funcionaven els canons granífugs.⁴⁸ Com que, de tant en tant, els canons granífugs exposats de la casa Bori s'anaven disparant, el diari madrileny *La época* va publicar una queixa que els havia arribat perquè els canons es desapareixien a unes certes hores, per evitar ensurts a les persones nervioses.⁴⁹ Els canons granífugs d'Alfons Bori van participar també en l'Exposició de canons i coets granífugs de València de l'any 1903. En aquest cas, "*la casa de D. Alfonso Bori, de Barcelona, ha expuesto otro cañón de doble efecto que aunque de menor altura es de grandes resultados prácticos. Su funcionamiento es parecido al anterior. Este cañón se ensayó el pasado año en el jardín del Real.*"⁵⁰

Bori tenia el 1903 diferents productes d'artilleria granífuga: canó granífug de 2 metres, per 210 pessetes; canó de 3 metres, per 235 pessetes; canó de 4 metres, per 270 pessetes; canó d'efecte simple de 2 metres, 180 pessetes; canó d'efecte simple de 3 metres, 210 pessetes; morter per llançar bombes granifugues amb pistó, 100 pessetes; morter també per a bombes amb tir amb metxa, 70 pessetes. Alfons Bori també venia cartutxs. Un cartutx permanent del número 1 costava 15 pessetes; un del número 2, 20 pessetes. També tenia a la venda diferents accessoris: un joc d'escombretes, 6 pessetes; un estoig per a la munició, 15 pessetes; i una clau de cigonya, 3 pessetes.⁵¹

43 *La vanguardia*, 6 de juliol de 1902, p. 8

44 *La vanguardia*, 24 de març de 1902, p. 2

45 *El progreso agrícola y pecuario*, núm. 272, 22 de desembre de 1901, p. 683-684.

46 *El defensor del contribuyente*, núm. 8, 22 d'abril de 1903, p. 144

47 *Heraldo de la industria*, núm. 42, extraordinari, 15 de maig de 1902, p. 7

48 *La vanguardia*, 4 de maig de 1902, p. 6

49 *La época*, núm. 18.640, 5 de maig de 1902.

50 *El progreso agrícola y pecuario*, núm. 350, 7 d'agost de 1903, p. 458.

51 *El porvenir segoviano: diario de avisos de Segovia*, núm. 1.457, 7 d'abril de 1903, p. 4.

BIBLIOGRAFIA

- ANDRIEU, Pierre. *La viticulture, ses procédés et son matériel*. Masson et Cie, éditeurs. Paris, 1901.
- D'AYGALLIERS, P. *Los árboles frutales y la viña*. Librería Editorial De Bailly-Bailliere e Hijos. Madrid, 1902.
- BRUNET, P. *Material Vitícola*. Casa Editorial P. Salvat. Barcelona, 1920.
- GARCÍA BORONA, Fernando. *Pararrayos y paragranizos: artillería agrícola*. Imprenta de Joaquín López. Madrid, 1900.
- MARTORELL PANYELLES, Antoni. *El Penadès. Notes critiques sobre les vicissituds de la Agricultura, Industria y Comers durant el segle XIX*. Centre Catalanista de Vilafranca. Vilafranca del Penedès, 1902.
- PANIAGUA, Enrique. *Manual práctico de viticultura. La filoxera i las vides americanas*. Almería, 1894.
- SALES SEGUÍ, Blas. *Manual de Viticultura y vinificación teórico práctico y al alcande de todos*. Establecimiento tipográfico de Ricardo Fe. Madrid, 1889.

RECORDS DE LA TRADICIÓ FESTIVA DE BELLVEI DEL PENEDÈS (1836-1938)*

RESUM

L'any 1836 és l'any que fita inferiorment l'evolució festiva del meu treball perquè és una data englobada dins el període de la Renaixença a partir de la qual es començà a produir un canvi en el model festiu dels pobles a causa de la recuperació de la cultura i la tradició catalanes, la situació de les quals era pèssima durant el període anterior anomenat Decadència. Una altra dels motius és que en aquest mateix any es desenvolupà el primer acte festiu del qual tinc constància, que és la Festa de Sant Roc. Durant aquest període es desenvolupen festes puntuals com la Festa de l'Arbre, una festa escolar, entre d'altres. Pel que fa a les festes majors, situo com a data d'inici per a la seva anàlisi l'any 1877 per un motiu molt senzill: la manca d'informació anterior, ja que s'ha de tenir en compte que Bellvei tenia un nombre d'habitants molt reduït, al voltant de 800, i els mitjans de comunicació, que són una font d'informació excel·lent, no narraven ni descrivien gaires esdeveniments i successos que passessin al poble. L'any que conclou aquest període és l'any 1938, ja que fou l'últim any on hagués pogut tenir lloc una Festa Major no englobada en l'etapa franquista. Malauradament no se'n va realitzar cap a causa de la Guerra Civil.

ABSTRACT

My work on the evolution of festivities starts back in 1836 as this year falls within the "Renaixença" period, in which the festive model of many towns started to change due to the recuperation of Catalan tradition and culture. The situation of the latter had been dreadful during the so-called Decadence period. Another reason is that the first festive event of which I have found records –Sant Roc's Festivity– took place in the same year. During this period, festivities isolated in time take place such as the Tree's Festivity, a school-type festivity, among others. As for summer festivities I start analysing them from 1877 due to the lack of previous information. It must be born in mind that Bellvei only had a reduced number of inhabitants –roughly 800– and the media, which are an excellent source of information, did not relate nor describe many events and celebrations taking place in the village. This period concludes in 1938, as it was the last year in which a summer festivity could have taken place away from Franco's regime influence. Unfortunately, no festivity took place due to the Spanish Civil War.

(*) Aquest text forma part del treball de recerca "Records de la Tradició festiva (evolució festiva de Bellvei 1836-2011)", realitzat a l'Institut de l'Arboç durant el curs 2011-12 i dirigit pel professor Jofre Amorós.

FESTES MAJORS

Les primeres referències que tinc de les festes majors a Bellvei són de l'any 1877, la qual cosa no vol dir que anteriorment no se'n realitzessin, ja que el més probable és que sí que se'n fessin seguint el model festiu de l'època. En els inicis de la Festa Major, les encarregades d'amenitzar els balls eren les bandes militars. No va ser fins a la dècada dels noranta del segle XIX que van ser substituïdes per orquestres, encara que tinc constància que l'any 1902 i 1903 van venir bandes militars a Bellvei ja que, a principis del segle XX va tenir lloc el moment de la seva màxima esplendor. Van ser dos anys puntuals.

Les primeres sales de ball que m'apareixen, de les quals desconec l'any de creació, són, l'any 1892, la Sala de Don Pablo Inglada, de la qual no puc afirmar amb seguretat la seva possible ubicació per falta de dades; però el que sí que puc dir és que, mitjançant la deducció d'alguns aspectes, m'atreveixo a afirmar on podria haver estat ubicada. El cas és que a Bellvei el cognom Inglada ha estat poc freqüent, per la qual cosa em va ser fàcil concloure la seva ubicació; penso que aquesta sala correspondria a la casa on actualment hi ha el forn de pa Totusaús, a l'avinguda Nostra Senyora de l'Assumpció, núm. 42, en l'actualitat, ja que la família que n'era la propietària era una de les poques que tenia aquest cognom. Potser abans existia un pati més gran en el seu interior que va ser utilitzat com a pista de ball. Ara bé, també hem de considerar una altra hipòtesi: una altra ubicació possible podria ser al carrer Montpeó, a la casa de Cal Pau Puató, ja que aquesta família anteriorment també posseïa el cognom Inglada i al darrere de la casa hi ha un pati molt espaiós adequat per realitzar un ball.

L'altra sala de la qual tinc constància és el Café Español, possiblement situat al carrer de Mar, núm. 14, a cal Cotxo, ja que, segons la memòria oral, antigament hi havia un cafè i també havia fet la funció d'hostal. Aquest edifici era una casa molt alta perquè tenia una portalada molt ampla i elevada per facilitar l'entrada dels carros de la gent que s'hi devia allotjar. A la primera planta hi havia el cafè i possiblement també una sala. A causa de l'estretesa de la façana de la casa, l'estructura era tan profunda que arribava fins al pati de la Glorieta. A més a més, a l'article periodístic on vaig trobar l'existència d'aquest local s'especificava que tots els forasters podien allotjar-s'hi, fet que té relació amb el que diu la memòria oral, és a dir, que abans havia fet la funció d'hostal.

Posteriorment aquest cafè va desaparèixer i l'edifici va adoptar la funció d'un habitatge. El testimoni de Maria Miró¹ m'explica que, quan ella era jove, un grup de noies joves hi anaven a fer *nubes*,² i que les filles de cal Cotxo li deien que antigament hi havia hagut un cafè. Tinc constància que en altres llocs de Bellvei, com, per exemple, l'antiga casa de cal Pau Bernat, hi havia un hostal, però no sé si també hi havia un cafè. De totes maneres crec que hem de considerar com a principal hipòtesi la ubicació d'aquest cafè a cal Cotxo.

Aquestes sales devien estar en funcionament fins a l'any 1896, ja que aquest mateix any, per primera vegada, em trobo amb l'existència de dues altres sales que devien substituir les anteriors. La primera és la Glorieta, la qual ha tingut continuïtat gairebé fins a l'actualitat. A més, aquesta estava situada a prop del Café Español, al pati de just al darrere, fet que podria indicar alguna

1 Maria Miró Mañé va néixer a Bellvei el 3 de novembre de 1921, a cal Perico. Va participar en la Festa de l'arbre quan tan sols tenia 5 anys. Confeccionava *nubes*; era una ocupació de moltes dones del poble.

2 Espècie de xal molt lleuger, fet de punt, amb el qual les senyores es cobrien el cap quan sortien de nit.

relació. Bàsicament, la Glorieta era simplement un cafè i, en els seus inicis, no estava construïda cap sala de ball. No va ser fins als volts de 1911 o 1912 que es va construir la sala. M'agradaria afegir que el nom de la *Glorieta* està carregat de significat festiu, perquè possiblement el local adoptà aquest terme com a nom perquè, en els seus inicis, s'havia ballat en una glorieta, és a dir, en una mena de tendal que feia la funció de sala de ball. Un fet que corrobora aquesta hipòtesi és que a la Festa Major de 1905 es va ballar sota un tendal per resguardar-se del sol i de la pluja. La segona és la sala de la Unió -possiblement sigui la precedent de la Sala Nova-, de la qual desconec l'any de creació, i, a més, tinc molt poques referències d'aquesta sala, perquè no apareix en cap registre i quan recorro a la memòria oral ningú en sap res i el nom no és conegut. El terme que dona nom a aquesta sala és molt ampli quant a significat, ja que facilita possibles hipòtesis, com, per exemple, que hi podia haver la *unió* d'algun partit polític, o una *unió* de pagesos, entre d'altres. Un altre dels aspectes que vaig pensar que tenia relació amb el nom d'aquesta sala va ser una mutualitat escolar de Bellvei que s'anomenava Unió y Progreso, que, com podeu veure, presenta una relació amb el nom. El fet és que la cronologia d'aquesta mutualitat elimina aquesta possible relació, ja que tinc constància que es creà i s'inscriví a la *Caja de Pensionistas para la Vejez y Ahorros* entre el dia 12 i 14 de desembre de l'any 1915, molt posteriorment a l'any 1896, que és l'any que jo tinc de referència d'aquesta sala.

L'any 1904 la Glorieta continua en funcionament, però es produeix un canvi, ja que sorgeix una nova sala anomenada la Sala Nova, la qual es devia crear a principis del segle XX, i devia estar situada a la Carretera, núm. 39, on actualment hi ha les oficines de la Cooperativa i un supermercat Condis. Aquesta sala sí que és coneguda pels més grans de Bellvei, ja que va estar en funcionament fins poc abans de la Guerra Civil. Els propietaris d'aquesta sala eren els de cal Gumila. En els seus inicis, en aquesta sala hi havia un cafè i, a la part del fons, un espai en el qual es feia cinema i ball els diumenges i en altres festivitats com la Festa Major. En aquella època el cinema era mut, i l'única cosa que s'escoltava era la melodia que sortia d'un piano de manubri que es tocava per acompanyar les pel·lícules. L'encarregat era en Salvador de cal Baster, i l'encarregat del funcionament del cinema era en Romeu, de Calafell. L'any 1911, la persona que regentava el cafè era en José Casellas Malivern i l'any 1920 en Joan Vidal Sans. El local s'anomenava Café Económico.

Cap a la dècada dels anys vint aquest local va perdre la importància que havia tingut des de principis de segle a causa de la construcció del local de la Societat de Treballadors Agrícoles de Bellvei, o Societat de Treballadors del Camp, l'any 1915, i de la sala de ball l'any 1921. Durant els primers anys de la Societat, només hi havia construït un petit edifici que feia la funció de cafè, però, malgrat això, el ball de la Festa Major es realitzava allà, concretament en un pati del costat, on habilitaven un envelat fet de canyes per poder realitzar els balls. Cal destacar que el temps també acompanyava perquè els balls de la resta de les festes de l'any, com el de Nadal, es continuaven fent a la Sala Nova, perquè allà, encara que fes fred, estaven arrecerats. La Sala Nova va continuar la seva activitat paral·lelament amb la Societat: només era un cafè i només s'hi feia cinema, perquè els balls es van passar a fer a la Societat. Tal com he dit abans, la Sala Nova o Sala de la Carretera (ja que adoptava aquest dos noms) va estar en funcionament fins poc abans de l'esclat de la Guerra Civil. En aquella època el cafè era regentat per Pere Pujol Lluch i Maria Ivern Montclús. Posteriorment el local va servir de seu per al partit polític POUM. Alguns testimonis m'expliquen que se'n recorden, de veure la bandera del partit penjada al balcó. L'any 1938 va ser la fi d'aquest local, ja que, a causa del bombardeig que va tenir lloc a Bellvei l'1 de setembre de 1938, el local va

quedar destrossat, sobretot la part més interior de l'edifici, que era el lloc on hi havia la sala on es feia cinema i ball.

L'any 1923 amb l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera, la Societat de Treballadors Agrícoles es va tancar per ordre del governador civil, per la qual cosa el seu funcionament va esdevenir nul i es va haver de buscar un altre lloc que substituís la seva funció. Un soci de la Societat anomenat Peret va oferir la possibilitat de realitzar les activitats com el cafè, el ball de cada diumenge i el de la Festa Major, entre d'altres, al seu hort; per tant, durant els primers anys de la dictadura es va anar a ballar al pati de cal Peret de l'Hort, situat a les Casetes, terme de Castellet i la Gornal, i com que pertanyia a la província de Barcelona el governador no hi tenia jurisdicció i no els va poder prohibir el seu funcionament. Com podeu veure, aquest problema territorial condiciona i pren protagonisme en diferents etapes de la història festiva de Bellvei.

Probablement l'any 1927 -en desconec el motiu-, estant encara la Societat de Treballadors Agrícoles de Bellvei tancada, els balls de la Festa Major van tenir lloc a la Sala Nova o Sala de la Carretera. L'any 1928, la Societat es tornà a obrir i tornà a la seva normalitat festiva i cultural, fins a l'arribada de la Guerra Civil l'any 1936; per aquells anys, la Societat estava més que consolidada al poble, i, a més, ja estaven fetes tant l'ampliació del cafè com la Sala de Ball.

L'esclat de la Guerra Civil va canviar radicalment la situació de tot el poble de Bellvei, i òbviament les festes també van patir una aturada; els anys 1936, 1937 i 1938 no hi va haver Festa Major a Bellvei, perquè la majoria d'homes estaven al front i els qui no hi estaven eren morts. Els testimoni de la Maria Miró m'explica que la poca gent jove que va quedar a Bellvei, com que no hi havia Festa Major, anava al camp d'aviació de Santa Oliva, on realitzaven balls. Es veu que la sala estava tota plena de pilots d'avió. M'explica que posaven espelmes i llums de carbur per tal de veure-s'hi, ja que no podien posar altres tipus de llum perquè, si no, els avions enemics que sobrevolaven la zona els podien haver vist. Els balls es desenvolupaven amb normalitat, però moltes vegades venia un pilot a avisar-los perquè havien detectat que passaven avions enemics. Llavors apagaven tots els llums i quedaven arraconats en una banda, tots morts de por. Com podeu imaginar-vos, celebrar un ball en un camp d'aviació en plena Guerra Civil no devia ser gaire agradable, ja que els assistents ballaven amb la por al cos. El jovent de Bellvei hi anava a peu, ja que la distància no era gaire llarga; la Maria m'explica que anaven amb espadenyes durant tot el camí i a les bosses portaven les sabates de ballar, ja que, si no ho feien així, després agafaven mal als peus. Si us pareu a pensar-hi, tot es repeteix perquè actualment les noies realitzen el mateix. A causa de la difícil situació econòmica de molts joves, per tal d'estalviar, quan anaven a ballar demanaven un gasosa, que costava 25 cèntims, entre dos, i un en pagava 15 cèntims i l'altre 10 cèntims, ja que una persona sola no es podia permetre el luxe de comprar-ne una de sencera.

Pel que fa al balls, se'n realitzaven diversos, com ara el Ball de Coques, el Ball de Rams, el Ball de Barreja, el Ball del Fanalet i el Ball de Casats, entre d'altres.

El Ball de Rams consistia que l'home comprava un ram a l'entrada del local per una quantitat simbòlica, amb l'objectiu d'ajudar a sufragar les despeses de la Festa Major, i quan començava el ball l'home oferia el ram a la noia, i ballaven agafats mentre la dona el subjectava. A més a més, quan aquest ball s'acabava, se'n feia un altre que s'anomenava Ball de la Toia, el qual era molt semblant al Ball de Rams. La *toia* era un gran ram de flors que donava nom al ball. Els assistents del ball compraven números i posteriorment es realitzava el sorteig per saber a qui li havia tocat la toia, ja que aquest seria l'encarregat d'obrir el ball i convidar a qui volgués per iniciar-lo conjuntament.

El Ball de Barreja simplement consistia a anar canviant de parella quan els músics ho indiquessin, el Ball de Casats consistia que les parelles que sortissin a ballar havien d'estar formades

per un membre casat i un altre de solter. Un altre dels balls que es realitzava era el de Fanalets en què, tal com indica el nom, la parella sortia a ballar acompanyada d'un fanalet que portava un dels membres de la parella a la mà. Tot el material necessari per realitzar els balls es comprava al mateix local.

Com podeu apreciar, sempre convivia paral·lelament dues sales en funcionament, i era per una raó molt concreta, relacionada amb la política; en una sala hi anaven els rabassaires, els pagesos, més aviat persones que compartien una ideologia política d'esquerrres, i en l'altra hi anaven els patrons del poble, els terratinents, els quals compartien una visió política de dretes. Les sales on assistia la gent d'esquerrres eren la Sala Nova, la Societat de Treballadors Agrícoles de Bellvei, el Pati de Cal Peret de l'Hort i la Sala de la Unión, que devia ser la precedent a la Sala Nova, i, per altra banda, la Glorieta era la sala on normalment acudia la gent amb ideologia més dretana. Pel que fa a les dues primeres sales que he anomenat, que són el Café Español i la Sala de Don Pablo Inglada, desconec totalment el tipus de gent que hi assistia, no tinc cap argument per demostrar la ideologia política majoritària dels seus assistents.

Per altra banda, el desenvolupament de la Festa Major durant aquest període, podríem dir que no segueix el mateix patró durant tots els anys, però, tot i així, tampoc no hi ha gaires diferències. Normalment, el dia de la vespra es realitzava un repic de campanes per anunciar a tot el poble, a les masies del voltant i als pobles de la zona, l'inici de la Festa Major. Aquest dia bàsicament estava dedicat als actes religiosos. Per exemple, es cantaven diverses peces musicals a l'interior de l'església amb l'acompanyament d'una orquestra, possiblement la mateixa que realitzava els balls els dies posteriors.

L'any 1892, durant la vespra, també tingué lloc l'actuació dels Pelegrins, ja que aquells anys eren molt famosos. Ara bé, va ser un acte puntual, perquè en les altres festes majors aquest dia només es destina als actes religiosos i moltes vegades fins i tot no es realitza cap acte. El dia 15, que era el dia central de la Festa Major, es començava amb les Matinades de la mà dels Pelegrins, per despertar a tothom que estigués dormint i anunciar que la festa tornava a començar. Seguidament es realitzava l'Ofici Solemne, que era la missa que es feia en honor a la patrona del poble, acompanyat per una orquestra, i es cantaven els goigs. Posteriorment es realitzava un pregó. Alguns anys, un cop acabat l'ofici, es realitzava una processó pel poble. Durant la nit s'iniciaven els balls; ara bé, abans d'iniciar-los era tradició anar a casa de l'alcalde i cantar una serenata perquè autoritzés l'inici del ball. Les dones que assistien al ball no havien de pagar, en canvi, els homes sí. El testimoni de Josep Malivern m'explica que la seva mare li comentava que, quan era jove, quan s'acabava el ball en una sala, corria cap a l'altra per quedar-s'hi si encara no s'havia acabat, ja que tenien l'entrada lliure. El tercer dia de la Festa Major es tornaven a realitzar els mateixos actes religiosos que el dia anterior, llevat de l'ofici. Era un dia destinat als més menuts.

La contractació de les orquestres que realitzaven el ball a les sales era responsabilitat dels propietaris o dels socis de la Sala, encara que posteriorment l'Ajuntament lliurava una quantitat de diners perquè les poguessin pagar, ja que aquest tenia una partida econòmica destinada a les festes majors. En canvi, les orquestres que tocaven a l'església eren contractades per l'Ajuntament i també pagades per aquest; els músics de les orquestres es quedaven a dormir i a menjar en diverses cases del poble. L'any 1905, per primera vegada, es fa referència a un grup de joves de Bellvei que cantaven peces musicals a la plaça i per alguns carrers. Possiblement el mestre d'aquest grup devia ser en Fèlix Morros i Mañé. A part dels balls que es realitzaven a les sales, a la plaça del poble, la plaça Nueva, també se'n feien, encara que més pocs i de dia.

A finals de la dècada dels anys vint comencen a tenir lloc els partits de futbol. Els actes esportius comencen a prendre força concretament l'any 1929, amb la inauguració del Camp de Futbol de Bellvei. Possiblement es va fer una remodelació, perquè anteriorment ja existia. A la dècada dels trenta prengueren força les activitats al carrer, com les cercaviles, els castells i els focs artificials, entre d'altres. Normalment a Bellvei sempre venien els Xiquets de Valls i feien diversos castells a la plaça de la República, o plaça Nueva anteriorment, però també en altres carrers, com, per exemple, el de les Dues Províncies. Desgraciadament en aquest mateix carrer va morir un enxaneta després de caure, a causa de la poca pinya. La Festa Major de 1935 va ser l'última que es va realitzar abans que esclatés la guerra, va ser una de les que va tenir més varietat d'actes, des d'una ballada de sardanes o l'actuació dels Castellers del Vendrell fins a una excursió a la Muga i la Cobertera,³ entre d'altres.

ELS PROGRAMES DE LA FESTA, PORTADA I DISCURSOS

Pel que fa als programes de la Festa Major, m'atreveixo a dir que no se'n feien a causa de l'elevat cost que suposava. Possiblement cap a la dècada dels anys 30 se'n començaren a fer, ja que, amb la II República, la Festa Major i la cultura popular catalana van prendre molta importància, però el cas és que no puc afirmar res amb seguretat, perquè no he trobat cap programa de la dècada dels trenta. Vet ací la descripció detallada de diversos anys.

1877. Aquest any es va dirigir cap a la població de Bellvei la música de La Albufera, suposadament una orquestra militar.⁴ Segons fonts del diari *El mercantil*, l'orquestra contractada per la Festa Major, és a dir, l'Albufera, era de Vilafranca i tocà a l'església per amenitzar els balls públics.

També cal tenir en compte la possibilitat que aquesta banda no fos de Vilafranca, primer pel nom, que sembla que sigui propi de València, i segon perquè les bandes militars eren molt més populars a la resta d'Espanya que a Catalunya; tal com veureu, a la Festa Major de l'any 1902 també hi acudeixen bandes militars, una d'Almansa i una altra de Luchana.

1888. Ens consta que aquest any es va realitzar la Festa Major a Bellvei el 15 i el 16 d'agost, amb solemnes funcions religioses i balls públics de la mà de la música de Camps, de Vilafranca del Penedès.⁵

1889. Els dies 15 i 16 d'agost es va celebrar la Festa Major de Bellvei, la qual es va caracteritzar per la gran animació que hi va regnar i per la gran quantitat de forasters que també hi van acudir.⁶

1891. Tenim constància que la Festa Major d'aquest any va comptar amb l'actuació dels Xiquets de Valls i que l'Ajuntament els va entregar la quantitat de 25 pessetes perquè actuessin. El ball d'aquesta Festa Major va costar 12'5 pessetes. L'organisme que s'encarregava de pagar els grups que venien a actuar durant la Festa Major era l'Ajuntament, que tenia reservada una partida de diners destinada a les festes. Durant el Ple celebrat el dia 30 de juliol del mateix any es decidí la quantitat que s'havia d'entregar als grups que actuessin per la Festa Major amb el consens de tots els regidors. Posteriorment, en el Ple del dia 13 d'agost del mateix any, la corporació va decidir

3 La Muga i la Cobertera són zones de Bellvei on hi ha boscos i pedreres. Estan situades entre Bellvei i Calafell, per això la carretera que uneix aquestes dues poblacions pren el nom de la carretera de la Cobertera.

4 *Diario de Tarragona*, 15 d'agost de 1877.

5 *Diario de Tarragona*, 12 d'agost de 1888.

6 *El mercantil*, 17 d'agost de 1889.

assistir a les funcions religioses que es van realitzar els dies 15 i 16 d'agost, i l'alcalde va decidir convocar els representants de la música, el de les dolçaines -que eren els grallers-, el dels Xiquets de Valls i el del ball, per advertir-los que, si actuaven malament, serien corregits severament, ja que seria un desprestigi per a Bellvei i perquè la població quedaria malament davant de tots els forasters que hi acudissin. Com podem observar, l'alcalde va fer una distinció entre els de la música i els dels ball, ja que una cosa eren els concerts públics que es realitzaven a la plaça i una altra cosa eren els balls que es realitzaven a les societats.

1892. La Festa Major d'aquest any es va realitzar els dies 14, 15 i 16 d'agost, dedicada a la patrona de Bellvei, és a dir, a l'assumpció de la Verge Maria. El desenvolupament de la Festa Major va ser el següent.

Dia 14. Vespra de la festa. A les dues del migdia: repic de campanes. A les sis de la tarda: els cèlebres grallers Els Pelegrins, fills de Bellvei, van recórrer els carrers de tota la població tocant diverses peces musicals amb gran domini i afinament amb les seves dolçaines. A les vuit del vespre, l'Ajuntament del poble presidit per Francisco Sans i el jutge municipal Francisco Mañé es van dirigir cap a l'església per assistir a escoltar les solemnes peces que van ser cantades amb l'acompanyament d'una orquestra. Un cop cantades les peces musicals, va començar el ball públic a la plaça Nueva.

A les deu de la nit, es va realitzar un gran concert de guitarres i acordions al nou Café Español; per tant, es devia inaugurar aquest mateix any o l'anterior.

Dia 15. Dia de Festa Major. A l'alba, els grallers Els Pelegrins van realitzar les matinades. A les nou del matí, es va realitzar la processó, on van acudir totes les autoritats, i posteriorment va començar l'ofici dut a terme pel capellà del poble, Isidro Rodoreda. També hi van assistir altres sacerdots. Un cop llegit l'Evangeli, va ocupar la càtedra⁷ de la veritat el capellà de la Gornal, José Vidal. L'ofici va ser cantat amb l'orquestra i també es van contractar tres importants cantants de Barcelona.

A les quatre de la tarda, va començar l'anomenat Ball de Coques, alternant la música i les gralles. El Ball de Coques⁸ era un ball molt típic que sempre prenia protagonisme en moltes de les festes majors de l'època. Els pabordes, els quals eren caps eclesiàstics d'algunes comunitats religioses, s'encarregaven de pastar les coques que posteriorment se sortejaven al lloc on es realitzava el ball, normalment la plaça. El sorteig consistia que diferents grups de fadrins, representats per només un fadrí del grup, anaven posant preus a la coca, amb l'objectiu que el qui posés el preu més alt es quedava la coca i llavors el seu grup podia començar a ballar. El que adquiria la coca tenia dret a ballar la primera dansa juntament amb la noia que li concedia el ball i amb els altres fadrins -nois joves- del seu grup. Cal destacar que era molt habitual que els fadrins d'altres pobles que acudien a la Festa Major formessin grups segons el poble on vivien i que posessin preu a la coca col·lectivament. Els grups de fadrins sempre escollien el més bon ballador i el que pogués fer quedar més bé la colla per iniciar la dansa. Un cop iniciat el ball, el fadrí que havia tingut l'honor de començar el ball tirava la barretina que portava enlaire, per avisar que la resta de fadrins del seu grup ja podien entrar a ballar, i quan tirava la barretina enlaire per segona vegada, volia dir que el ball quedava obert per a tothom, podia entrar a ballar a la plaça tothom qui volgués.

7 Seti oficial o soli d'un bisbe, d'un professor, d'una alta autoritat.

8 BAS I SOCIAS, Narcís (2006). *La Nari. Novel·la de costums vendrellenques*. Primera edició a cura d'Alfons Vidiella. Impremta Ramon. Pàg. 148

Normalment, els músics eren grallers i timbalers i actuaven a sobre d'un petit escenari anomenat *taulat*. M'imagino que al costat de l'escenari devia estar situada la taula on s'elaboraven les coques fetes amb farina i rovell d'ou. La seva venda tenia molt d'èxit, ja que els fadrins les compraven per oferir-les a la seva promesa o la noia que els agradava. Tant el noi com la noia sortien a ballar a la plaça ben agafats. La mà esquerra del fadrí agafava la noia mentre que la seva mà dreta sostenia una coca amb un tovalló blanc per tal de no embrutar-se. Durant la celebració d'aquest ball, concretament en el sorteig de les coques, es mostrava la rivalitat que existia entre els diferents grups de fadrins dels diversos pobles, els quals utilitzaven el sorteig com a forma de confrontació i per demostrar quin era el grup més ben posicionat.

Des del meu punt de vista, si deixem de banda el Ball de Coques i tot el que comportava la seva celebració, penso que en les festes majors actuals passa el mateix, sempre hi ha els típics grups de cada poble fent-se notar i rient, deixant endarrere possibles rivalitats, igual que antigament. Simplement és una reflexió.

A les deu de la nit es va cantar una gran serenata a casa de les autoritats, i acte seguit va començar el ball a l'espaiosa sala d'en Pablo Inglada, on va actuar una orquestra de Vilanova composta tota ella de professors. En aquell any l'alcalde era Joan Vidal Ferrer.

Dia 16. Durant el matí, les funcions religioses van ser si fa o no fa les mateixes que el dia anterior. Van ser dedicades a Sant Roc, amb processó. Durant la tarda, els veïns més bromistes del poble van animar els més menuts amb la paella, un joc que consistia que els nens i les nenes feien una rotllana al mig de la qual se situava una persona més gran, que anava dient ingredients per fer una paella. Cada nen o nena era un ingredient, i quan la persona del mig deia un ingredient, la persona que l'era s'havia d'aixecar, i quan en deia un altre s'havia d'asseure, i quan deia *paella* tots s'havien d'aixecar, i així successivament, sense equivocar-se. Tots els forasters que van venir a passar la Festa Major podien allotjar-se al Café Español per un preu raonable.⁹

1893. La Festa Major va tenir lloc els dies 15 i 16 d'agost. L'orquestra que va amenitzar els balls va ser una del Vendrell, probablement La Vendrellense.¹⁰

1894. Molts veïns de la localitat del Vendrell van acudir a la Festa Major de Bellvei, segons el corresponal d'*El vendrellense*. Les orquestres contractades eren dues: una del Vendrell i una altra de Barcelona.¹¹

1896. La Festa Major es va celebrar els dies 15 i 16 d'agost. L'orquestra contractada per realitzar els balls de la Glorieta va ser l'anomenada Els Escolans, de Sant Sadurn d'Anoia, i a la Sala de la Unió van actuar l'orquestra anomenada La Vendrellense, dirigida per Sebastià Beltran, i la coral La Lira. Un dels actes principals va ser la serenata que es va realitzar davant la casa de l'alcalde, que era Josep Vidal i Ferrer. Una gran multitud es va dirigir cap a casa de l'alcalde per cantar la peça del mestre Joan Goula titulada *Glòria a l'art*. El carrer de l'alcalde estava ple de gent. El *Diario del comercio*, del qual he extret la informació, fa referència a l'existència de dos bàndols -la Glorieta i la Sala de la Unió-, però, malgrat això, les festes es van desenvolupar amb normalitat.¹²

L'exemplar del 15 d'agost de 1896 del *Diario del comercio* afirma que una de les orquestres que es van contractar va ser la dels Trullassos de Terrassa; per tant, no podem afirmar amb seguretat quina de les dues orquestres finalment va anar a actuar a la Glorieta.

9 *Diario de Tarragona*, 12 d'agost de 1892.

10 *El vendrellense*, Núm. 47 (20 d'agost de 1893)

11 *El vendrellense*, Núm. 99 (19 d'agost de 1894)

12 *Diario del comercio*, 22 d'agost de 1896 (notícies provincials).

El vendrellense explica exactament el mateix que el *Diario del comercio*, encara que aporta petits detalls de gran informació, cosa lògica, ja que aquest setmanari tractava notícies comarcals i, en canvi, l'altre tractava temes en el context provincial.

Especifica que la coral contractada és La Lira Vendrellense i que el ball es realitzarà durant la nit. Podem observar que concreta més, ja que ens aporta el moment temporal de la celebració.¹³

1898. La Festa Major d'aquest any, celebrada el dia de l'Assumpció, és a dir, el 15 d'agost, va ser molt concorreguda i animada. Molts veïns de la població del Vendrell van assistir-hi. Les orquestres contractades van ser la Noys, d'Olesa, i la Munés, de Molins de Rei.¹⁴

1899. La Festa Major es va celebrar, com cada any, el dia de l'Assumpció. Les orquestres que es van contractar per a aquesta Festa Major van ser els Trullassos, de Terrassa, i Los Fatxendas, de Sabadell, una per a cada lloc on es realitzava ball.¹⁵

1902. Aquest any els habitants de Bellvei van gaudir de les orquestres militars d'Almansa i Luchana.¹⁶

Durant aquests anys -principis del segle XX-, les bandes militars, encara que anteriorment també tenien protagonisme, van arribar al seu moment de màxima esplendor, i van esdevenir les protagonistes musicals de les festes majors. Normalment eren contractades per les societats on havien d'actuar, i amenitzaven tant actes públics com concerts i balls a les societats. Les bandes militars, quan entraven al poble, protagonitzaven espectaculars i animades desfilades que anunciaven l'inici de la Festa Major.

1903. La Festa Major va estar molt concorreguda per veïns de la població del Vendrell, com en altres anys, a causa de la proximitat dels pobles. Les orquestres que es van contractar van ser una de Valls i una altra d'una secció d'una banda militar.¹⁷

En el Ple del 22 d'agost del mateix any els membres de l'Ajuntament passen els comptes de les despeses que ha comportat la Festa Major, expressant que l'orquestra que va tocar per l'ofici solemne va cobrar la quantitat de trenta pessetes. Gràcies al detall que es va esmentar en aquest Ple, sabem que durant l'ofici solemne hi havia una orquestra que l'acompanyava amb música.

1904. El *Diario del comercio* descriu Bellvei com un poble de bons costums. Aquest any es va realitzar la Festa Major els dies 14, 15, 16 d'agost en honor a l'Assumpció de Nostra Senyora, és a dir, en honor a Santa Maria -la patrona del poble-. Les orquestres contractades van ser una de Rubí i una altra del Vendrell, les quals van tenir a la seva disposició el programa dels balls que es van celebrar a la Sala Nova i la Glorieta -en aquell temps eren els dos locals que existien per anar a ballar-, així com també el programa dels actes religiosos que es van celebrar a l'església parroquial.

També es van dur a terme les matinades. El *Diario del comercio* anomena aquest acte com les *típiques gralles*, les quals van recórrer els principals carrers del poble animant la gent i creant un ambient festiu ple de gresca. Segurament, els que es van encarregar de dur a terme les matinades van ser Els Pelegrins de Bellvei, un grup de grallers de gran renom, que era conegut a la comarca, ja que tocava en festes majors d'altres pobles, com per exemple la Festa Major de Sant Vicenç de Calders el gener de l'any 1903, i el 1902, quan encara era un poble, o la Festa Major de Santa Oliva l'any 1896, entre d'altres. La Festa Major d'aquest any també va acollir la coral anomenada Vendrellench, de la veïna població del Vendrell.¹⁸

13 *El vendrellense*, Núm. 203 (15 d'agost de 1896).

14 *El vendrellense*, Núm. 308 (21 d'agost de 1898).

15 *El vendrellense*, Núm. 360 (20 d'agost de 1899).

16 *Diario de Tarragona*, 14/08/1902

17 *Lo vendrellench*, Núm. 569 (23 d'agost de 1903)

18 *Diario del comercio*, 12 d'agost de 1904, i *La Vanguardia* 10 d'agost de 1904.

1905. Un article periodístic ens proporciona molta informació del desenvolupament de la Festa Major de Bellvei, ja que fa referència a molts detalls. Aquí tenim el primer detall: *“Allí sabía yo de antemano y por contar con muy buenos amigos no sería difícil fabricar una gorra”*... El corresponsal fa referència a les gorres de cop, un element artesanal de Bellvei. Les gorres de cop són unes gorres fetes de palla i tenen la finalitat de protegir el cap dels nens i nenes petits dels cops. El principal impulsor d'aquesta tasca artesanal va ser Roc Vidal, conegut com el Roc dels Gorros, va crear un taller de gorres que va donar feina a moltes dones del poble. Posteriorment se'n van crear d'altres, i aquesta activitat va esdevenir la feina de la majoria de les dones del poble, com per exemple la de la meva besàvia. Encara conservo la seva màquina de fer gorres. Amb els anys, aquesta feina es va anar perdent fins que l'any 2001 es va tornar a recuperar amb la creació d'una escola d'artesanía per aprendre a fer gorres de cop.¹⁹

Tal com indica el text, es feien balls de tarda i balls de nit. Fa referència a dues societats, la Sala probablement, l'anomenada Sala Nova posteriorment, i la Glorieta, destacant que la que s'emportava el màxim protagonisme era la Glorieta. Les orquestres que hi van actuar van ser una de Valls i una altra de Vilanova i la Geltrú. A part de les dues orquestres, també afirma que hi havia les típiques gralles, probablement de la mà del grup local Els Pelegrins de Bellvei que realitzaven tant matinades com balls.

Era costum que el ball comencés a les 12 de la nit després que el cornetí d'una de les orquestres sonés davant de casa de l'alcalde, que aquell any era Joan Mañé Miravent, indicant l'inici del ball. Normalment es cantaven serenates davant de casa de l'alcalde. L'Ajuntament destinava 30 pessetes a qui tenia llogada la música de l'ofici de la Festa Major, probablement la Glorieta.

Gràcies a aquest text, podem saber com era el lloc on es realitzava el ball a la Glorieta. No hi havia cap sala, concretament hi havia un gran hort, on es posava un gran tendal en forma de paraigua per poder ballar i resguardar-se de la pluja i del sol. Es realitzaven diversos balls, com valsos, balls acompanyats amb gralles i també el ball de *L'escanya-pagesos*, que, tal com diu el text, era un vals jota tocat amb cornetí, i possiblement té alguna relació amb el caciquisme de l'època, quan els patrons obligaven i enganyaven els pagesos a l'hora d'anar a votar. Pel que sembla, hi havia una coral local formada tant per nens com per nenes. Probablement el mestre era Félix Morros Mañé. El corresponsal irònicament afirma que van cantar com una olla de grills, és a dir, que van desafinar.

De fiesta en fiesta.

El clou de la semana lo han constituido varias fiesta mayores de pueblos comarcanos entre los cuales se encuentran Bellvey y Bisbal del Panadés.

Bien quisiera yo ser doble para asistir a ambas fiesta, pues á mí las fiestas mayores de pueblo me gustan la mar, pero como resulta imposible estar presente en dos lugares distintos opté por el primero de estos dos pueblos. Allí sabía yo de antemano y por contar con muy buenos amigos no sería difícil fabricar una gorra, y con esta intención, he de confesarlo, allí me dirigí.

Llegué cuando iban á dar principio los. La animación es grande, pocos años, pues soy asiduo concurrente á la fiesta, había visto tanta gente allí; la hay de todas partes, asegurándome uno del pueblo que entre la concurrencia se encuentran dos jóvenes mejicanos venidos expresamente de su país, para pasar aquí las fiestas, cuyos jóvenes supe luego que eran

19 MARÍN-MARTÍNEZ SÁNCHEZ, Anna Isabel (2007). *Les gorres de cop*. 1a edició. Editorial Arión. Bellvei.

Vilanoveses; ya decía yo que tenía mucha calor, y sin duda sería el gabán que me había puesto el tal vecino.

Pasé la tarde yendo de una puerta á otra, esperando la cena, que ya era segura según resultado de la entrevista con mi mejor amigo, en este pueblo, advirtiéndome que sería acompañada con música , digo con músicos, que mas que esto resultaron unos diplomáticos de primer orden. ¡Cómo conocen el paño! Y por fin, entre si Maura es un buen chico y si Weysler es buen mozo, no descuidando la sequía, cenamos pero muy bien.

Aquí hay la costumbre de empezar el baile a las 12, la conversación de café me aburren, ¿Qué hacer para pasar el rato sin aburrirse?. Bien pronto tuve la contestación. Se presentaron dos jovencitas, hermanas de las que nos han acompañado en la cena, que junto con éstas hicieron que el tiempo se acortase.

Salimos á tomar el fresco y entre la charla y la risa fué pasando el tiempo, hasta que el agudo sonido del cornetín de una de las orquestas, que esparcía las notas de unas malagueñas por el aire, frente al domicilio del alcalde, nos anunció que era la hora de empezar los bailes y ahí nos trasladamos.

En la Sala

Poca era la animación en este local, pero no obstante se bailó hasta hora bien avanzada de la madrugada.

En la Glorieta

Aquí no hay salón para baile, sino que es un espacioso huerto que en uno de los ángulos se halla el sitio destinado para bailar, resguardado del sol y de la lluvia, por un toldo en forma de paraguas. Al entrar allí me sorprendió el inmenso gentío, comparado con el otro local, que esperaba diese el principio del baile. Multitud de hermosas niñas ataviadas con ricos y vaporosos trajes, aguardaban con impaciencia el indispensable golpecito de arco del director de la orquesta, para lanzarse á danzar, si es que tuviesen fortuna de verse solicitadas por algún joven danzarín. Pocas , bien pocas, eran las que no bailaban, lo que hacía imposible poder dar una vuelta por el salón, ya que el que tenía ganas de bailar debía hacerse llamar por el sereno, eso es, comprometerse antes, ó sino, no llegaba á tiempo, quedándose por lo tanto en babia. Joven hubo, y lo pude observar, que tres veces consecutivas se dirigió á una señorita para bailar teniendo que volverse sin alcanzar lo que tanto ansiaba.

Yo, que no soy bailarín me divertí conversando con cuatro preciosas niñas, en medio de la verdor de los árboles del huerto, desde donde contemplaba el baile y nos reíamos a carcajada limpia al ver los saltos i las piruetas que daban ciertos jóvenes á compás de la música. Transcurrió la noche, noche será, apacible , que con la luna clara contribuía á dar más realce y esplendor á tan animada fiesta, más, perentorias ocupaciones reclamaban mi presencia en esta villa y aquí me trasladé en carruaje y en compañía de varios amigos queridos, respirando la fresca brisa de la madrugada y... con mucho sueño.

Desafiando el sueño, que aun me quedaba del dia anterior y los relámpagos y los truenos que nos amenazaban con tempestad, me trasladé en compañía de una migo otra vez á Bellvey.

Tan pronto llegamos una lluvia torrencial nos sorprendió en casa de una distinguida familia de este vecino pueblo, á quien he de dar las mas expresivas gracias por las atenciones que para nosotros tuvieron. Recordando aquello de la de noche y sin embargo llovía..., y en medio de la conversación sostenida, dejóse sentir un viento norte que despejo el espacio, de los negros nubarrones que cubrían , entonces cesó la lluvia renaciendo la esperanza de poder asistir al baile. Por la calle y andando con cuidado, ya se ven mujeres, que con la falda recogida para no mancharse de barro, se encaminan al baile mientras nosotros vamos en busca de unos amigos, á queines encontramos en compañía de unas lindas vendrellenses. Con la amabilidad que es en ella habitual, y luego de estar dispuestas para salir junto con sus mamás , nos trasladamos a “La Glorieta” que se hallaba convertida a causa de la lluvia en un gran cuarto de duchas.

Allí, mientras tomábamos café, pudimos recrear nuestros oídos con un poco de música buena, unas variaciones de violín, no faltando el inevitable” enganya pajesos” (un vals jota de cornetín), ¡ Oh los músicos! Luego el coro del pueblo ejecutó la composición “ Dins del bosch”, que resultó “ Dins d’una olla de grills”, pues lo hicieron tan mal que se hicieron aplaudir. La serenata está lista, el baile no espera, una lluvia menudita va deslizándose suavemente, rompe la música, todos bailan menos yo que no soy bailador de vals.

La noche va pasando alegre y bulliciosa, ya que no llueve, yo no bailo, pero paso el tiempo divertidísimo, las simpáticas vendrellenses de las que os hablé, constituyen un disfrutar.

La hora de parir se acerca , fuimos por el carruaje, la distinguida familia que nos había dejado pasar el chubasco en su casa nos obsequia con un refresco que sirve de un modo exquisito la linda hija de los dueños de la casa , nos despedimos y marchamos, pasando antes a despedirnos de aquellas señoritas de que os he hablado tantas veces y entre saludos y aclamaciones, empieza á rodar el carruaje dejándolas a lo lejos agitando sus blancos pañuelos.

Y respirando la fresca brisa de la mañana, llegamos aquí rendidos de sueño y fatiga, pero satisfechos de nuestro disfrutar.²⁰

Pepe Eme.

La Festa Major es va celebrar els dies 15 i 16 d’agost. El desenvolupament de la Festa va ser el següent.

Dia 15. A dos quarts d’onze del matí es va cantar un solemne ofici amb orquestra. Posteriorment es va realitzar el *sermó* -actual *pregó*- a càrrec d’una eloqüent autoritat eclesiàstica.

Al migdia, a la plaça Major -l’actual plaça Nova-, una coral formada per un nombrós grup de joves de Bellvei va cantar diverses peces musicals. Era la coral a la qual fa referència l’article periodístic anterior.

Durant la tarda i la nit, es van realitzar balls i serenates a la Sala Nova i a la Glorieta, la qual estava artísticament decorada i curulla de forasters, atrets per l’amenitat del local. El tendal devia estar guarnit i les teles devien ser vistoses.

Dia 16. Durant la tarda i la nit es va realitzar ball a la Glorieta, el qual va ser molt concorregut, com el dia anterior.

²⁰ La comarca del Vendrell, any 2. núm. 47 .19 d’agost de 1905.

Durant els dos dies de la Festa Major, la coral va cantar davant de les cases més distingides del poble. Les típiques gralles van recórrer els carrers del poble, és a dir, van realitzar les actuals matinades, i també es van celebrar diversos balls al carrer.²¹

1906. La Festa Major es va celebrar el 15 d'agost. Molta gent forastera hi va assistir, especialment veïns del Vendrell. Les orquestres que tenien contractades eren La Vendrellense,²² de la població del Vendrell, i una altra de Valls, a la Sala Nova i la Glorieta respectivament. A més a més, també van actuar els dos orfeons propis de Bellvei, compostos tant per homes com per dones, creats feia poc i que, juntament amb les orquestres, van realitzar diversos concerts i van amenitzar els balls.²³

En el Ple del dia 23 de desembre del mateix any es fa referència a un aspecte que fins ara no havia sorgit, el de la il·luminació. S'acorda que cremaran "les faroles de petroli" durant tota la nit. Aquests fanals, tal com diu el nom, funcionaven amb petroli, i estaven encesos fins que aquest es consumia. Amb l'arribada de l'electricitat i la instal·lació de l'enllumenat públic, aquests fanals van deixar d'existir.

1907. Uns dies abans de la Festa Major d'aquest any, l'Ajuntament va decidir arreglar els carrers que es trobessin en mal estat, ja que els forasters que vinguessin per la festa major havien de marxar amb una bona imatge del poble.

1908. El dies 15 i 16 d'agost es va celebrar la Festa Major. La Glorieta va contractar la cobla empordanesa la Lira Olotina, la qual, a més d'executar el programa de balls que es va celebrar en dita societat, també va tocar diverses sardanes per ser ballades públicament; per tant, podem deduir que, a part del balls realitzats a la societat, probablement a la plaça es realitzaven audicions de sardanes.

El setmanari d'on he extret aquesta informació afirma que a Bellvei hi havia un gran nombre de sardanistes; per tant, podem deduir que en aquella època al poble hi havia una gran afició per les sardanes.²⁴

1910. L'orquestra del Vendrell anomenada La Vendrellenca va actuar els dies 15 i 16 d'agost a la Festa Major de Bellvei.²⁵

L'Ajuntament va acordar donar trenta pessetes al grup que s'encarregués de la música de l'església, és a dir, de la música per a les funcions religioses, amb la condició que es fes una processó, tal com s'havia fet els altres anys, ja que, si no era així, l'Ajuntament no lliuraria cap cèntim. Cal destacar que el regidor Josep Güell Pujol s'hi va oposar.

També va acordar destinar 35 pessetes a la il·luminació de l'església i a la decoració de les escoles públiques dels nens (en cap moment anomena l'escola de les nenes, encara que aquesta també existís) i, finalment, pagar 20 pessetes per sufragar les despeses dels actes que es realitzin el dia 15 i arreglar els camins del terme. Vull destacar que era important que els camins propers al poble estiguessin en bones condicions perquè per aquests els forasters acudien a la població amb els seus carros, els quals eren el mitjà de transport més freqüent per desplaçar-se. Un d'aquests camins podria ser el de l'entrada a Bellvei des del Vendrell, ja que la majoria de persones que assistien a la festa eren del Vendrell, tal com s'aclareix en alguns articles periodístics.

21 *La Vanguardia*, 19 d'agost de 1905 pàg. 7 i 5 d'agost de 1905.

22 Vegeu a l'Àlbum fotogràfic la fotografia núm. 1. La Vendrellense a principis del segle XX. Cedida per Salvador Arroyo.

23 *El Baix Penedès*, any 1, núm.0021 .18 d'agost de 1906 i *La Vanguardia*, 20 d'agost de 1906.

24 *El Baix Penedès*, any 3. núm. 0125. 15 d'agost de 1908

25 *El Baix Penedès*, any 5 núm. 0228. 13 d'agost de 1910

1911. Els dies 15 i 16 d'agost, com cada any, es va celebrar la Festa Major de Bellvei. Hi havia contractades orquestres de gran renom. Per primera vegada el corresponsal de l'article d'on he extret la informació fa referència a un envelat, on es van celebrar nombroses ballarugues. Pot ser que, a part de l'existència d'un envelat, les sales que he anomenat en altres anys també estiguessin en funcionament i s'hi realitzessin balls, o que aquest envelat estigués situat a la Glorieta, ja que a la Festa Major de 1905 apareix que no hi havia cap sala, que només hi havia un hort on es posava un tendal; per tant, pot ser que al mateix hort hi hagués l'envelat.²⁶

1912. Tinc constància que l'Ajuntament concedeix trenta-cinc pessetes per a les festes i la il·luminació de l'església i també deu pessetes per als joves del poble que es van encarregar de les dolçaines, és a dir, dels grallers, els quals devien ser Els Petits Pelegrins de Bellvei.

1914. La Festa Major es va celebrar els dies 15 i 16 d'agost amb una diversitat d'actes festius, cívics i religiosos.²⁷

En la sessió plenària del dia 22 d'agost del mateix any, l'Ajuntament acordà donar quinze pessetes per a la festa de la Sala i unes altres quinze pessetes per a la festa de la Glorieta. Per tant, podem veure que, un cop acabada la Festa Major, l'Ajuntament va donar la quantitat de diners esmentada anteriorment a les dues societats del poble que, amb anterioritat, devien haver contractat per lliure les orquestres que van amenitzar els balls en les seves sales. Aquest detall ens serveix clarament per afirmar que l'Ajuntament era independent d'aquestes dues societats, no en rebutjava cap, ja que va donar la mateixa subvenció de diners a les dues per igual.

1915. A la Festa Major d'aquest any es van realitzar diversos balls a les societats, com cada any, concerts públics i, per primera vegada, atraccions de "varietés".²⁸

1917.

CARTES COMARCALS.

Des de Bellvei

Els imprevistos aconteixements esdevinguts durant la setmana passada desanimaren bastant la nostra Festa Major, no obstant i qu'els festejos anunciats es celebraren aquí amb el mes puntual compliment.

A la Sala de la Glorieta s'hi celebraren lluits balls de societat qu'es vegeren molt concorreguts i també s'hi celebraren concerts de varietés actuant la gentil vendrellenca Sofia Borgia (qui era) que fou molt aplaudida.

En general pot ben dir-se que amb tot i les anormalitats vingudes a pertorbar la Festa Major, aquesta fou ben animada i bastant concorreguda, lo que dona a entreveure que de no haver-hi hagut aquell estat, les nostres festes haurien obtingut un sorollós éxit".²⁹

El Corresponsal

Com podeu observar, el corresponsal fa referència a uns esdeveniments que van dificultar la celebració de la Festa Major. Es tracta de la vaga general que va tenir lloc a Espanya. Aquesta

26 *El Baix Penedès*, any 6, núm. 280. 12 d'agost de 1911.

27 *Diario de Tarragona*, 13 d'agost de 1914.

28 *El Baix Penedès*, any 10, núm. 596. 14 d'agost de 1915. Els espectacles de "varietés" eren peces teatrals on s'alternaven diverses actuacions de temàtica diferent.

29 *El Baix Penedès*, any 12, núm. 596. 25 d'agost de 1915

vaga general va ser convocada el dia 13 d'agost de 1917 -dos dies abans de la celebració de la Festa Major de 1917 en el cas que aquesta hagués començat el 15 i no el 14, ja que segons el calendari començava un dia o un altre- per la UGT i la CNT, amb el suport del Partit Socialista Obrer Espanyol i altres parits republicans. El motius van ser les greus dificultats del sistema polític de la Restauració, el descontentament militar i la gran conflictivitat social que existia. Es demanava la formació d'un govern provisional que convoqués corts constituents i la implantació d'un sistema polític republicà. Malgrat la vaga general a nivell estatal, la Festa Major es va desenvolupar amb normalitat.

1918. La Festa Major d'aquest any va ser molt extensa, va durar des del dia 14 d'agost fins al 18 d'agost; per tant, el programa devia ser molt ampli.³⁰

1927. La Festa Major de Bellvei d'aquest any va comptar amb l'orquestrina Ràdio Vilanova, la qual va actuar a la sala de la Carretera, i una orquestra de Barcelona a la Glorieta.³¹

Aquest any es van entregar 50 pessetes al capellà perquè pogués pagar l'orquestra que havia d'amenitzar el diví ofici de la festa major.

Quan faig referència a la sala de la Carretera, no em refereixo a la Societat de Treballadors Agrícoles, ja que, amb l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera, es va clausurar l'any 1923 i no va ser fins al 14 de març de 1928 que el governador civil va enviar una carta a l'Ajuntament permetent-ne de nou l'obertura

Mentre la Societat de Treballadors Agrícoles va estar tancada, a part del funcionament de la Glorieta es va habilitar una altra sala a la mateixa Carretera, però en terme de les Casetes de la Gornal; aquesta nova sala es va habilitar al pati de cal Peret de l'Hort.

El testimoni Josep Malivern³² em descriu la sala de la següent manera:

Hi va haver una revolució del règim i la Societat va estar tancada 5 anys, durant la dictadura del Primo de Rivera la van tancar i no la podien obrir. Aleshores un soci d'allí va habilitar un pati a les Casetes i allavons van fer un lloc per ballar, que aquell home tenia una pallissa i al darrere de la pallissa hi havia un descampat. Llavors van fer el cafè a la pallissa que hi havia hagut i es ballava amb un piano de manubri al descampat on hi havia unes canyes, això es feia cada diumenge i els dies de la Festa Major. Si plovia, havien de marxar. [...] Van fer un tapissat que, si plovia, degotava, simplement per poder-s'hi ficar, amb unes bombetes penjades. També hi havia cafè, perquè en aquest pati hi havia una part de cobert i una altra de descobert, allavons la part de cobert la van aprofitar per posar un cafè, els homes i anaven s'asseien prenent un cafè i tot. I allavons, per al jovent, al darrere hi van habilitar un lloc per ballar.

Quan anomeno la Sala de la Carretera tant pot ser aquest hort que es va habilitar, com la Sala Nova que també era coneguda amb el nom de la Sala de La Carretera. Per tant, hem de considerar les dues opcions, amb l'agreujant que alguna gent del poble nascuda a la dècada dels anys vint se'n recorda, d'haver anat a ballar a la Sala Nova, i, per tant, l'any 1927 podria haver estat l'any en el qual hi van anar, perquè abans sé amb seguretat que es va anar a ballar a cal Peret de l'Hort, i després es tornà a obrir la Societat i tot va tornar a la normalitat.

1928. El dimecres 15 d'agost i el dijous 16 d'agost es va celebrar la Festa Major de Bellvei de l'any 1928. Va ser una festa molt animada. La Societat de Treballadors del Camp va contractar

30 La vanguardia 12 d'agost de 1918 pàg. 4.

31 El Baix Penedès, any 22 Núm. 1.116. 13 d'agost de 1927

32 En Josep Malivern va néixer a Bellvei l'any 1940 ; participava en molts actes festius.

l'orquestra la Principal, de Sant Sadurní d'Anoia, i la Glorieta va contractar l'orquestra cobla La Lira de Sant Celoni.³³ L'Ajuntament va acordar entregar trenta pessetes a l'orquestra, destinades a les funcions religioses. Aquesta any es va celebrar la primera Festa Major després que la societat hagués estat clausurada durant cinc anys. Per això es va celebrar amb tanta animació.

1929.

Bellvey

Les festes d'enguany s'han descapdellat ací amb una molta i forta intensitat de festejos organitzats per els diferents elements de la població, posant tots el seu esforç a fi de que resultés un bonic conjunt.

La Societat de Treballadors del Camp ha inaugurat al seu local un bonic saló de cafè, muntat a estil americà, que resultà molt vistós i escaient. Com de costum els espectacles han sigut els balls i els concerts tots ells molt concorreguts de gent comarcana i amenitzats esplèndidament per la orquestra Filarmònica de Barcelona, que dirigeix el Mstre. Torelló la que cumplí el seu comés d'una manera brillant.

A la Societat La Glorieta hi ha tingut lloc també atraients festes amenitzades per la orquestra cobla La Lira de Sant Celoni, tan coneguda d'aquesta comarca i que en res desmereix el seu treball del bon crèdit que arreu d'aquí tothom disfruta.

Foren arrodonides les festes amb la inauguració del camp d'esports que tocant a la carretera ha adquirit el Bellvey F.C. el qual va organitzar uns vistosos partits, el primer enfrontant-se amb el Catalunya de Vilanova, al que vengeren els locals reforçats per elements per 5 a 1 i ahir s'enfrontaren amb el F.C. Arbós, van lograr també vèncer per 3 a 2, estant també reforçats els locals per jugadors del Vendrell. L'animació assolida enguany ha sigut extraordinària contribuint-hi a més de la esplendorositat dels actes, les facilitats del autobus que per un bon preu monòdic porten als viatgers a la nostra població.³⁴

En el Ple del 30 de juliol de 1929 es va acordar comprar una copa de plata com a regal per a l'equip que guanyés el partit que es va disputar durant la Festa Major entre els equips de Bellvei i Vilanova, el qual va ser l'equip local. També es va insistir en el fet d'assistir a les funcions religioses en obsequi a la patrona del poble, Santa Maria.

L'any 1929, tal com diu aquest article, s'inaugurà el camp de futbol de Bellvei, la qual cosa no vol dir que abans no n'existís un altre, simplement es devia remodelar. Estava situat a l'inici de la carretera de Calafell, a l'altra banda d'on està situada la cooperativa actual. Aquest mateix any la Societat va fer diverses remodelacions, com, per exemple, al Cafè, tal com explica l'article, però, a més, també es va remodelar la sala de ball, amb la instal·lació de noves llotges. Els encarregats de fer les obres van ser el pare i l'oncle d'una noia de Tarragona que, de petita, havia viscut a ca la Carmeta Pepet-Salvet, ja que aquesta li havia fet de dida.

Els forasters que assistien a la Festa Major començaren a substituir els carros per autobusos, tal com explica l'article.

³³ *El Baix Penedès*, any 23, núm. 1167 (11 d'agost de 1928).

³⁴ *El Baix Penedès*, any 24, núm. 1.220 (17 d'agost de 1929).

1930. La Festa Major es va celebrar els dies 15, 16 i 17 d'agost.

Dia 15. Durant el matí es va celebrar l'ofici a l'església parroquial. Durant la tarda, ball al local de la Cooperativa d'Agricultors, també anomenada Societat de Treballadors del Camp, i a la Glorieta. També es van realitzar curses de bicicletes. Al guanyador se li va lliurar una copa.

Durant la nit, castells de focs artificials i traques. També es van realitzar els balls de nit a les societats esmentades anteriorment.

Dia 16. Durant el matí, com el dia anterior, es va realitzar actes religiosos dedicats a la patrona Santa Maria. Va tenir lloc una cercavila i un concurs de patinets.

Durant la tarda, es van realitzar balls i cercaviles pel carrer, com, per exemple, els balls de bastons. També van actuar els Xiquets de Valls. La Carabasa Loca, un grup d'animació, es va encarregar de fer riure petits i grans.

Durant la nit, ball i sardanes a les societats recreatives esmentades anteriorment. Els forasters tenien entrada lliure.

Dia 17. Bàsicament es van celebrar els mateixos actes, però, a més a més, es va prendre un vermut en honor als socis de les dues societats. Cal destacar que els serveis d'autobusos entre Vilafranca i el Vendrell van tenir preus reduïts, segons el corresponsal de l'article, ja que la majoria de forasters es dirigien a Bellvei amb autobús en substitució del carro.³⁵

En aquesta Festa Major van actuar les orquestres Salas i Torelló, al local de la Glorieta i a la Societat de Treballadors del Camp respectivament.³⁶

1931. El pressupost de cinquanta pessetes que estava destinat a la celebració de la Festa Major d'aquesta any va ser retirat per ser utilitzat per pagar els rètols dels canvis de nom de les places i els carrers a causa de l'inici de la II República.

1934. Durant els dies 15 i 16 d'agost les Societats van celebrar els balls i els concerts que acostumaven a realitzar cada any. Els de la Societat de Treballadors Agrícoles van tenir al seu càrrec l'orquestra la Catalana, de Granollers.³⁷

1935.

Dia 15. A primeres hores del matí, els grallers van fer les matinades, recorrent els carrers del poble.

A les deu del matí, els castellers del Vendrell van actuar aixecant nombrosos castells.

A les onze del matí, es va cantar l'ofici a l'església en honor a la patrona del poble.

Durant la tarda, es van ballar sardanes a la plaça de la República.

Durant la nit, es van cantar serenates i es va fer ball a la Glorieta i a la Societat de Treballadors del Camp amb dues conegudes orquestres.

Dia 16. A les deu del matí, es van dur a terme curses de bicicletes. El guanyador es va emportar una copa.

A les cinc de la tarda, es va realitzar un partit de futbol entre l'equip de Bellvei i el Seldaña. Durant la nit, es van celebrar balls en ambdues societats.

Dia 17. Al matí, es va realitzar una excursió a la Muga i a la Cobertera.

A la nit, es va fer un gran ball de gala a la Glorieta i les festes van acabar amb una gran traca valenciana.³⁸

35 *La vanguardia*, 13 d'agost de 1930

36 *El Baix Penedès*, any 25, núm. 1272. 16 d'agost de 1930.

37 *El Baix Penedès*, any 29, núm. 1.479 (11 d'agost de 1934).

38 *La vanguardia*, 16 d'agost de 1935.

FESTA DE SANT ROC

El dia de Sant Roc era el 16 d'agost i els habitants dels pobles li tenien devoció perquè es deia que la seva presència guaria tots el malalts de la pesta i evitava que hi hagués epidèmies d'aquesta malaltia al poble. Segons la tradició, el mateix sant va contraure aquesta malaltia -la pesta- i li van començar a sortir unes ferides molt virulentes a causa de la infecció. Ningú no va voler saber res del sant, i va ser rebutjat i abandonat fins que va quedar sol i deambulant mig mort pel carrer. Un dia, passava un gos pel carrer i, en veure el sant, s'hi va acostar i li va llepar les ferides per tal de curar-lo. A més, per poder-lo alimentar, va anar a buscar crostons de pa. Un cop el sant va quedar curat del tot, es va prometre que mai abandonaria aquell gos que l'havia salvat fins que fos viu.

A partir d'aquesta història, és creença popular que el dia de Sant Roc el gos del sant sempre volta pel poble espantant els gossos rabiosos. Per això cal recollir tot el pa necessari que es trobi per deixar-lo en un racó perquè el gos se'l pugui menjar quan hi passi. Aquest dia era l'únic en el qual els gossos podien entrar a l'església. Tothom invocava els gossos perquè no vingués la pesta. És per això que aquest podria ser un dels motius pels quals, a Bellvei, l'últim dia de la Festa Major s'anomena *el dia del gos*. Un altre també podria ser perquè l'últim dia tothom té més mandra i cansament, però de totes maneres hem de considerar les dues suposicions.

Tenim constància que es va realitzar aquesta festa a Bellvei a l'agost de 1836, dedicada a sant Roc. El que us explico a continuació és el desenvolupament d'un judici on hi ha constància de dita festa i dels fets que van succeir aquell any.

El 12 d'agost de 1841, Pau Urgell i Josep Esplugues, que eren escolans i que s'encarregaven dels afers de l'església, segons havien decidit el dia 1 d'agost l'alcalde, la resta de regidors de l'Ajuntament i altres veïns a la Casa Capitular, van demandar Joan Urgell perquè pagués 43 lliures -moneda de compte de valor de 20 sous o 240 diners-, 3 sous -unitat de compte de valor de 12 diners- i 3 diners -unitat de llei de la moneda de plata-, un cop comptades les despeses, per les dues botes de vi de caritat recollides als veïns de Bellvei per al sufragi de les ànimes del Purgatori i per a la Festa de Sant Roc, festa que es realitzava cada any, botes de vi que ell havia venut, com a regidor, l'any 1836.

Representa que durant la celebració de la Festa de Sant Roc es devia vendre vi als veïns de Bellvei per tal que aquests contribuïssin en el sufragi de les ànimes del purgatori. Era un acte religiós que consistia a oferir ajudes a les ànimes del purgatori amb l'objectiu que aquestes deixessin d'estar al purgatori per passar al cel, i una de les maneres d'ajudar-les consistia a comprar vi; m'imagino que els diners recaptats anirien a parar a mans de l'església, en cas que no fossin reclamats per altres motius, com veureu a continuació.

El demandat, Joan Urgell, diu que es veritat que ell vengué el vi i que s'encarregà d'administrar els diners de la venda, ja que així van decidir-ho els membres de l'Ajuntament i altres veïns, els qual volien destinar els diners recaptats a un pagament que havia demanat *la facció* -en teoria els carlins-, però que mai va arribar a efectuar-se, i que per això ell es va quedar els diners fins que no li donessin nova ordre. Passats cinc o sis mesos de tenir els diners a casa seva, li van entrar a robar, i es van emportar tots els diners recaptats més les joies de la seva dona. El demandat defensa que es va posar a cridar per demanar ajuda, però que ningú no hi va acudir. Posteriorment va anar a veure l'alcalde per explicar-li el que havia a passat i per fer-li entendre que ell no havia de pagar res, ja que s'havia comès un robatori.³⁹

39 Informació extreta de: Llibre de Conciliacions (1821-1845). Arxiu privat d'una família de Bellvei.

FESTA PUNTUAL 1887

El 18 de juliol de 1887 es va realitzar una festa amb motiu de la presa de possessió del capellà del poble. A les quatre de la tarda, les campanes van començar a anunciar la festa. A continuació, es van reunir a la Casa de la Vila els regidors, el jutge municipal, el secretari, el professor d'instrucció primària i altres persones convidades a la festa. Un cop reunits, es van dirigir cap a la rectoria del poble, la qual està situada a unes passes de la Casa de la Vila. Allà es trobaven reunits el capellà que havia de prendre possessió, Andrés Posa -canònic lectoral de la Catedral de Barcelona-, Joan Sanpere -capellà del Vendrell-, Francisco Ferrer -capellà de Calafell-, Josep Vidal -capellà de la Gornal- i molts altres capellans. A continuació es van dirigir a l'església, on el canònic va donar possessió al nou capellà, realitzant una gran cerimònia. Després van venir els parlaments, que van commocionar els veïns, ja que a més d'un feligrès li van caure llàgrimes d'emoció. Posteriorment les personalitats eclesiàstiques es van dirigir cap a la rectoria, on els esperava un aperitiu. Hi va haver més d'un discurs i es va brindar per la pau i la unió de tots el veïns de Bellvei, els quals van manifestar el desig de ser uns feligresos fidels i estar d'acord amb tot el que dictés el nou rector.

Aquest any va caure una gran pedregada que va causar grans destrosses al terme municipal, concretament va danyar els camps d'oliveres i les vinyes, per la qual cosa molts pagesos van haver de resignar-se a tenir una collita desastrosa. Algunes propietats, com, per exemple, les dels senyors Francisco Sans i José Urgell, van quedar molt danyades a causa de la pedregada.⁴⁰

FESTA DE LES BANDERES

Aquesta festa va tenir lloc a Barcelona el 24 d'abril de 1921. S'hi van homenatjar totes les banderes dels sometents d'arreu de Catalunya que hi van acudir, i un d'ells va ser el sometent de Bellvei. La bandera que va prendre més protagonisme va ser la del Sant Crist del sometent d'Igualada. A un quart de dotze d'aquell diumenge, el bisbe de Barcelona, Ramon Guillaumet, es va encarregar de beneir totes les banderes dels diferents sometents que hi van assistir. El sometent era un grup paramilitar format per gent armada no professional, creat en època moderna i suprimit amb el decret de Nova Planta de 1716 però posteriorment reinstaurat, fins que la Constitució de 1978 va abolir-lo definitivament.⁴¹ Alguns dels membres del sometent eren Manuel Vidal, de cal Badejer, i Joan Mañé Pujol, de cal Trigueta.

LA FESTA DE L'ARBRE

Pel que fa a la seva història, indiquem que, des de fa molts anys, se celebren moltes festes en les quals l'arbre és un element simbòlic. La Festa de l'Arbre de Bellvei n'és un clar exemple. Normalment, aquestes festes celebrades amb arbres tenen com a motiu principal l'ecologisme i el civisme. Moltes escoles participen activament en aquestes festes per tal que els nens i les nenes siguin conscients de la importància de la natura. Aquesta característica també es compleix en la festa realitzada a Bellvei.

Al segle XIX, per influència dels revolucionaris francesos de 1789, es va estendre el costum de plantar i homenatjar al centre del poble, normalment en una plaça, un arbre com a símbol de llibertat. També cal destacar que, a causa de la influència de la religió cristiana, la festa de l'arbre

⁴⁰ *El mercantil*, 22 d'agost de 1877.

⁴¹ *La vanguardia*, 26 d'abril de 1921.

normalment celebrada al mes del maig en algunes localitats, es va començar a celebrar el dijous sant. A més, també hi va haver una transformació en el nom, la festa va passar a anomenar-se de l'*arbre de maig* a l'*arbre de la creu*. Cal remarcar que, per influència del cristianisme, la festa tendia a acabar amb una processó pels carrers del poble que finalitzava a la Creu del Terme. A causa de l'existència del monument de la Creu del Terme al poble de Bellvei, podríem pensar que també es va realitzar aquesta processó, però el fet és que tant els llibres d'actes de l'Ajuntament com articles periodístics que parlen de la festa de l'arbre a Bellvei no fan referència a cap processó, ni a cap canvi de nom de la festa.

Entitat organitzadora de la festa

La Liga del Árbol Frutal y del Arbolado en general de Bellvey⁴² era l'associació que s'encarregava d'organitzar dita festa. Els seus estatuts van ser aprovats en assemblea el 30 de març de 1926. La seu d'aquesta associació es trobava a la Casa Consistorial. El seu ideal era el de fer respectar tots els arbres i la fruita que aquests produïen, així com també fomentar l'amor cap als arbres, fent despertar el sentiment de bellesa estètica. També inculcaven aquest sentiment cap als ocells i la resta de plantes que aportessin beneficis. Tenia com a objectiu formar ciutadans que en el futur poguessin ser útils per a la societat i per al país.

Aquesta associació estava integrada per quatre tipus diferents de socis:

- Socis numeraris: aportaven 6 pessetes anuals
- Socis numeraris benemèrits: aportaven 6 pessetes anuals més diversos donatius.
- Socis protectors: aportaven un o més donatius en metàl·lic inferiors a 6 pessetes o simplement premis i objectes diversos.
- Socis honoraris: formen part d'aquest grup les persones que prestin grans serveis a l'entitat. Grans personatges com el cap de l'Estat espanyol, el capità general de la 4ª regió, o l'alcalde de Bellvei, Jaume Totusaes Escofet, entre d'altres.

Tots els socis estaven convidats a les festes que l'associació realitzés, gaudien d'alguns avantatges i defensaven que la millor recompensa era la de poder cooperar en una obra de reconstrucció de la pàtria i de la societat.

A continuació, vull fer referència a un seguit d'articles dels estatuts d'aquesta entitat que tracten alguns aspectes relacionats amb el desenvolupament de la festa, i penso que són de gran importància per la informació que aporten.

Segons l'article 24 dels seus estatuts, dintre del mes o els mesos en els quals se celebressin les festes es podia convocar el Consell General, amb una anticipació almenys de 6 dies en referència al dia de celebració de la festa, amb l'objectiu de mostrar l'estat econòmic de l'associació.

Segons l'article 26, cada any, en determinats dies, se celebrava la Fiesta del Árbol Frutal, en la qual s'homenatjava els més vells, els més pobres i els més desvalguts, es repartien bons per als més treballadors i es premiava els nens que haguessin tingut més cura dels arbres al seu càrrec -és a dir, de l'arbre que posteriorment creixeria de la llavor que havien plantat en una torreta-, els socis que haguessin plantat arbres fruiters als seus camps i les persones i les entitats que l'associació considerés necessari. Era indispensable que els nens i les nenes premiats estiguessin escolaritzats a l'escola de Bellvei.

Segons l'article 29, l'Associació es comprometia a obtenir un -o més d'un- lloc destinat a plantar els arbres, així com també dipositar-hi els testos amb les llavors. Un cop els arbres creixien, podien ser plantats a la via pública o repartir-se entre els socis.

42 Acte de constitució de la "Liga del Árbol Frutal y el Arbolado en general de Bellvey". Fons d'associacions 1109. Arxiu Històric de Tarragona.

Antecedents

El 5 d'abril de 1926 es va celebrar per primera vegada la Festa de l'Arbre a Bellvei, però anteriorment ja s'havia intentat celebrar. Tenim constància d'aquest fet perquè, en la sessió plenària del 27 de febrer de 1915, es destinen 50 pessetes del pressupost de l'Ajuntament a la realització de la festa de l'arbre. Ara bé, en la sessió plenària del 10 d'abril de 1915 es dona compte que no s'ha pogut realitzar la festa per la manca de terreny i es decideix celebrar-la al desembre següent si és que es troba algun terreny per poder plantar l'arbre, que al cap i a la fi és el protagonista de la festa. Finalment, el 2 d'octubre de 1915 s'acorda eliminar les 50 pessetes del pressupost destinades a celebrar la festa a causa de la impossibilitat de trobar un terreny on poder plantar l'arbre.

En referència al marc polític de la festa, en el Reial Decret de 1904 trobem l'origen administratiu de la festa de l'arbre a Espanya.

Posteriorment, el Reial Decret de 1906 obliga els ajuntaments a tenir una partida anual per sufragar les despeses d'aquesta festa en el cas que es realitzi. Uns anys més tard, concretament l'any 1914, es funda la Sociedad de Amigos del Árbol en el context estatal, la qual és considerada d'utilitat pública pel Reial Decret del 16 d'octubre de 1914, consideració que esdevé un incentiu més i una ajuda per celebrar la festa. Finalment, el Reial Decret del 15 de gener de 1915⁴³ obliga els ajuntaments a organitzar aquesta festa. És per això que tenim constància que, per primera vegada, l'any 1915 s'intenta celebrar la Festa de l'Arbre a Bellvei.

Desenvolupament

La festa va ser un gran èxit, i hi van assistir un gran nombre de famílies d'altres pobles de la comarca. Hi van assistir Daniel Llopart, delegat governatiu, juntament amb la seva dona, acompanyats de tots els membres de l'Ajuntament (Jaime Totusaes Escofet, alcalde; José Galofré i Lorenzo, tinents d'alcalde; Sans, Romeu, J. Mañé i A. Mañé, regidors, i Josep Urgell Figueras, secretari) i altres personalitats, com Joan Salvatella, mestre de Barcelona i president de la Liga del Árbol Frutal de Santa Coloma de Gramenet; Joaquim Canals, el capellà del poble, i els mestres Josep Borrell Bernat i Maria Castillo Visa, mestres de l'escola local. Els nens i les nenes eren uns dels protagonistes de la festa, i duïen un vestit especial per a l'ocasió. Els nens portaven un jersei blanc i un llaç al pit dels colors de la bandera espanyola i les nenes portaven una bata blanca i un llaç igual que el dels nens. Les banderes de les escoles nacionals onejaven artísticament guarnides.

La festa començà a les dues amb un repic de campanes i amb el recorregut d'una banda pels principals carrers del poble fent sentir les peces més importants del seu repertori i animant la gent perquè hi acudís. Seguidament, a dos quarts de tres es donà l'inici oficial de la festa amb la benedicció dels arbres i les llavors que havien estat repartides als nens i les nenes que eren alumnes de l'escola de Bellvei per part del capellà. A continuació, els nens i les nenes, amb els seus mestres i amb les autoritats i la resta de veïns del poble, es van dirigir al lloc on havien d'efectuar-se les plantacions dels arbres. Un cop verificades les plantacions, les autoritats es van dirigir a la tribuna aixecada a la plaça Nueva, on van procedir al repartiment de les llavors per als nens i les nenes i assistiren al recital de versos al·ludint a la Festa de l'arbre i als exercicis d'educació física que també realitzaren els infants. El recital de versos dels nens va rebre molts aplaudiments per part del públic. Les nenes van cantar l'*Himno al Árbol* i els nens l'*Himno de la Previsión*, que era un cançó escolar composta l'any 1913 per Juan Luis Cordero i Felipe L. Colmenar. Les autoritats també van parlar i van ser molt aplaudides. En la cloenda de la festa, el patronat organitzador de la festa i de la

43 http://www.turismoyarte.com/fiestas/fiesta_del_arbol/fiesta_del_arbol1.htm.

constituïció de la Liga del Árbol Frutal y del Arbolado en General va obsequiar els nens i les nenes amb un gustós berenar i també va obsequiar Salvatella amb un conjunt de mapes que comprenien l'àlbum geogràfic descriptiu de Catalunya.

La taula següent mostra les despeses que va haver de sufragar l'Ajuntament per tal de realitzar la festa.

Despeses de la Festa de l'Arbre	
Orquestra	45 Pessetes
4'200 kg de pernil	44'10 Pessetes
Compra d'arbres	20 Pessetes
Cintes per a llaços	14 Pessetes
Construcció de la tribuna	15 Pessetes
125 tarongers a 0'50/unitat	6'25 Pessetes
Despeses del viatge de Salvatella i altres personalitats	35 Pessetes
Lloguer del cotxe per dur els arbres	13 Pessetes
Fil	0'60 Pessetes
125 panets a 0'15/unitat	18'75 Pessetes
2 Sacs de ciment	5'40 Pessetes
120 Papers per resguardar el berenar	6 Pessetes
Total	223,30 Pessetes

(Font: Llibre d'Actes Municipals de l'Ajuntament de Bellvei.)

LA VINGUDA DEL REI ALFONS XIII A BELLVEI

Segons la memòria oral, el rei Alfons XIII va passar per Bellvei el mateix dia que es va inaugurar el sanatori marítim de Calafell, és a dir, el dia 23 de maig de 1929. El rei venia de Barcelona i era típic que a tots els pobles per on passava es fes una arcada a l'entrada del poble amb fulles de palmera i amb boix, per donar-li la benvinguda.

Bellvei no va ser un excepció. El fet és que va succeir una cosa inesperada. El rei venia de Barcelona amb un cotxe Hispano-suïza descapotable acompanyat, segons el testimoni de Josep Mañé Mañé,⁴⁴ del seu ministre Romanones. Per tots els pobles per on passava, el rei s'aixecava del cotxe i saludava a tothom, però quan va passar per Bellvei es pertorbà perquè va entrar al poble i no va veure cap arcada que li donés la benvinguda. No va ser fins ben endins que va trobar que l'arcada que li donava la benvinguda estava localitzada al mig del poble i no pas al principi, com a la resta de localitats. La multitud l'esperava, hi havia les dues escoles locals, tant la de nens com la de nenes, amb banderetes d'Espanya, cridant "Viva el rey!", concretament al mig de la carretera,

⁴⁴ Josep Mañé Mañé va néixer a Bellvei el 30 de novembre de 1921, a cal Griera. Des de ben jove va estar vinculat a l'Ajuntament realitzant diversos tràmits administratius, com la correspondència, escriure a màquina, etc. L'any 1938 va passar a ser secretari, ja que el seu predecessor va ser cridat per prestar servei a l'exèrcit. Firmava el seu pare Josep Mañé Rius, ja que ell era menor d'edat. Testimoni de l'arribada del rei Alfons XIII a Bellvei.

a l'alçada del carrer de les Dues Províncies, ja que representava que era l'entrada de Bellvei i de la província de Tarragona. Els nens estaven situats a la part esquerra de l'arcada dirigint-se cap a Tarragona, juntament amb les autoritats -just a la placeta de davant de Cal Carruè-, i les nenes estaven situades a l'altra banda.

El rei no comprenia què passava i va decidir fer parar el cotxe. Tothom se'n va estranyar i es va preguntar què succeïa, perquè era un fet que no estava previst. Es va dirigir cap a l'alcalde Jaime Totusaús i li va preguntar quin era el motiu pel qual l'arcada estava situada al mig del poble i no pas al principi. Llavors l'alcalde li va contestar explicant-li el problema territorial que existia a Bellvei, que el poble estava dividit en dos municipis i en dues províncies, la banda dreta del carrer Dosprovincias pertanyia al nucli de les Casetes de la Gornal, que formava part del poble de Castellet i la Gornal, és a dir, de la província de Barcelona, i la banda esquerra pertanyia a Bellvei, és a dir, a la província de Tarragona. El rei va prendre nota d'aquest problema i va comentar a la gent present que l'arreglaria, que no patissin perquè, quan arribés a Madrid, ho solucionaria. Només una petita reflexió: actualment estem a 2011 i la cosa encara dura, i des de 1929 fins a 2011 a causa d'aquest fet s'ha creat més d'un problema.

FESTA ESCOLAR

Tant l'any 1935 com el 1936 els nens de l'escola de les Casetes de la Gornal van celebrar dues festes per commemorar la fi del curs. L'escola estava situada al pati de cal Lluïset, que pertanyia al terme de les Casetes de la Gornal, ja que aquest pati no formava part del terme de Bellvei. L'escola estava formada per un edifici i un pati interior en el qual es va celebrar la festa. L'edifici disposava d'una segona planta habilitada per donar classe, on hi havia la tarima de la professora -la seva taula estava una mica més elevada que la dels alumnes per demostrar que ella era l'autoritat i la que manava-. A més, hi havia gairebé una vintena de pupitres amb les seves respectives cadires i diversos mapes enganxats amb un pal a l'extrem, que estaven dipositats en un prestatge. Si fa no fa, la classe comptava amb vint o trenta alumnes, tant nens com nenes, l'escola era mixta. La religió no hi era present i les classes s'impartien en català. El testimoni que m'ha explicat el desenvolupament de la festa, la Carmeta Brunet Tort,⁴⁵ recorda que la mestra que tenien es deia Maria Mestres, era originària de l'Arboç i la defineix com una mestra molt catalana, ja que diu que, gràcies a ella, va aprendre el català. Em va explicar que malauradament la seva mestra va morir durant la guerra en un xoc de trens que va tenir lloc a prop de Martorell.

Anteriorment tant la Carmeta com els altres nens i nenes de les Casetes anaven a l'escola de Bellvei, els nens a l'escola situada al carrer de San Cristóbal -que per cert tenia una façana d'una arquitectura fascinant-⁴⁶ i les nenes a l'escola situada en una de les sales de l'Ajuntament. El problema va sorgir quan l'Ajuntament els va obligar a pagar per anar a l'escola de Bellvei, amb l'argument que l'escola on anaven no corresponia al seu terme; a partir d'aquest fet van crear una escola a les Casetes.

L'any 1935 es va realitzar la festa de final de curs simplement per ensenyar als pares i a tothom qui volgués els treballs que havien realitzat els alumnes durant el curs, com per exemple un mapa de les comarques de Catalunya. La Carmeta m'explica que ella també el va fer i que li va quedar molt bé, però que la mestra, amb color vermell, li va posar el següent: "O tot en castellà o

45 La Carmeta Brunet Tort va néixer a les Casetes de la Gornal l'any 1921 i va participar en la Festa Escolar de l'any 1936.

46 Vegeu a l'Àlbum fotogràfic la fotografia núm. 5. L'escola dels nens de Bellvei. Cedida per Joan Vidal.

tot en català”, ja que la Carmeta havia escrit en el mapa alguns noms en castellà i alguns altres en català.

La festa gran va ser el dia 14 de juliol de 1936, quatre dies abans que esclatés la Guerra Civil Espanyola (1936-1939). Fixeu-vos amb quina normalitat vivia la gent només quatre dies abans de l'esclat del conflicte. L'objectiu de la festa era recaptar suficients diners per a la creació d'una biblioteca a l'escola. No es va fer pagar entrada als assistents, simplement feien aportacions voluntàries.

Durant la festa, es van realitzar diversos balls sobre l'entaulat, moltes de les lletres dels quals animaven la gent a participar donant diners. Els balls van ser els següents:

-*El mocador*. En aquest ball l'element protagonista era el mocador. Les noies eren les qui el portaven i anaven cantant les diferents coses que es podien fer amb el mocador. Acompanyaven les cançons amb gestos que representessin el que deien. Per exemple, cantaven que el mocador s'utilitzava per fer farcells, per resguardar-se de la pluja o per lligar-se'l al coll.

-*Au, anem cap a la fira!* En aquest ball tant nens com nenes anaven cantant les coses que desitjarien tenir i que, per tant, podrien trobar en una fira. Cantaven cançons com la que deia "jo vull una nina, jo vull una bicicleta, jo vull una regadora per regar les plantes [...]."

-*Les calces d'en Jan*. Aquest ball es ballava en rotllana, un nen es posava al mig i tots els altres al seu voltant. La Carmeta em va explicar que el nen que es va posar al mig de la rotllana era en Javier i que els altres nens i nenes es van posar al voltant seu i anaven cantant la següent cançó:

*Tinc unes calces de fil i cotó.
Les calces, les calces, les calces d'en Jan.
En Jan, qui ho diria, les calces del Jan!
Butxaca al darrere, butxaca al davant,
botons a l'esquerra, botons a la dreta
les calces, les calces, les calces d'en Jan.*

Anaven cantant aquest cançó i així successivament donant tombs a la rotllana.

-*El cirer*. Amb motiu d'aquest ball van crear un *cirer*, el qual estava format per un tronc d'un arbre natural guarnit amb unes boletes de cotó tenyides de vermell i entrellaçades amb un fil que penjava de l'arbre. A més, les noies portaven a les mans un pomet i a les orelles portaven com a arracades les boletes de cotó amb un fil, que simulaven cireres.

-*La guardiola*. Tal com diu el nom del ball, els nens i les nenes anaven ballant i cantant una cançó relacionada amb una guardiola per manifestar el desig que tenien perquè els espectadors col·laboressin aportant una quantitat petita de diners.

-*El bon rei*. A continuació podeu veure la lletra de la cançó que cantaven quan feien aquest ball i els comentaris que em va fer el testimoni de la Carmeta.

*Hi ha deu noies per casar
que se'n van a passejar...
Hi ha l'Annetta, la Laieta,
la Paulina i la Claudina –llavors dèiem "Oh eh, oh eh", aixecant els braços cap enlaira.
Hi ha la Maria i la Mercè
i l'airosa Montserrat*

*i la xica Trinitat;
hi ha la Teresona
i també hi ha l'Angelona -ho dèiem amb un to més greu per deixar veure la malícia que li
teníem.*

El bon rei com sap dansar!

*Amb cada una un volt darà -el rei ens agafava la mà i ens feia fer un volt. El rei era el
Josep de cal Pau de la Seta, que li vam fer una corona de cartró, com un retallat perquè fos
com una corona de rei.*

*Una Anneta -i agafava la mà a la noia que feia d'Anneta i feien un volt-, una Laieta -feia
una altra vegada el mateix amb tots els noms, i, quan arribava l'Angelona, deia: "I tres volts
a l'Angelona." Llavors totes picàvem de peus a terra perquè teníem malícia, perquè amb
totes feia un volt i amb l'Angelona en feia tres.*

El bon rei s'ha de casar

i una noia ha de buscar,

no és l'Anneta, ni Laieta,

*ni Paulina -anava dient tots els noms fins que arribava l'Angelona, i amb aquesta s'hi
casava. Llavors totes picàvem de peus a terra per la malícia que teníem, el rei agafava
l'Angelona i anaven a fer un tomb al voltant del tablado i totes nantrus al darrere d'ells
amb tota la malícia.*

Entre ball i ball els grups de nens i de nenes recitaven poemes d'autors coneguts. Per exemple, la Carmeta en va recitar un que es deia *La Margaridó*. Quan vaig anar a parlar amb ella, vaig quedar molt sorprès perquè, després de 75 anys, encara se'n recordava perfectament. Vaig quedar realment bocabadat. El poema que em va recitar de memòria amb les seves paraules és el següent:

*Avui l'he vista passar,
menudeta, formosa i blanca,
enutjant-se un cap bufó,
innocent la mirada*

*Amb un ritme airós i gentil
com les aletes d'un àngel,
fent exclamar qui la veu:*

"La mestressa ja passa."

*Son pare és un home honrat,
treballador com cap altre,
que se la mira de tot cor
i se la menja a mirades,
veient en aquella faç
la muller inoblidable.*

*Era un dia plujós d'hivern
que sa volguda companya
va posar la vista al cel
i poc després l'ànima.*

*Cada dia al dematí,
alegre però recatada,*

*va decidida cap a la plaça,
mercadejant afanyada,
encantant tothom amb el cistell a la mà.
Flors d'aquestes tan gemades
sols floreixen als jardins de la terra catalana.*

Un altre dels alumnes que van ballar, Josep Miravent⁴⁷ -de cal Pau de la Seta-, va recitar l'*Himne a Catalunya* compost per Àngel Guimerà.

*¡Oh, Catalunya, mare nostra,
mare del cor que venerem,
respira fort i aixeca el rostre:
mentre el món sigui món te voltarem.
Avant, avant, que ets nostra mare!
Sàpiga't tu, que Déu ja et sap,
i el teu terror és teu encara
amb l'ànima damunt, de cap a cap.
Regada amb sang, ta terra és bona,
tingues al mar clavats los peus,
un braç enlaire per l'escona,
i amb l'altra arrapa't fort als Pirineus.
Amb nostra llengua franca i noble
crida'ns a tots, que et respondrem;
som una raça i som un poble,
i tan drets com caiguts poble serem.
Caiguts avui i enmig de runes;
demà el peu ferm i enlaire els cors;
sense captar d'enlloc engrunes,
sense lligams de ferro ni de flors.
Va, doncs, oh Pàtria, que t'ho imploren
damunt la terra els qui s'hi estan,
davall la terra aquells que foren,
i més lluny que els estels els que vindran.
Que no ets pas morta; ets adormida.
Amb ta bandera els vents remou;
sigui tothom a l'embranzida,
i cauran els castells quan diguis: Prou!*

Pel que fa a la indumentària, les nenes portaven unes faldilles arrugades, una brusa blanca amb quadrets i un mocador negre a l'espatlla i els nens portaven una camisa blanca i uns pantalons de color fosc. Tots els nens anaven iguals i totes les nenes també.

La festa va tenir lloc a mitja tarda al voltant de les cinc. Els nens i les nenes ja anaven vestits de casa seva, però, si s'havien de canviar alguna peça o posar-se algun ornament, entraven dintre d'una pallissa que es trobava al mateix pati on hi havia l'entaulat.

⁴⁷ Josep Miravent de cal Pau de la Seta va néixer a les Casetes del la Gornal el 30 de juliol de 1922. És el testimoni que ens ha explicat el desenvolupament del Carnaval en l'etapa Republicana.

Un cop finalitzat el ball, segons el que em va explicar la Carmeta, els de la caixa -un banc- els van obsequiar amb una llibreta. Per guanyar diners havien de comprar uns segells per enganxar-los a la llibreta, i quan havien reunit una quantitat de segells els de la caixa els donaven diners. “Ningú ho va aconseguir, tothom ho va deixar córrer”, afegeix la Carmeta. La mestra era qui s’encarregava de la música, tocava amb el piano les diverses cançons que van ballar.

Finalment, van aconseguir crear la biblioteca, formada per llibres i mapes, però, desgraciadament, l’1 de setembre de 1938, quan un avió alemany va bombardejar⁴⁸ Bellvei, va caure una bomba a l’escola, per la qual cosa va quedar molt destrossada i tots els llibres i els mapes de la biblioteca es van cremar i no es va poder salvar gairebé res.

Tots aquets detalls els podreu veure en una fotografia⁴⁹ on es pot apreciar el lloc de la festa, el públic assistent, l’escenari, el piano, i com els nenes i les nenes estan fent una fila per rebre l’obsequi.

ACTES FESTIUS PUNTUALS

El 2 de març de 1876 arribà a l’Ajuntament de Bellvei un telegrama del governador civil on es confirmava que la guerra havia acabat. El conflicte al qual fa referència era la Tercera Guerra Carlina, que va durar des del 1872 fins al 1876. Els regidors de l’Ajuntament van acordar convocar els veïns per informar-los que, amb motiu del final de la guerra, havien de guarnir amb il·luminacions i domassos, és a dir, amb peces de roba normalment fetes de seda natural, d’un sol color, amb una sola trama i un sol ordit, els seus balcons o finestres els dies 4, 5 i 6 de març, i que s’ajornaven per a un altre moment les festes que s’havien de celebrar per commemorar l’acabament del conflicte.

El 19 de març de 1876, segons un ofici del governador, es declaren els dies 20, 21 i 22 de març Festa Nacional de la Pau. Aquests dies s’havia de celebrar la festa amb motiu de la fi de la guerra. Per tant, les festes que l’Ajuntament va decidir ajornar es van celebrar durant aquest dies.

El 22 d’abril de 1886 els regidors de la Casa Capitular van acordar assistir a les funcions religioses que es van celebrar el Dijous Sant, el Divendres Sant i el Diumenge de Resurrecció i acompanyar el *vaticà* -el mossèn- el Diumenge de Resurrecció a visitar els malalts pobres, com era costum de fer cada any amb motiu de la Setmana Santa.

El 24 de juny de 1886 l’Ajuntament va decidir assistir a les processons que es van realitzar pel poble amb motiu de la Nativitat de Sant Joan Baptista i del Corpus Crhisti. Podem afirmar que aquest costum ha perdurat fins als nostres dies, ja que actualment a Bellvei també es realitza aquesta processó, prenent el major protagonisme les catifes fetes a partir de calç, típiques de Bellvei.

El 7 de gener de 1894 els membres de l’Ajuntament van acordar que, durant els dies de Carnaval, es prohibia l’ús d’uniformes militars, vestits eclesiàstics i, en general, de tots aquells vestits que anessin en contra de la moral i de l’ordre públic.

En el Ple celebrat el 31 de gener de 1909 es van tractar certs aspectes sobre la il·luminació que ens donen petits detalls de gran importància. Per exemple, es va decidir que, durant els dies de la Festa Major, les *faroles de petroli* cremarien durant tota la nit, per Nadal fins que no s’acabés el ball i el Divendres Sant s’encendrien per a la processó i s’apagarien quan aquesta acabés.

48 *La vanguardia*, 4 de setembre de 1938.

49 Vegeu a l’àlbum fotogràfic la fotografia núm. 3. Cedida per Carmeta Brunet Tort.

Per tant, a partir d'aquest detalls, podem dir que durant la nit de Nadal es feia ball possiblement a les dues societats, la Glorieta i la Sala Nova, i no a la plaça per les condicions meteorològiques, i que la processó del Divendres Sant ja es feia a la nit com actualment.

El 8 de febrer de 1926 el president del comitè de la Unió del Vendrell es va dirigir a l'alcalde de Bellvei explicant-li que s'havien de fer un seguit d'actes festius i populars per mostrar el goig per una gesta realitzada per aviadors espanyols. Els actes havien de consistir en l'actuació a l'església d'una orquestra que posteriorment recorreria els carrers del poble animant la gent. També s'havia d'hissar la bandera nacional en els edificis públics, com a l'Ajuntament o a les escoles.

A causa de la circular enviada pel governador civil el 12 d'octubre de 1927, l'Ajuntament acorda hissar les banderes estatals en tots els edificis públics i convida el veïnat a posar domassos als balcons i il·luminacions, i a assistir a la celebració del tedèum i a l'ofici de difunts en sufragi dels que van perdre la vida durant les campanyes del Marroc. Per homenatjar l'exèrcit espanyol, s'acorda canviar el nom de la plaça Nova pel de plaça del General Sanjurjo, fer un esmorzar o un dinar el mateix dia i organitzar balls amb música.

El 28 d'octubre de 1933, Josep Salas i Marquès, en nom i representació de Joan Vilella Puig, va adreçar-se a l'alcalde de Bellvei per demanar-li l'autorització per celebrar una festa popular en la via pública l'1 de novembre de 1933, coincidint amb el dia de Tots Sants. En la carta feia constar que actuarien l'Esbart Dansaire de l'Arboç i l'Orfeó Arbocenc, a més dels Castells del Vendrell, les gralles i balls de diables. Segurament es va celebrar aquesta festa, ja que, com podem observar, el sol·licitant no demana l'autorització amb gaires dies d'antelació confiant que l'hi concediran. A més, els grups ja devien estar contractats i hauria quedat molt malament dir-los que se suspenia la festa.

En el Ple que va tenir lloc l'11 d'abril de 1934 tots els regidors, juntament amb l'alcalde que en aquella època era el meu besavi, Joan Mañé Urgell, van tractar el tema de la celebració de la festa del tercer aniversari de la proclamació de la República el dia 14 del mateix mes. La festa havia de consistir en la celebració d'una manifestació des de la Casa de la Vila que recorregués tots els carrers del poble incloent-hi també els de les Casetes de la Gornal, amb música.

Foto 1

Foto 2

Foto 3

NOTES HISTÒRIQUES DELS ANYS 1752-1864, ESPECIALMENT DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS I DE LA FAMÍLIA MIRET*

RESUM

Transcripció literal anotada del manuscrit de la vilafranquina família Miret conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona,¹ del qual va donar referència Ramon Arnabat.² Es tracta d'un manuscrit que fa referència a fets diversos, sense aparent ordre cronològic, en alguns casos referències vilafranquines tretes de llibres de l'època, en general, sembla, de la mateixa mà, però escrit en dates diverses, tal com deduïm de les diverses tonalitats de la tinta. L'original és relligat, amb coberta de pell, sense paginar i sols amb els dotze primers folis escrits amb cal·ligrafia ben clara, però potser de diverses mans, en la seva major part en català. Mides: 30,5 cm. de llargària, 22,5 cm. d'amplada i 2,5 cm. de llom. 22 pàgines escrites més un bitllet solt d'un total de 23.

ABSTRACT

Literal annotated transcription of the manuscript of Vilafranca's Miret family, kept in the Historic Archive of the City of Barcelona and of which Ramon Arnabat provided reference. This is a manuscript relating various events without an apparent chronological order. In some cases, there are references to Vilafranca drawn from books of that period. Generally speaking, it looks as if everything was written by the same person but in different dates, as it is deduced in view of the various ink tonalities. The original is bound with a leather cover, no page numbers and only the first twelve sheets being written with clear handwriting, perhaps by different hands, most of it in Catalan. Size: 30.5 cm. long, 22.5 cm. wide and 2.5 cm. spine. There are 22 pages written plus a single ticket out of 23.

1 AHCB, Ms. B -104. *Llibre de fets ocorreguts a la família Miret i a la ciutat de Vilafranca del Penedès*.

2 ARNABAT, Ramon. *La família Vidal-Verdaguer, de proveïdors de l'exèrcit a hisendats. Riqueses i misèries d'una família burgesa al Penedès del tombant dels segles XVIII i XIX*, Consell Comarcal de l'Alt Penedès - Andana, 2008, p. 197. D'aquesta referència en recollim el títol. Posteriorment catalogada al web www.memoriapersonal.cat. Volem agrair a Joan Montserrat Montsant les gestions per aconseguir còpia escanejada d'aquest original. Amb anterioritat l'havien estudiat parcialment Manuel Bofarull, a "Carles IV a Vilafranca. (Notes d'un dietari)", a *Gran Penedès*, Institut d'Estudis Penedesencs, núm. 14, 1989, i també Eloi Miralles, a "Més notícies sobre el nostre Ball de Valencians", a *El figarot*, Castellers de Vilafranca, num 11-12, març 1990. Eloi Miralles ha tornat a insistir en les referències de precedents castellers en la seva monumental monografia *Castellers de Vilafranca. I Precedents: Valencians i Xiquets. Primera època: 1948-1956*, Castellers de Vilafranca, 2013.

(*) Transcripció literal i completa de l'original a cura de Joan Solé i Bordes. Totes les notes són igualment seves i no consten a l'original.

Dia 9 de octubre de 1808 fou confirmada en la parroquia de Vilafranca Maria Francisca Miret y Teixidó fou padrina Maria Teresa Miret y Teixidó germana sua.

En 1760 los barris o carrers de Vilafranca feren tan grans festes en los respectibe dias en la Iglesia parroquial que jamay se havian vist de modo que hi hague dia que se posaven mes de 2000 ciris y mes de 400 atxas.

En 1814 també se feren grans festas en dita octaba de Corpus pero lo major lluhiment fou en los carrers que estigueren tan ben adornats y iluminats que mai se havia vist cosa igual y se concluseren tots los dias ab castells de focs i altres focs artificials,

En 1816 y 1817 se observá que las fabas dins de la tabella tenian la sella cap per amunt.

En 18 de maig de 1816 des de las 9 del matí fins a 2 quarts de onse pasaren per estas vila i altres parts del Principat tant gran copia de papellons pardos que apareixia que nevaba vingueren de la part de mar y se dirigiren dret a Pontons y Fontrubi. I en 4 maig de 1818 des de las 9 del matí fins a les 11 també pasá gran copia de papallons pero no foren de molt tants com en 18 maig de 1816 també vingueren de la part de mar y marxaren cap a Pontons y Fontrubí.

En 1809 nasqueren en Vilafranca 155 y ne moriren 516 personas

En 20 mars y 17 maig de 1817 en Vilafr^a. se donaren asots a dos lladres lo primer era de Olesa de Montserrat y lo segon del Ampurdá.³

Lo primer de febrer de 1817 se comensaren en Vilafranca rogatives per pluja, en 16 Mars se trague lo cos de S. Felix, y se torna a traurer en 20 de Abril, vuit dias antes de est dia los Trinitaris portaren la Verge dels Dolors de son convent al Sepulcre, y a ultims del matex mes se exposa lo SS. Sagrament. Lo dia 3 y 4 Maig plogué un poc, y lo dia 6 se canta lo Tedeum, y los Trinitaris tornaren la Verge dels Dolors á son convent. Los dias 7, 8, 9 y 10 torna a plourer y penetra la aygua mes de dos palms, per lo que en lo dit dia 10 de Maig se tornaren a son lloch Sta. Madrona, y la Verge de la Aygua, y lo dia 11 del matex se tornaren tambe á son lloch las reliquias de S. Ramon y S. Jocundo.

El Rdo. fray Pedro Cerveró natural de Perpiñan padeció martirio en Granada donde asaetado le quitaron la vida los moros en odio por la fe catholicaen que fortalecia a los cristianos cautivos para cuya redención le había destinado la religión de la Merced, fue gran ministro del evangelio e hizo muchas conversiones en Sto. Reyno de Granada, vide Feliu Anales de Cataluña Tom. 2. pag. 436.

Miguel Miret fue electo Sindico por la Ciudad de Barcelona para las Cortes que se celebraron en dicha Ciudad en 1599. Vide Feliu Anales de Cataluña. Tomo 3. pag. 231.

En 1625 fue admirable la vida del P. F. Rafael Mascaró natural de esta villa de Villafranca del Panades hijo de habito del convento de S. Agustin de Barcelona refieren a el varios prodigios y favores a la Virgen murió en Barcelona en 1651. Refiere su vida el P. M. Massot fol. 103. vide Feliu Anales de Cataluña Tom. 3. pag. 240.

Nota que en lo dia 14 de maig de 1804 trobantme jo lo Dr. Dn. Salvador Miret y Cols en lo Castell de la Bleda junt ab lo Sr. Jaume Salvadó y la Sra. Francesca Salvadó conjuges Señors de dit castell y Mn. Feliu Casas rector de la parroquial Iglesia de Santa Maria de dit castell se obrí una urna sepulcral que es dins de la paret de dita Iglesia al costat del pulpít i dins della se trobaren ossos 2 o 3 caps, mitg cos quasi cencer una ma y un peu quasi cencers tot lo que se torna a tapar y segurant que en esta ocasio en que se obrí hi hauria 500 o 600 anys de dits ossos estarian conduhits en dit puesto, y no se pogue averiguar de qui eran, per consegüent no se logra la fi que se tingue en obrir dita osera.

³ Acaba aquí la página 1.

Nota que en lo dia 7 de maig de 1809 se comensá la obra nova del convent de monjas carmelitas de Vilafranca que son las celdas que miran a mitg dia qual obra se comensá en pau y per ferla, lo Excelentisim é Illustrisim Sr. Dn. Pedro Días de Valdés Bisbe de Barcelona los adelantá de limosna quatre mil lliuras posá la primera pedra la Mare priora anomenada M^a. Teresa Batlle natural de dita Vila filla de Casa Batlle del carrer de la Cort y parenta de Casa Miret del carrer de la Palma.

Nota en 1806 se comensá las capellas del S.S. Sagrament y Sacristia de la Iglesia parroquial a Vilafranca y quan se obriren los fonaments se trobaren molts ossos ab que se manifestá en alguns temps fou fossar.⁴

En lo abril de 1752⁵ se posá la primera pedra en los quartels de Vilafranca, y se colloca en lo canto del camí que va a la pedrera, qual cantó afronta ab la hera de casa Verdaguer, y lo camp dit dels inglesos, 3 passos en dins a la part mes avall de tot. Dita operació se feu ab lo modo següent: que lo Sr. Governador Dn. Jph. [Josep] Moreno exi de sa casa acompanyat del Ajuntament, oficialitat, y varios Señors de la vila ab musica de clarins y trompas, y quant arribaren en dit puesto lo Sr. Vicari perpetuo, que era lo Rt. Dr. Jph [Josep] Vinyals benehi la dita pedra y benehida que fou, lo dit Sr. Governador la plantá ab una paleta plateada y dorada del manech, tocant entre tant la dita musica, y despues sen formá tota la Comitiva, y pará en la Casa de la Vila, ahont fou servida ab un esplendido refresch.

En 13 de juliol de 1753 a un quart de las nou horas del matí caygueren en la Iglessia parroquial de Vilafranca las dos voltas ab sos archs a detras del chor, pero no prengue desgracia persona alguna gracias a Deu. Despues servi de parroquia la Iglesia dels Dolors fins al agost de 1759 en que ja estigue reparada y conclosa la obra de dita Iglesia.

En 12 agost de 1798 a dos quarts de tres de la tarda hi hague terremoto y al dia següent a tres quarts de onse de la nit repetí durá com cosa de mitja ave maria y gracias a esta Señora no succehi desgracia alguna.

Ab Real provisio del Consell de Castilla de 23 maig de 1800 fou declarat y manat que se donás lo distintiu de Dn. als Advocats de Catalunya y que dits Advocats lo usasen en sos escrits. I ab carta de Rl. [reial] acuerdo de Barcelona de 3 juliol de dit any 1800, se maná a totas las Justicias y Ajuntaments de dir Principat que se cumplís dita Rl. provisió, qual carta fou comunicada al Ajuntament de Vilafranca en 1 agost de dit any y se trobara en lo Arxiu del Ajuntament de dita Vila impresa, y també en lo calax de privilegis de casa Miret.⁶

Dia de diumenge 7 de maig de 1780. Se tragué per rogativas de aygua lo cos Sant de S. Felix ab professó que hisqué a las 5 de la tarde y per equivocació se feu al revés exint per lo portal major de la iglesia y encaminantse dret al carrer de Santa Maria aixi com havia de encaminarse dret a la plassa del oli hi hague grandió concurs de atxas axí de la vila com de forasters y ni hauria hagudas moltes mes si lo tems no hagues estat tan misero com era per raho de las guerras que tenia lo Rey Carlos 3 ab inglaterra tenintli assiliat a Gibraltar y no venderse lo vi sino a 10 reals la carga pero per axo no se conseguí la pluja: enramá ab flors de seda la urna lo Sr. Anton Maysonada esent Administrador en cap o en primer lloc lo Dr. en dret Lluís Frexas y Blanch y consistí la enramada conforme está baix dibuxada la que se collocá sobre la urna y tot junt se col·locá sobre

4 Acaba aquí la pàgina 2.

5 Cronològicament aquesta és la nota més antiga. S'observa un notable desori cronològic en les anotacions.

6 Acaba aquí la pàgina 3.

lo tabernacle de S. Antoni de S. Franch. una corona de llauré⁷ b. un bonete que era lo mateix del Sant e un montant de fusta guarnit de flors lo qual pujaba del mitg de la urna o guarnició y ab ell crusaban la palma y xafarot a un canto de la fusta de la enramanada que daba al un canto. De detras de la urna y altre canto que vaba al altre canto de la urna gt. canto de la guarnició que daba al cantó de devant de la urna i altre canto de la guarnició que daba al altre canto de devant de la urna, los muntants que formaban una especie de corona eran de fil de ferro doble y lo peu i muntant del mitg de llistó de fusta com de necerat. Feta dita funció se tancá lo cos de S. Felix y se continuá la lletania major en la mateixa capella del St. y tingerem pluja suficiente en lo dijous 11 de dit mes y any.

Dia 12 de juliol de 1780, entre dos y tres de la tarde feu una pedregada horrorosa de forma que los més vells de esta vila de Vilafranca ja mai havian vist una cosa semblant les pedras per lo general eran com unas nous y trencaren tots los vidres que tocaren, arruchinaren totalment las vinyas sens quedar esperança de cullir una sola gota de vi trinxá los canems fruytas y hortalissa y finalment tot ho destruí arribant fins á trencar teulas de las teuladas. Deu ho ha permes axis, sia lo seu Sant nom benehit amen. en dit any Salvador Miret ab 22 jornals de viña culli 5 cargas de vi dolent.

Nota que en lo mes de Abril a 1787 hi havia en la Vila de Vilafranca de Panades 3673 personas entre xichs, grans, frares y monjas, esto es 2028 solters 1400 casats y 245 viudos y lo mateix se trobará notat en la casa del comu de dita vila.

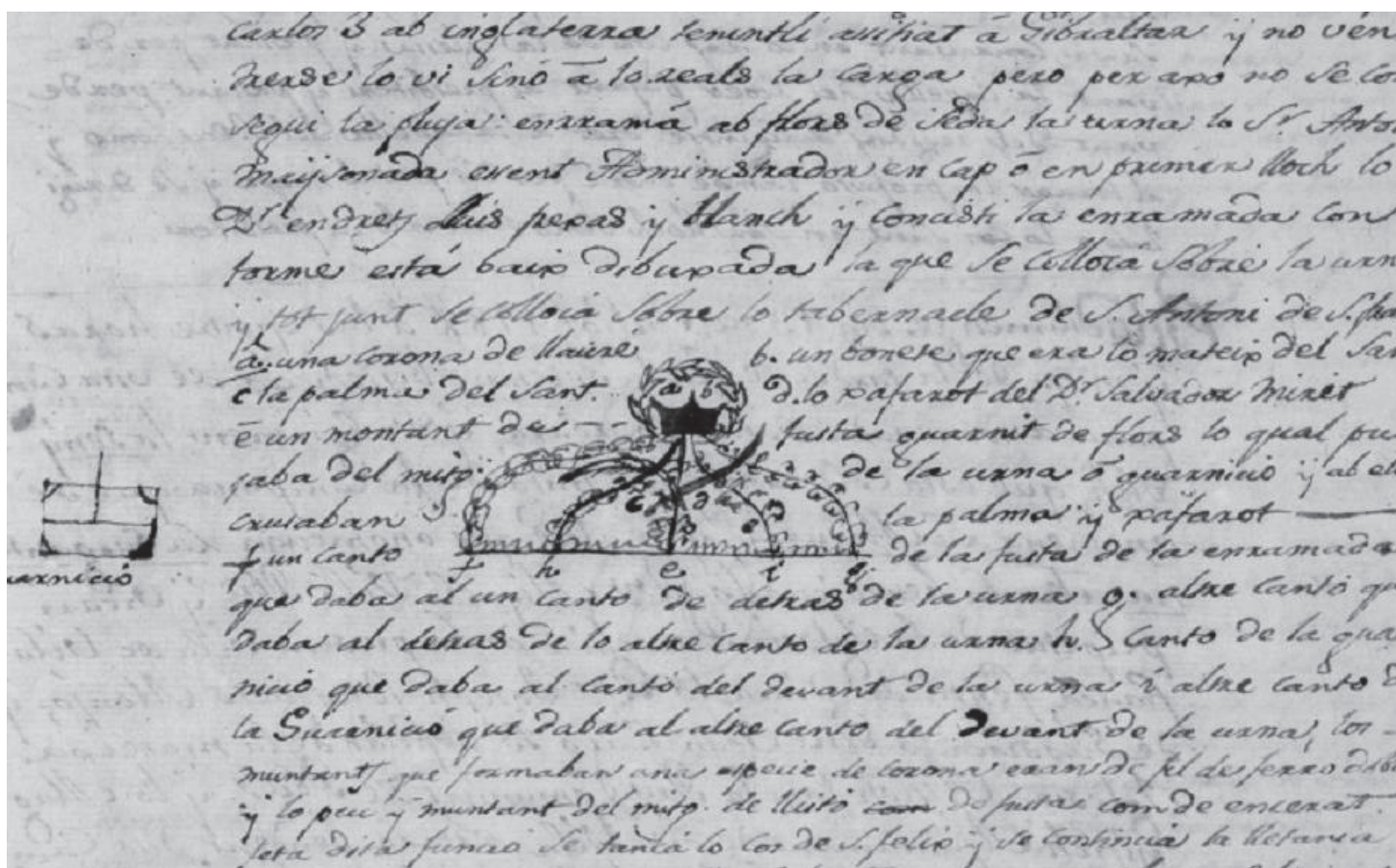
Nota qe. en 20 Abril de 1788 se trague lo Cos Sant de S. Felix á las 4 de la tarde per rogativas de pluja ab acompanyament de 444⁸ atxas y alguns ciris acudiren en la profesó a portar atxas alguna gent del veynat pero no fou molta ab motiu de qe. dia 16 del matex mes havia plogut suficientment y de haverse rebut en lo dia 18 del matex mes lo no traurerse pues se resolgué traurerse en lo dia segt. per contemplació de alguna gent bauna y bulgar en desdoro del Ajuntamt. acistiren en la proffesso las Comunitats regulars ab ciris y tota la gent visible del poble no se tocá campanas durant la professó y se prohibiren bullisios hisque la professó per lo portal major dret al Carrer de Santa Maria conforme las professons de Semana Santa comensant en lo tras cor de la iglesia y passant per davant la Capella del Roser pujant al prebiteri y passant per devant dels regidors diriginse dret á la Capella del S. Ecce homo y al tornar la professo tambe entrá per dit portal Major y se dirigí luego lo Cos Sant en Sant lloch sens tornar-lo al presbiteri

El lo diumenge dia 13 de Juliol 1788 á las quatre horas y mitja de la tarde se feu la solemne benedicció de una campana anomenada Santa Barbara, y vulgarment lo *seny xich*, que esta collocada entre mitg de la Campana que se anomena *La Miquela*, y de altre que anomenan *La Sargantana*. Feu la benedicció lo Rnt. Miquel Vila Pbre y Vicari perpetuo de la Iglesia Parrochial de la present Vila de Vilafranca, fentli de Diaca lo Rnt. Joseph Busquets Monjo; y de Subdiaca lo Rnt. Joan Baró Beneficiat de la mateixa Iglesia. Assistí tota la Rnt. Comunitat de Pbres y lo Magnífich Ajuntament de dita Vila. Estaba pendent dita Campana al temps de la benedicció en mitg de la dita Iglesia devant las escalas de la Capella de Sant Felix martyr, tota guarnida de flors; y luego despues de benehida, fou pujada al Campanar y collocada en son puesto; de manera que en lo mateix dia en que fou benehida ja se ventá o bogá, porque la tramuja o capsal ja estava treballat. Fou fabricada dita Campana per un Soldat de Guardias espanyolas y comissionats per dita fabrica Dn. Jpt Valenciano y lo Dr. Salvador Miret los dos regidors de dita vila lo nom dels quals está gravat en dita campana y al cap de poch anys se rompè dita campana⁹

7 En aquest punt s'insereix el dibuix que reproduïm, amb un segon dibuix al marge que indica que es tracta de la guarnició.

8 Acaba aquí la pàgina 4.

9 Acaba aquí la pàgina 5.

Fragment de la pàgina 4 del document original, amb el dibuix de l'enramada de l'urna de sant Fèlix.

Después¹⁰ de haver los francesos declarat la guerra á España que fou en lo any 1793. sobre mitg abril de dit any entraren los españoles al Rosello y se apoderaren de repente del pont de Ceret aont tenian los francesos una bateria. Hi entraren per lo coll de Portús ab sols tres mil homens y sens artilleries despues per lo matex coll del Portús feren los españoles una carretera y introduhiren artilleria al Rosello, despues posaren siti a Bellagarda la qual fortaleza se rendi á discrecio en la nit de S. Joan de juny de dit any despues de un mes y dos dias de siti. Despues posaren los españoles un fort acampament en lo Boló y al cap de un any a poca diferencia y ab 48 horas guanyaren a Portvendres y Cotlliure pero dins de un mes de guañadas estas plazas las recobraren los francesos y nos prengueren tot lo acampament del Bolo y los españoles foren perseguits fins a sota canó de Figueras y entonces los francesos plantaren lo acampament seu a la Junquera. En est intermedi se apoderaren los francesos de tota la Viscaya, entraren á la Seu de Urgell á Camprodon Baselu, San Joan de las Abadessas San Llorens de la muga Basalu y altres molts pobles aont robaren tot lo que trobaren y ja mentres tenian lo acampament del Boló se apoderaren de Puigcerda Bellver y altres pobles de la Cerdanya dels quals en lo Sbre. de 94 son encara dueños tenint tota la España consternada per qual motiu de orde del Rey en dit mes se fan rogativas publicas. Las que se conclogueren en lo segon diumenge de octubre fentse en la tarde una solemne professo ab asistencia de molta gent y tolas las comunitats portant tots un ciri y cantant las lletanias majors

¹⁰ La pàgina 6 s'inicia amb set línies ratllades i illegibles.

anant devant de ella lo S. Crsito de la bona mort y detras lo dels texidors. Dita professo hisque a las 4 de la tarde y feu lo matex curs que la del Dijous Sant despues guanyaren los francesos à Figueras y Rosas ab la inteligencia que Rosas los costà molt pero Figueras se entregà sens tirar una sola canonada y sens ser batuda per qual motiu consternada Catalunya levantà vint mil miquelets y al cap de uns 6 mesos de haverlos levantat la España feu paus ab Fransa y quedant esta Republica tornà à la España totas las fortalezas y llochs conquistats menos a Puigcerda que durant lo tractat de pau ho recobrà ab forsa la España junt ab los demes pobles de la Serdania. En esta guerra tenian en lo exercit de Catalunya sis mil homens portugueses auxiliars. Durant dita guerra Toló se entregà a la armada combinada Española y Inglesa y despues de algun temps que estaban dominant dita plasa Españols y Inglesos tingueren que fugir abandonant dita plasa molta gent y pertrechos ab la inteligencia que los inglesos senportaren de aquell port tots lo vexells francesos que pogueren pero los tontos de españoles no prengueren res¹¹.

Essent obrers a la Parroquial Iglesia de Santa Maria de Vilafranca del Panadés los Señors Joseph Anton Salas burges y notari Jph. Ricart comerciant Anton Esclasans Pages y Jaume Sabater; en lo dia 29 maig de 1804 ab acte rebut en poder de Mariano Abella notari de dita Vila. Lo Señor Dr. Dn. Joseph Andolfo regalà y feu donació à dits Señors obrers una cadireta de plata de valor 3556 os per portar al SS. Sagrament que per sempre sia alabat en la professo de Corpus y de sa otava volent que no puga servir per altre cosa sino per Jusechrist Sacramentat foren testimonis de dit acte lo Dr. en SS. Teologia y en drets Dn. Salvador Miret y Colí regidor perpetuo de dita vila y Dn. Francisco de Rialp.

Dia 7 maig de 1805 per Dr. T de Molinas de Barcelona fou donat à S. Felix a Vilafranca un tern de color de rosa, ab flors de plata y fou entregat als obrers de la Iglesia parroquial y no als administradors perqe. dits obrers subministraren alguna cosa per son compliment, y en lo matex dia se estrenà ab la celebracio de un solemne ofici ab musica en lo altar del matex Sant, precedint repich de campanas com si fos dia festiu.

En lo any 1806 y 1807 se comensà la capella del Sagrament y sacristia de la parroquial de Vilafranca.

En lo any 1809 Vilafranca entrega 3600 onsas de plata en favor del estat per gastos de la guerra. dita plata era de la Iglesia la major part

En dit any 1809 moriren en Vilafranca 516 personas y nenas queren 155.

Per raho de estar ocupada la ciutat de Barcelona per los francesos lo Illustrisim Sr. Dn. Pau Sitjar bisbe de aquella ciutat en 6 Nbre. de 1808 prengue possessio de son bisbat en la parroquial Iglesia de Vilafranca del Panades de que llevà auto lo Dt. Mariano Abella notari de dita vila¹².

Nota que en lo Obre de 1798 en Vilafranca lo vi anaba a 30 ct. la carga.

Nota que en lo maig de 1793 en Vilafranca lo blat anava à 15 ct la quartera nota que en lo mes de Abril de 1794 en Vilafranca detrets los vells de 60 anys en amunt, los jovens fins a 15 anys, los regidors y demés dependents del Ajuntament Alguasil major nunci administradors de rendas y de tabaco metges cirurgians y Apotecaris baredens hospitaler, frares y capellans quedaren 610 homens de 15 fins a 40 anys y 256 homens de 40 à 60 anys tots utils per les armas sens contar en los dits los contrets y malalts de malaltia habitual de manera que lo total dels utils per las armas sumaba = 866.

Nota que en lo abril de 1802 lo blat arriba à 50 pessetas la quartera.

¹¹ Acaba aquí la pàgina 6.

¹² Acaba aquí la pàgina 7.

Nota que en los primers de Maig de 1802 lo Dr. en Ss Teologías y en SS. Teologia y en dret Dn. Salvador Miret y Colí Regidor perpetuo de Vilafranca anà à Barcelona per comisio del Ajuntament à incorporanse de la reliquia de S. Ramon y las feu col·locar en lo reliquiari que vuy en dia se troba y despues la entregà al Ajuntament a dita vila: la referida reliquia la concedí lo convent de Dominicos de Barcelona trahentlas de un bocí d'os que es en un reliquiari de la Sacristia de dit convent y de las molletas que quedaren quant se dividi lo os sen compongue un reliquariat de plata lo qual se quedà en casa del matex Miret+

[y en lo dias de Ramon de 1806 se collocá ditas reliquias y lo reliquiari per de plata y per camino a dit Ajuntament en feu dit Miret el qual costà la de 164 # 696 y en 1808 robaren dit per de plata]¹³

Nota Que havent Dn. Carlos III Rey de España vingut a Catalunya en lo mes de Stre de 1802 ab tota la familia Rl. y tota la cort estigue 2 mesos en Barcelona y alli casà al Sr. Princep de Asturias ab una Infanta de Nàpols y lo Princep hereditari de Nàpols se casà ab una Infanta de España germana de dit princep de Asturias, en quals casaments havian també de assistir lo Rey y Reyna de Etruria los quals arribaren en Barcelona (havent vingut per mar) després de contrets dits matrimonis y en Barcelona se feren grans festas; vingueren los nostres Reys per Zaragoza y sen tornaren per Valencia. Lo Governador de Vilafranca y Dn. Joseph de Valenciano y Dn. Salvador Miret com à comisionats del ajuntamt. de dita Vila en lo dia 2 de Obre. de dit any arribaren à Barcelona à las 9 del matí per oferir la vila à Sas Magestats y besarlos las mans en la tarda de dit dia se presentaren à la Sra. Camarera major perque manifestas à la Reyna los nostres¹⁴ intents y al endemà dia 3 à las deu del matí tornaren per saber la resposta y haventnos dit que estava molt be nos insinua que per lo tocant al Rey nos hauram de veurer¹⁵ ab lo Sr. Princep de Macerano lo que executarem luego nos rebé dret ab molt agrado li manifestarem nostres intents y nos respongué que ho diria al Rey y que nos presentarem à palacio à las dotze en qual hora dinaba lo Rey y que luego que hauria dinat besariam la ma al Rey y a la Reyna y lograriam veurer com menjaba sa Magestat, nos despedirem y ab molt agrado nos acompanya fins á la porta de son quarto. Immediatament anarem à la muralla de mar ahont trobarem un capitá de Guardias Walonas conegut que en dit dia estava de guardia en Palacio y nos informarem del cerimonial que haviam de fer y nos digue que quant entràriam al Saló de Palacio en que dinaba lo Rey no fessem altre cosa que posarnos prop de ells sens fer cap acatament ni cerimonia à algu: tinguda esta noticia tocaren las onse y anarem à fer la Cort al Sr. Principe de la Paz que vivia en la llotja ahont també hi assistí lo Sr. Bisbe, lo Sr. Bisbe de anell, Grandes Generals, molts militars y Cavallers; A un quart de una hisque dit Princep del quarto y nos hi embocarem y li suplicarem manifestas al Rey que en son transit per esta Vila se li preparaban algunas festas y que se cantaria en la parroquial un te deum per son felis arribu y una rogativa tot ab musica per son felis viatge y respongue que era muy debido obsequiar à Sas Magestades y que no dudaba que seria de su Rl. aprobacion. Feta esta diligencia anarem corrent a palacio, entrarem en lo dit Saló sens que la guardia nos digues la menor cosa y com à cosa de 20 passos de la taula que menjaba lo Rey trobarem una gran parabanda de gent de totas classes entre los quals tambe hi era lo Sr. Bisbe de la Seu de Urgell, penetrarem la gent y nos posarem al davant en lo lloch que nos havia dit lo Capitá de Guardias Walonas y notarem que lo Rey ja menjaba los postres. Acabà lo Rey de dinar se alsà, luego detras de ell hisque la Reyna y los Infants estos se posaren per orde en un

¹³ Nota al marge.

¹⁴ A partir d'aquests moment empra la primera persona. Podem pensar que el cronista és Salvador Miret?

¹⁵ Fins aquí la pàgina 8.

costat de la taula drets y arreglats de frente à la Gent y lo rey se adelanta per lo altre costat de la taula à trobar la gent y la Reyna sigui al Rey Lo Rey donà lo Sant y Seña al dit Capitá y tambe al Capitá de Guardias españolas y immediatament se adelantaren¹⁶ dos a besar la ma al Rey y luego se [...] nosaltres succesivament ferem lo matex posant tots un genoll en terra y tornant à nostre puesto ningú mes besà la ma. Feta esta diligencia passaren lo Rey y la Reyna per devant de tota la gent digueren alguna cosa en general y també à algun particular que dura com cosa de dos minuts y immediatament sen entraren à son quarto ab tota la familia Rl. y la gent sens fer la menor serimonia prengue la escala y marxá y nosaltres ferem lo matex. Dia 6 arribarem a Vilafranca y ferem de saber al ajuntament lo cumplimt. de nostra comisio. Dia 8 partí lo Rey ab tota sa familia y comitiva y anà à dormir à Esparraguera: Dia 9. pujaren à Montserrat y en lo matex dia anà a dormir à Martorell. Dia 10. à 2 quarts de dos hisque de Martorell y no obstant que tingue que retrocedir fins al pont de Molins de Rey ab 2 horas arribà a Vilafranca¹⁷ pues arribà à 2 quarts de quatre de la tarde. Lo Ajuntamt. lo rebé junt ab tots los subalterns fora del portal de nostra Señora tocant sempre [las campanas de tots los campanars,]¹⁸ la musica, y ab aclamacions de viva, y haventse hospedat en casa del marques de Llupia¹⁹, dit Valenciano regidor primer y dit Miret regidor segon tingueren la matexa comisio y havent fet los matexos passos que en Barcelona fou tambe donada la hora de dinar per anar à besar la ma, y en dita hora passà lo ajuntament ab bandas y los subalterns acompanyats de la musica al Palacio y despues que forem dalt nos feren quedar à la pessa antes de entrar al Saló an que menjaba lo Rey y quant lo Rey comensà à menjar los postres nos feren entrar. Acabat de dinar los infants sa posaren a un costat de la taula conforme ho feren en Barcelona y lo Rey y la Reyna se adelantaren un poch de la taula y entonces besaren la ma al Rey, a la Reyna, y també als infants havent comensat lo Sr. Bisbe de Barcelona que també estava en peus a la cabecera del Ajuntament y luego de besada la ma marxaren axó fou en lo Dia 11 en qual dia sa cantà lo Tedeum y lletania que entona lo Sr. Bisbe y fou una funció molt lluïda ja per la il·luminació²⁰ ja per lo gran concurs de gent ja finalment per la bona musica pues amés dels musichs de la Capella hi havia 9 musichs mes de Santa Maria de Barcelona. Lo Rey ni la demás familia reial no assistiren al Tedeum ni menos sortiren de Palacio sols lo Rey a las 8 del matí ab alguna comitiva hisqué à caball y anà a cassar per sobre la pedrera y envers las planas del terme de S. Miquel ahont estigué 2 horas y matá 6 perdius y una llebre. Quant lo ajuntament hisqué de la Casa de la Vila per anar al Tedeum lo Rey embocaba lo carrer de la Cort y entonces nos posarem en alla devant de la casa de la vila ferem tocar als musichs y passant lo Rey davant del Ajuntament, lo qual junt ab la demás gent cridá viva al Rey fen Sa Magestat una molt complerta cortesia y marxaren a la Iglesia. Al punt de 2 quarts de 2 de la tarde [se alsaren totas las campanas del campanar major y]²¹ marxá lo Rey ab tota la comitiva y per despedirse se posà lo Ajuntament en alla en frente de la Iglesia de San Francesc y los musichs a la part contraria y luego que lo vegeren venir comensà a tocar la musica, quant passaren per devant de nosaltres nos feren cortesia y

16 Fins aquí la pàgina 9.

17 Sobre aquesta visita hi ha publicada una crònica més extensa: *Relación/ de los festejos con que/ la villa de/ Villafranca del Penedés/ aplaudio a los/ reyes y principes/ nuestros señores/ y real familia/ en el día 10. del mes de niviem-/ bre del presente Año 1802. en que hicieron/ noche en ella y el 11. que salieron con-/ tinuando su camino para Valencia, Vilafranca, Francisco Vilalta Impresor*", sense autor ni data d'edició, totalment redactat en llegua castellana.

18 Nota al marge.

19 Posteriorment palau del marquès d'Alfarràs, actual col·legi de Sant Ramon.

20 Fins aquí pàgina 10.

21 Nota al marge.

nosaltres los aclamarem ab vivas y luego despues anarem a dexar las bandas y llevarnos los vestits de bellut negre que per raho de sa vinguda nos ferem y saberem que ab 2 horas se posá en Tarragona, esta matexa nit hi hague orquesta y ball en lo Saló de la Casa de la Vila. Lo Rey entrá per lo portal de Nostra Senyora dret al quartel luego rambla avall dret a la cort plassa major y plassa de l'oli. En dit portal de Nostra Señora hi havia un ball de Valencians altre de pastorets y altre de muxiganga per acompanyarlo devant del cotxe pero com anava a la porta no pogueren ballar pero junt ab la musica y també lo drach anaren a ballar y sonar devant de palacio. Los carrers per ahont passà, estaban adornats ab unas arcadas de boix y tothom posá los tapets o cubertos en los balcones en la Casa de la Vila se col·locá lo docer que es en lo Saló, sobre la portalada que entonces se feu nova ab los retratos del Rey y Reyna que lo Ajuntament de Barcelona nos dexá. Devant de Casa Posas se feu una perspectiva molt de gust des del canto de la Casa de las prempsas propias de la Sagristia fins a arribar al altre cantó prop del Sementiri se formá una galeria també disposada y se li dona major ambit en lo cantó que era frente de palacio y allí se col·locaren los musichs luego que fou fosch se il·luminá la plassa del oli y tot lo restant de vila y no menos lo frontis de la parroquia que queda a carrech de la comunitat que il·luminaren molt be y bona idea²² sobre lo cementiri devant [...] de foch que donaba a frente al palacio se dispará a dos quarts de nou y aná moltissim be y entretant los balls y Drach feyan son deber devant de palacio y a un quart de deu se acabá tota la funcio. En est mateix dia a las 4 de la tarda dit valencians y lo dit Miret anaren comissionats a oferirnos al Sr. Principe de la paz y havent surtit a la porta despues que feren mitja hora de antesala nos digue que agradecia el favor del Ayntamiento y tronantse a dins marxaren. En est mateix dia jo dit Miret en nom del ajuntament passi a donar la benvinguda al Sr. Bisbe me rebe ab molt agrado me tractá sempre ab lo titol de vos señoria y al despedirme me acompanya fins al cap de la escala no haventlo jo pogut contenir ab mas suplicas en la porta de son quarto. No es de estrañar que lo Sr. Principe de la Paz nos fes fer mitja hora de antesala pues en Cervera aná a visitar lo Sr. Bisbe de Solsona y después de mitja hora de antesala hisque un enviat y dientli que Sa exel·lencia estaba ocupat hague de marxar sens veurerlo y en Tarragona també succehí que havent anat lo Señor Arquebisbe ciego y major de 80 anys a veurerlo cansat de haver fet una hora de antesala sen torná a son palacio també sens veurerlo. Es de advertir que dit Princep deu anys atrás era un simple Soldat de Guardias de Corps fill de Casa Godoy de Badajós y sens altre mérit que lo ser del agrado de Reyna ab dits deu anys se ha vist primer ministre Duch de Alcudia, Principe de la Paz, Grande de España de primera classe Gran Cruz de Carlos Tercero y tinent coronel de Guardias de Corps y casat amb una cosina del Rey. Las festas foren lluhidas y del agrado de sas magestats y R. família que donaren mostrars de contento no sols en esta vila si tambe en lo resto del Principat y per lo matex motiu Godoy y la major part del sequit sen anaren mol satisfets de Cataluña porque quan lo Rey proposá venir a est Principat li significaren que Cataluña era un racó de mon y que la gent eran unas fieras. Lo cert es que lo ajuntament tingue uns treballs grans en esta ocasio per allotjar tanta gent y acomodar tants caballs y mulos pues no abastaren per la mitat las caballerissas particulars ni las dels quartels ni los corrals del bestiar en que se posaren men²³-jadoras ni los claustros de san Francesch que també se posaren menjadoras. La rambla des del portal de nostra Señora fins als quatre vents o portal de S. Martí era plena de carros, cotxes y animals y també la vila pena de gent forastera y en especial de Vilanova y Sitges y des de dit portal fins al abeurador de la Torregrossa era un born de verduras fruytas y volateria viva y tota la

22 Fins aquí pàgina 11.

23 Fins aquí la pàgina 12.

plassetta de S. Joan estava plena de volateria morta de manera que no falta res per la taula reial ni per la taula de estat, esta se col·loca en casa del Baró de Rocafort en esta casa de Miret tingueren allotjat a D. Manuel Chacon sargento[?] de Reales Guardias de Corps y la compañía americana y a D. Domingo Estevez cadet de la matexa compania los quals se despediren agrahts. En esta ocasió se feren vestits als musichs del ajuntament y eran Armillas y calsas antent y casaca de vert de botella ab un viu anteat y balona o collarí y bota anteada ab un galo de plata en dit collarí y bota y se'ls doná també mitjas, sabatas, mocado per lo coll y sombrero y tambe se doná lo matex als porrers ab la diuferencia que lo vestit era tot de un color y sens cap galó. Ab est motiu se blanquejá tota la vila de una part y altre. Se derribá una bolada que hi havia en casa Soler a la part del carrer de la Cort. Se derriba uns 12 passos de la casa de Pere Batlle y la casa de Pere Roig que feya cantonada en frente de la embocadura del carrer de la Parellada y 2 jochs de pilota que hi havia que tocaban a las parets de la capella de Nostra Señora del del portal y se feu passar la carretera per lo mitg de la Rambla quant antes passaba immediata a las casas del hort dels corders.

Als regidors sels doná casaca jupa y calses de bellut mitja de seda negre mocador per lo coll, sombrero y patxeras y bueltas de puntas, y als subalterns casaca jupa y calses de paño fi mitjas de seda negre mocador per lo coll Sombrero y patxeras y bueltas brodadas. No se demaná cap gracia ni sen espera cap²⁴.

Notas

En 21 janer el 1808 per la tarde arribaren en Barcelona las senyores Reyna de Etruria de edat de uns 24 anys Viuda del primer Rey de Etruria y filla del nostre Rey Dn. Carlos III ab son fill rey de Etruria de edat de uns 8 anys y una infanta de edat de uns 5 anys los quals per los francesos foren nets o [...] de son Reyne qual capital era Florencia. Al dia següent lo Sr. Governador Dn. Juan de Toda fill de Riudoms Corregidor de Vilafranca Dn. Joseph de Valenciano regidor primer y Dn. Salvador Miret regidor segon de dita Vila anarem a Barcelona: en lo endemá tots tres mos presentarem al Sr. Capita General de aquella Ciutat que era lo Sr. Conde de Santa Clara y haventls dit que anabam a oferir la Vila y besar la ma a dits senyors Reyna y Rey nos digue que haviam fet lo que deviam: que en aquell dia hi havia besamanos y que per consegüent a la una del mitg dia acudisem a palacio que ell cuydaria de participan a la Reyna: en efecto en dita hora acudirem a palacio ahont hi trobarem molts paysans y militars y tambe lo Capítol de Canonges, al Audiencia y prelats y Provincials de las Religions y barrejats ab militars y paysans entrarem a besar las mans y havent precedit a nosaltres lo dit Governador com era molt regular y posat devant de la Reyna, lo Capitá General digué Señora este es el Governador de Villafranca y los dos Señors son los deputados de la Villa y immediatament posant un genoll en terra per nostre orde besarem la ma primerament a la Reyna y despues al Rey y luego despues partirem de palacio y quedarem despatxats y respecte que en Barcelona se feren grans²⁵ festas y lluminarias nos hi quedarem lo dia següent y en lo endemá vingueren a Villafranca en lo dia 3 de febrer de dit any arribaren en esta Vila a las 4 de la tarde dits Srs. Reys y Reial comitiba y se hospedaren en casa del marques de Llupí y lo ajuntament tingue de cuydar y costejar tots los comestibles y tots los utensilis y de pararli la casa: Hisque lo ajuntament y subalterns ab la musica a rebre-la en lo portal de nostra Señora conforme se feu per lo Sr. Dn Carlos III son pare despues tornarem a la Casa de la Vila a dextar las vandas y dit Valenciano y dit Miret anarem de guardia a palacio y dit Miret suplicá de part del Ajuntament a dit Sr. Conde de Santa Clara exposar a la Reyna que lo ajuntament desitjaba besarli la ma y havent concedidit

²⁴ Fins aquí la pàgina 13.

²⁵ Fins aquí la pàgina 14.

la Reyna a la suplica aná lo Ajuntament a palacio acompanyat de la musica y ab ell al pasar per devant de la parroquia se apegá lo parroco preveres generals y arxiver y los prelats de les religions y se feu lo besamanos en la pessa del escalfapanxas de dit palacio solament a la Reyna. Luego que la Reyna fou en palacio junt ab la demés comitiva acudiren allí en la plasa devant de palacio lo Drach, un ball de muxiuganga y altre de valencians y a 2 quarts de 7 se tirá un castell de foch que estava col·locat devant de casa Tarrada y la capella de musica tambe soná sempre fins que tingué ordre de plegar en un tablado que se col·locá al cantó de casa Perlas. Al dia següent partiren de esta dits monarcas a ls 12 del mitg dia y lo ajuntament no feu cap demostracio porque ploviscaba y la Reyna digue que no tenia lo ajutament que incomodarse: Al entrar y al exir dits Señors de la vila se repicá y se bogaren las campanas La Reyna regalá al marques amo de la casa un rellotge de or, 11 lluisos per los balls y servidors y res a nosaltres.²⁶

Noticia per lo Asumpto de Burgesos de Vilafranca²⁷

Carlos quart Rey de España y emperador de Alemania en la Vila de Montsó dia 23 de desembre de 1533 a suplicació del Sindich de Vilafranca creá los burgesos següents ab un privilegi concedit dit dia mes y any sobredit dat en dita vila de Montsó en lo centro del qual se troban las paraulas sigüents: “quam obnet tenore presentis de certa sententia reghia que autoritate nostra et consulto vos dilectos nostros Joanne Castelló mayorem natu Antoniu Vendrell Guillermu Raymundu Spuny Micaelem Vendrell Bartholomeu Joanne Llopis Palagué Joanne Castelló minore natu et Petru Colldesans quo insaculato seve imbursatos in prima barda de capite vulgo dicta regiminis dicti oppidi ut ex relatione lunatoru et Concilii meus quoru suplicationibus ad hoc concedenda alia novenum et quos dunieps in locum vestrum eu edicupus vestrum in dicta bursa insaculari contiogenit vestrorumque et illoru descendentes ex corpore legitimo per linea masculina ia natus qua nascitus burgenses jacimus creamus instituhimus et ordinamus. Itaque de concedo vos et ipsi eo sumque posteritas predicta tam nata qua nascitura gaudeatis et gaudeat gaudereque tatibus et honoribus quibus burgenses villa nostra perpiniiani casernarumque villani insigni dicti principatus Cathalonia gaudere fui et uti consuenunt posunt en debent”. [Nota. Se ignora en lo any 1533 quals eren los privilegis que gosaban los burgesos de Perpiñá y quals eran los privilegis que gosaban los ciutadans de Catalunya en 1564.]²⁸ [Nota. Que de las paraulas de dit privilegi se collegex que los successivament insaculats en lloch dels anomenats per la insaculacio se feyan burgesos; pero en dit lloch no podian insacularse sino perquè un burges en ofici mecànic com se veura per la disposició de nou [...] feta per los abusos se cometian en dita insaculacio.]²⁹

I despres Felip segon fill de dit Carlos quint en la ciutat de Barcelona dia 23 mars de 1564 confirmà dit privilegi y lo amplia concedint als dits burgesos los honors que gosaban los ciutadans honrats de Cathaluña.

Nota que estos anys passats un Subjecte copià de la Casa Vil·la lo recurs següent que segon son context fou despues del any 1676 y se presentà a un jutge comisionat per posar en ordre las insaculacions y creuré que se trobará en los registres de la Audiencia de Barcelona [Nota. que en la pag. 432 const Cath. usat: 23 batlles y pagesos son de la classe de burgesos.]³⁰

Iltrm. Señor Visitador Real.

26 Fins aquí la pàgina 15.

27 Lletra d'una altra persona, diferent.

28 Nota al marge.

29 Nota al marge.

30 Nota al marge.

Los burgesos Drs. en lleys y medicina y personas de estament habitants en la vila de Vilafranca de Panades de mols anys a esta part y principalment des del any 1689 fins a la ocasió present patexen grans desconsuelos per las personas de Govern de dita Universitat concedint los honors que per privilegis reals los foren concedits a altrás fora de son cas y lloch los quals individualment a Vs. infra se representaran per la contratació dels privilegis que següentement se mencionan

Primo la cesarea Mag. de Carlos quint de felice recordacio concedi a la dita Universitat privilegi de burgesos a 9 personas ser trobaban aleshoras insaculadas en la bossa de ma major del regimen de la Universitat donantlos y concedintlos las llibertats immunitats preheminencias, prerogativas i demés privilegis y honors tenin a concedits los burgesos a Perpiñà.

Secundo en las Corts celebrà lo Mahgnífic sr. Felip Segon de condigna recordació en lo convent del P. S. Francesc de esta Ciutat a humil suplicacio del Sindich de dita Universitat fou feta confirmació lloació y aprovació de dit privilegi ampliant aquell ab la concessió nova feu als dits burgesos de tots los privilegis honor prerogativas y preheminencias que gaudexen los ciutadans honrats de Catalunya y ab altre concessio de amplia dit privilegi a tretze personas³¹.

Tercio despues de mols anys de la concessió de dits reals privilegis volent sa magestat reparar alguns abusos y desordres grans se seyan en la insaculació dels llocs del govern de dita universitat en forsa de la qual comisió se disposá no poguessen tornar las bossa é insacular a ninguna persona per mort de altre sinó de quatre en quatre anys per lo dia de St. Thomas apostol.

També se disposá que en lo primer lloch vulgarment dit de primera ma se insaculasen per mort de algun de las tretse personas insaculadas en la bossa de ma majora fills de burgesos y juristas y en defense de Dios fills de burgesos y juristas insaculasen a notaris apotecaris y botiguers de draps tenint aquells la edat de trenta sinch anys; en la bossa de ma mitjana se disposá insaculasen notaris apotecaris y botiguers drapers tenint aquella la edat de trenta sinch anys y que ningu tingues ofici o art mecanich pogues entrar en dita bossa que no aques deu anys hagues dextat lo ofici o art mecanich. En la bossa de ma tercera fou disposat hi agues tretze llocs dels quals las personas de estament tinguesen los sis y los atres los insaculats per las confrarias. En la ultima y quarta bossa foren concedits los llocs a las confrarias a mes y menos segons la antiguetat de aquells atenent y tenint mira a la dita disposicio feta en forsa de real comisió per los dits Castelló y Albanell dada dita disposicio vulgarment anomenada *de nou redrès* fins a la ocasió present a molts de las insaculacions ordinarias han fetas de quatre en quatre en quatre anys per lo dia de S. Thomas Apostol com en totas las demés extraordinarias fetas per mort de burges se ha contravingut als reals privilegis de modo y forma següent.

Primo havent de fer insaculació o ados en lo any 1669 essent batlle Thomas Galceran y los insaculadors extrets anomenaren en un lloch vacaba la ma segona a Joan Guell blanquer que era aleshoras y actualment ab lo qual insaculacio contravingueren a dir Reals privilegis per posar dit lloch a persona de estament y no a menestrals que no hagues deu anys aquell dextat lo offici y vuy dia Joan Guell per encara se troba insaculat en dit lloch y exerceix dit ofici de blanquer en contravenció de dit Real privilegi consta en poder del notari del concell. Ni pogueren lo batlle é insaculadors allegar ignorancia de la disposició dels Reals privilegis porque a instancia de molts fills de burgesosjuristas y altres personas de estament que no eran insaculadas foren interpel·lats y protestats no contrafessen als dits privilegis y no obstant dita potestat contenin en si graves penas contravingueren ab molts ab la insaculacio als dits Reals privilegis. Las protestas constan en poder

31 Aquí acaba la pàgina 16.

de Agusti Gelabert notari quals escripturas te vuy la Sra. Serafina Gelabert de dita vila.

En lo any 1674 en la insaculacio ordinaria o aprop lo dia de S. Thomas apostol essent batlle Joseph Galceran corder los insaculadors extrets assistint en dita insaculacio a peticio dels burgesos juristas y personas de estament per orde de sa excel·lencia y Real audiencia Don Geroni Miquel vuy veguer de esta ciutat que es tambe insaculat en la bossa de dita vila no obstant de la mencio de son orde los feu no dexaren de contravenir als dits privilegis reals insaculant en dos puestos de una segona vacant a Joseph Martorell sastre qui no havia deu anys havia dextat lo ofici y a Pau Palau retorcedor de llana que no havia quatre anys feya de dit ofici haventi per insacular en dits fills de burgesos, juristas y personas de estament mes de dotze y per consegüent se contravingué als dits Reals privilegis no obstant las protestas los feu dit Dn. Geroni Miquel com ell mateix ho podia dir.

Secundariament en las insaculacions extraordinarias se han fetas per mort de alguns burgesos com a totes las demes se ha contravingut als Reals privilegis y es ab las següents.

En las insaculacions de burgesos de Francesc Morera notari y Magí Macia burges per no ser aquells fills de burgesos ni juristas se ha cointravingut als dits Reals privilegis y no haver vingut lo cas de la disposicio de dit privilegi que es no insacularse en ditas bossas a persona alguna sino lo dia de S. Thomas Apostol de quatre en quatre anys si ja no es que faltassen tants de dita bossa de ma primera que los restants no foren³² suficients a tenir los puestos deuen tenir los de ma major; alasoras en forsa de una ampliacio de privilegis comensant *e per quant fer dita insaculació* de la qual no ha tingut lloc en ditas insaculacions perque solament faltant hu se ha valgut de dita ampliacio.

En lo any 1672 per mort del doctor en medicina Joan Esteva hu dels tretze burgesos se trobaban insaculats en la bossa de ma major de dita Vila contravingueren als dits privilegis reals insaculant per dit lloch a Joseph Casanovas familiar de Sant Ofici y botiguer de draps y telas en 3 circumstancias en la primera y segona referidas en el primer capitol y la ultima per ser familiar del Sant Ofici a las Constitucions de Catalunya (Const. 16. lib. I fet 66 fol. 154). Dita insaculació se feu essent batlle Antoni Llorens burges al qual y demes insaculadors extrets ab los jurats congregats per fer la insaculacio del dit lloch per part de alguns fills de burgesos y juristas a qui los compatia segons disposicio dels dits reals privilegis lo dit lloch fou presentada requesta y protesta al batlle a la observansa de aquells. A la qual dit batlle respongue soler observar aquells y posant en effecte dita insaculacio anomená per dit lloch lo dit batlle a Joseph Martí burgès y los jurats e insaculadors menos hu anomenaren a dit Joseph Casanovas botiguer y dit batlle ab requeriment feu llevar acte de la nominacio per dit lloch de Joseph Martí burges ab qui concurrian las qualitats demanaba lo privilegi y protestá a la nominació dels demes Joseph Casanovas per contravenir aquella a dits privilegis reals per lo representat y juntament en dita requesta los protestá dit batlle en grave pena aplicadora als cofres [?] reals de sa magestat. dient de nulitat de dita insaculacio per raho a la dita contravencio las quals requestas son en poder de Joseph Mas notari de dita vila aont individualment se veurá lo que contravingueren com també en ditas insaculacions si gustará a V.S. veureu los quals se troban en los llibres aporta lo notari del consell y vuy dit Joseph Casanovas se troba insaculat en dit puesto de burges ab contravencio de dits reals privilegis exercint actualment lo offici de botiguer de draps y telas.

A la vista de la qual insaculació feta tant en odi y emulacio dels fills de burgesos y juristas per llevarlos los puestos y honors Francisco Martí burges Josep Martí burges Ramon Bartomeu Miquel Angel Martí burgesos Joseph Nin y Joseph Damia Pasqual Doctors en quiscun dret introduhiren causa en la Reial Audiencia contra dit Casanovas insaculat y contra los qui lo

32 Fins aquí la pàgina 17.

havian insaculat davant lo noble Don. Batista de Cortada en lo de Cataluña y del Concell de sa magestat y son advocat fiscal patrimonial instant contra de aquells las panas a elles posadas essent executadas per raho de dita contrafaccio y lo posar dits privilegis en bona observansa annul·lant dita insaculacio e instant la inibicio del govern de dita Vila dels insaculadors de dit Casanovas.

En lo any 1674 essent batlle Joseph Galceran los quals que eran en dit any y los insaculadors extret per mor de Anton Soler burges insacularen en dit lloch de burges a Joseph Pintor negociant lo qual abominá en tanta manera lo puesto per no haver mes que alguns quinse anys era carnicer de dita vila y per conceguent per totas las circunstancias demana y requiereix lo privilegi se contravengué en dita insaculacio a dits privilegis reals y vuy actualment se troba insaculat en gran descredit del demes en dit puesto de burges.

En lo any 1676 havent mort lo Doctor en medicina Andreu Bartomeu altre dels tretse burgesos insaculats en la bossa de ma major Joseph Casanovas botiguer batlle y los jurats y demes insaculats extrets insacularen en dit lloch de burges a Pau Palau retorcedor de llana que no hi ha mes que alguns anys no fa del offici ab la qual insaculacio ab tot se contravingue als dits privilegis reals essent patent haverni mols altres en que concurrian las qualitats demanan dits Privilegis reals.

Per lo que a vista del compliment de privilegis y accions que excedan en la natural raho dispendi de la administracio de hacienda de la Universitat y alteració de la forma de govern que aquella en odi y emulacio de las personas de dret tant afavoridas y concessio de honors y altres fora de son cas y lloch desitjant que los privilegis sian en son pistino[?] valor y observansa restituhits recorra un ben in-³³tencionat a V.S. pera que en la forma que la justicia demana y requiereix corretgesca los sobredits fets visitant ex officio dita Universitat enviant a buscar totas las ditas insaculacions y requeriments del que se espera tindrà segur alcalde en lo que se suplica.

Notas

Fontanella clausula 3 glosa 1. Doctoratus est dignitas – Dr. theologus precedit Doctorem in jure – Ambo gaudent del fuero militare jure comuni – Medici non habent nobilitate nec dignitatem et si gaudent del fuero militar es por privilegio particular.

Los Burgesos de Perpiña antes de las curias de 1599 no gosaban del fuero militar por que en ditas curias sels concediren los privilegis matexos y gracias que als ciutadans honrrats de Barcelona.

Los ciutadans honrrats de Gerona pretengueren gosar dels matexos privilegis que los de Barcelona y ab sentensia harbitral de 17 agost de 1604 sels fou denegat.

Lo Señor Marques de Castellrodrigo General de Cataluña en 7 agost de 1715 en forsa de las ordes del rey y de la real junta Superior de justicia “Y govern de est principat de fecha de 29 juriol del matex any resuelve y feu publicar que poguessen usar de la espasa los titulars, nobles, cavallers, ciutadans honrrats de Barcelona, y burgesos de Perpiña pero no los burgesos de Vilafranca ni altres ciutadans honrrats de altres ciutats ni altres burgesos.

Joan Sala en 1604 se anominaba regent consta en un capbreu de Monserrat en poder de Joseph Martí era fill de Francesc Sala Argenter est feu testament en poder de dit Marti en 23 setembre de 1669 de dit Francesc Sala descendex lo Doctor Thomas Sala burges.

Manuel Rovira burges y notari descendex de Joan Rovira tambe burges y notari est descendex de Joseph Rovira també burges y notari y est de t Rovira sabater.

Lo Doctor Balthasar Guell descenmdex del Doctor Joan Guell advocat est descendex del Doctor en medicina T Guell y est descendex de Juan Guell blanquer.

³³ Fins aquí la pàgina 18.

Los burguesos de Vilafranca foren continuats en el apeo del Personal consta en los llibres del comu de dita vila.

nota en el tomo 2 del Tristany fol 704 hi ha una carta escrita per lo rey al marques de Castel-Rodrigo de fecha de 22 febrer de 1663 ab la qual maná que los notaris que sien Ciutadans o Cavallers exercint lo ofici de notari no gosian del privilegi de ciutada ni de cavaller.³⁴

Casa Alvarez no té cap paper per justificar sa infundada noblesa y per justificarla deu presentar o privilegi o sentencia de alguna Audiencia o que algun de sos passats ha tingut vot en corts.³⁵

Cosas notables succedidas en Vilafranca del Panades³⁶

En 8 d'Agost del any 1838 habent eixit la tropa que estava de guarnició en dita Vila a fer un regoneixement de resultas de haberse presentat una petita partida de facciosos a la part de la Pelegrina y haber corregut la veu de que en las immediacions hi havia mes forsa enemiga; fou sorpresa entre lo Pont vell y Puigroig per quatre cents infants y dos cents cavalls facciosos que en la nit anterior i habian amagat en la dita casa de Puigroig, y en la de Milá de Ferran y Hostal nou; los quals passaren a cuchillo tota la referida guarnició de manera que de l'infanteria sols escaparen de la mort dos o tres, y dos cornetas als quals los facciosos obligaven a que seguissen a ells, com efectivament ho feren fins que tingueren ocasió d'escaparse. Moriren cent vint y tants homens, dels quals foren pochos los que moriren en la carga donada per la cavalleria; pues la major part foren barbarament assassinats després d'haverse rendit, mediant la promesa de que sels donaria cuartel.

En 24 d'Abril de 1839 fou benehit lo cementiri rural de la referida Vila construït en lo terreno per est objecte cedit a la Vila per sa Magestat La Reyna Gobernadora Da. Maria Cristina de Borbon Gobernadora del Reyne durant la menor edat de sa Augusta filla la Reyna Da. Isabel segona, lo qual conté un jornal de terra, y com pren l'hort dit dels Ametllers, la viña, y lo terreno que ocupaba la derruida Iglesia del convent de Capuchins que existia en la mateixa Vila, y fou en part cremat y en part tirat a terra junt ab l'Iglesia, en 8 d'Agost de 1837, per una porció d'individups de las Compañias de Granaderos y Cassadors del Batalló de Milicia Nacional de la propia Vila que s'amotinaren y pegaren foch a dit edifici y a alguns altres a pretext de que podian en ells amagar-se de nit molts facciosos y sorprendrer facilment la població. Se feu la benedicció a las nou horas del matí, anant al cementiri la Reverent Comunitat de Preberes, y lo Iltre. Ajuntament en profesó de las banderas petitas o estandarts; y despues de feta la benedicció se cantá en l'Iglesia Parroquial un solemne Ofici ab lo S.S. Sagrament de manifest per ser tercer diumenge, y conclogué la funció ab un solemne Tedeum. Al dia següent s'enterrá en dit cementiri lo primer cadaver que fou lo de Josep Rovira Pages, lo qual per ser lo primer fou colocat dret dins lo zocol de la Creu posanthi esta inscripció: D.O.M. En 22 de Abril de 1839 estrenò este Cementerio José Rovira labrador muerto el dia antes a la edad de 52 años: Rogad por el. En lo matex zocol³⁷ de la Creu se posa l'inscripció següent: D.O.M. Senatus Consultus Villae Villafrancae Poenorum, Legi Obtemperans In duorum Concivium Sepulturam lubens. Construxit Anno MDCCCXXXIX: de las cuales dos inscripciones fou

34 A partir d'aquí la lletra torna a canviar.

35 Fins aquí la pàgina 19.

36 Lletres diferents de les anteriors.

37 Fins aquí la pàgina 20.

autor D. Jordi Miret y Teixidor Advocat de la mateixs Vila, altre dels comissionats nombrats per son I. Ajuntament pera la construcció del expressat cementiri.³⁸

Vilafranca

En el any 1861 no se cargui[?] pudé fé las profesons de Semana Santa per raó de la pluja que va caura ab abundancia, durant la semana.

En 1861 se ba fé el cens de la població y va resulta que y habia 1.183 casas; 1299 vehins: y 6.244 abitans.

En lo dia 23 d'abril de l'any de 1864 arriba per primera vegada á esta vila la locomotora del camí de ferro(?) per la part de Tarragona.³⁹

Dia 3 y dia 4 de Mars del añ 1796 posí jo F. Felip Domingo las campanas al campanar de la yglesia Nova y avia una nevada feta el dia 1 de dit mes que avia dos pamlms de neu per tot en un fret inaguantable y estigue la neu a fondres en las tauladas del conven y de la vila 11 dias.⁴⁰

38 Fins aquí la pàgina 21.

39 Fins aquí la pàgina 22 i última escrita de les 23 que té el document.

40 Bitllet o nota solta inserida en la pàgina 22.

CENTENARI DE L'EXPLORACIÓ DE L'AVENC FONT I SAGUÉ O DE L'ARCADA GRAN

RESUM

El dia 3 de setembre de l'any 1911 Marià Faura i Sans [1883-1941] va efectuar la primera exploració de l'avenc Font i Sagué, més tard també conegut com avenc de l'Arcada Gran.

Cal apuntar que Faura va tenir, durant la seva època de seminarista, com a professor, Font i Sagué, que fou l'introduïdor de l'espeleologia tant a Catalunya com en tot l'Estat espanyol, i més endavant hi va col·laborar activament recopilant dades per a la història de les ciències naturals a Catalunya, preparant una exposició amb peces del Museu Geològic del Seminari i aplegant materials per als cursos de geologia dels Estudis Universitaris Catalans. Fruit d'aquesta relació i de la fascinació que va exercir sobre ell el seu mestre, Faura va decidir continuar la seva obra, sobretot després de la mort prematura de Font i Sagué a l'any 1910¹.

ABSTRACT

On the 3rd September 1911 Marià Faura i Sans [1883-1941] carried out his first exploration of Font i Sagué's cave, later known as the Large Arcade cave. It must be noted that during his time as a seminarian, Faura had Font i Sagué as his teacher. The latter introduced speleology in Catalonia and Spain as well. Later on, he actively cooperated with him by compiling data for natural science history in Catalonia, preparing an exhibition with pieces from the Seminary's Geological Museum and gathering materials for the Geology courses of the Catalan University Studies. Out of this relationship and of his admiration for his teacher, Faura decided to continue Font i Sagué's work, especially after his teacher's premature death in 1910.

La seva primera activitat espeleològica fou l'any 1906 a la cova d'en Merla. Després vingueren les seves exploracions a la cova del Bolet (1907), l'avenc d'Ancosa (1907), l'avenc d'en Roca (1907), les coves de la vall de Carme (1907), l'avenc de l'Esquerrà (1908), les coves del Salnitre (1908), l'avenc dels Pouetons de les Agulles (1908), l'avenc Costa Dreta (1908), la cova Fonda de Salomó (1908), les coves de Sant Martí de Rocafesa (1909) i un llarg reguitzell fins a arribar a la tardor de l'any 1911, en què davallà a l'avenc Font i Sagué.

Aquesta cavitat està situada per sobre del fondo de l'Arcada, en el marge dret i no gaire lluny del pont de l'Arcada, terme d'Olesa de Bonesvalls. La seva fondària és de 102 metres.

¹ Aragonès i Valls, Enric (2010), *Marià Faura i Sans, espeleòleg (1883-1941)*, Federació Catalana d'Espeleologia. Barcelona.

El Dr. Marià Faura i Sans amb hàbit talar i medalla d'acadèmic.
(Foto publicada dins del treball d'Enric Aragonès *Marià Faura i Sans i el Servei del Mapa Geològic de Catalunya, 1914-1924.*)

Referent a aquesta exploració, Faura publicà un article² que comença explicant el perquè del nom.

Aquest nou avenc fou descobert fa poc temps pel buscador de Salt-de-llop, en Celis de Vallirana, qui ens ne comunicà molts d'altres dels quals no teniem la més lleugera notícia y que esperem, en successives campanyes, poder anar explorant.

Aital avenc no tenia nom; y, si bé algun del país volia honrar-me dedicant-mel, jo, mentres davallava per aquella gorja que m'engolia, ab els parpres mig plorosos vaig fer recordança de la pèrdua de l'anyorat amic, l'introductor de l'espeleologia a Catalunya, Mn. Norbert Font y Sagué. Per això, a l'eixir de l'avenc, després de haver-ne fet l'exploració ab mos companys, proposàrem batejar-lo amb el nom d'aquell eminent geòleg, perpetuant sa memoria, tota vegada que es difícil trobar, a la nostra terra, avencs que no tinguin ja propria denominació, encara que pocs són els que presenten la transcendència d'aquest.

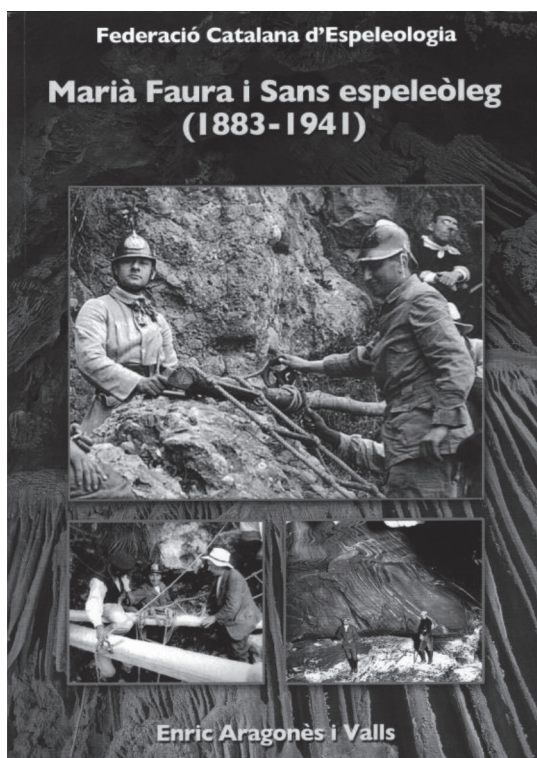
Desde avui constarà en els nostres catàlegs l'avenc Font y Sagué.

Un previ sondeig a plom de la cavitat els havia donat 112 metres de fondària, per la qual cosa es preparà l'exploració a consciència, comptant amb tots els “estres necessaris y d'aquell material científic y pràctic que es requereix, assegurant així un èxit en l'investigació de dit avenc”. Hi col·laborà el Centre Excursionista de Catalunya, “amb la cooperació d'algunes entitats similars”. També rebé facilitats per part del president de la Cambra Agrícola de Sant Sadurní d'Anoia, Pere Mir, de molts particulars de la zona, així com de companys de Barcelona.

Tota l'organització, ens explica Faura,

s'encaminava a preparar una exploració seriosament científica d'un avenc dels més pregons de Catalunya y que havia d'indicar-nos la portella d'un riu soterrani del qual coneixem la desembocadura a la mar, la Falconera, però ignorant-ne la procedència y el curs que deu seguir per sota aquella asprosa carcanada de les costes de Garraf.

² Faura i Sans, Marià (1912). “En busca del riu soterrani de les costes de Garraf. Exploració de l'avenc Font y Sagué”. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 205. Barcelona.

Llibre dedicat a Faura i Sans publicat l'any 2010 per la Federació Catalana d'Espeleologia.

I així, el dissabte dia 2 de setembre es troben davant de l'avenc els exploradors amb el pare Marcet, “intel·ligent botànic i coneixedor de la flora montserratina”, amb els excursionistes Albert Santamaría, Amat Bertran i Vidal i Riba i amb l'enginyer senyor Castelló, que s'encarregarà de la instal·lació del telèfon subterrani. També hi és “el conegut propietari” senyor Mir i Ràfols, acompanyat dels homes necessaris “per a ajudar-nos a treballar en aquella penosa tasca”. Procedeixen a muntar les tendes de campanya i ho deixen tot organitzat per a l'endemà.

A primera hora del dia 3 hi arriben els senyors Soler i Pla i Segura, que van posar el seu automòbil al servei dels espeleòlegs, el senyor Girona, de l'Institut Agrícola, i el propietari dels terrenys on està ubicat l'avenc, senyor Olivella, “animat d'una gran curiositat”. La notícia que hi havia un grup disposat a davallar cap a l'interior del pregon avenc i l'arribada de totes aquestes persones va despertar gran interès en les poblacions de la rodalia. Vegem la descripció que en fa Faura:

Anava arribant de per aquelles rodalies gent y més gent, a la qual sempre atrau la curiositat pera presenciar aitals espectacles; puix, encara que mig incrèdols en les nostres atrevides exploracions, estan desitjosos de veure ab llurs propis ulls la davallada dels conqueridors de les paoroses foscuries dels avenes. Fou necessari que, en aquells moments decisius y de penós treball, una parella de la guarda civil y algun guarda jurat cuidessin de mantenir la gent a certa distancia del lloc d'operacions.

I ara els nostres intrèpids exploradors es disposen a començar la davallada.

Tot estava preparat: dins de l'avenc estava penjada l'escala de corda, d'uns 120 metres de llargaria, ben lligada a les soques dels pins més propers, y assegurada en el que hi ha a la mateixa boca de l'avenc; a un costat els dos rodets de corda ab els quals havien de subjectar-se els exploradors, preparats pera poder anar capdellant metres y més metres,

Moment de tibar el cable mentre un dels expedicionaris comença a davallar cap al fons de l'avenc (clixé de Faura i Sans, fotografia publicada al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 205 de l'any 1912)

escorrent -se per una corriola que rodava sostinguda per un eix subjectat entre dos taulons; el telèfon, expertament muntat pel Sr. Castelló, estava a punt de funcionar, fent-se les degudes proves pera més seguretat; els fotògrafs, anguniosos per a poder impressionar plaques interessants, buscaven lloc a propòsit per a aprofitar els moments crítics d'una davallada; els que havien d'acompanyar-me a resseguir les entranyes de l'avenc estaven vestits convenientment y tots aquells jornalers que havien d'ajudar-nos, així com tots els demés auxiliars, estaven en llur lloc.

Donava jo les últimes instruccions en mig d'un silenci imponent, quan me preparo per a emprendre la davallada l'avenc... després d'haver donat l'últim ab Déu siau,! a tot lo existent en eix món, pera endinsar-me en les entranyes de la terra.

Faura ens explica com és el pou per on va davallant, en el qual troba que “feréstegues cristallitzacions estalactíiques pengen esfumades per aquelles foscúries”. S'adona que tenen, a sota seu, tota l'escala de corda embolicada. L'Albert Santamaria fou qui se'n ocupà de desfer-la i, d'aquesta forma, es pogué continuar l'exploració.

Aquella boca de monstre devorador engolia metres y més metres de cable: tota una peça de 110 metres s'havia acabat, y fou necessari fer una lligada ab la que portavem en l'altre rodet pera que es pogués arribar al fons.

Continua relatant l'exploració:

Al fons ens esperaven altres boques d'inexplorables precipicis, que ab els reflexes de les estalactites se presentaven furiosos, ensenyant-nos punxagudes dentadures preparades pera

devorar-nos. L'angoixa y l'inquietut volia dominar la nostra animositat, y, en aquestes lluites psíquiques, treballàvem ab fermesa y constància... Ja som a més de 80 metres, quan davallem per un altre avenc d'estructura artística y una encisadora delicadesa d'estalactites meravelloses.

També els esperava un nou ensurt:

Fou inevitable que, pera més ordre, se trenquessin els fils del telèfon a l'arribar ja al fons, substituint -lo ab els cops de sirena mitjançant una combinació pràctica y convencional. Erem als 120 o 125 metres!... emperò es difícil presentar la revolució caòtica en que estan constituïdes aquelles cambres de fades divinals, de les quals ens fou totalment impossible poder treure fotografies, per no tenir lloc ont apoiar el trípod ab la màquina, malgrat el nostre interès en treure alguna impressió real d'aquelles capritxoses construccions soterrànies... També davallà al fons de l'avenc, ab nosaltres, pera buscar quelcom interessant pera la biospeleologia cavernícola, el nostre bon amic Rvnd. P. Adeodat Marcet, benedictí de Montserrat, ab aquell noble afany de prendre anotacions científiques que tant el caracteritza.

Quan havien arribat al fons de la cavitat i calia pujar, es presentà un nou entrebanc, ja que s'encallà la corda amb l'escala i Betran va davallar fins on es trobava Faura per tal de poder desfer l'embolic i començar a pujar cap a la superfície.

S'encallà el cable ab l'escala, y no baixava; y l'encallament persistia, fent -se necessari el guanyar temps, car la respiració era molt dificultosa en aquell embut, per la condensació de gasos irrespirables, y jo portava prop de sis hores de penós treball... En Bertran, en aquells moments, se trobava en el replà aquell: pujà a dalt y es proveí d'una peça de cordill fort, d'uns 150 metres, y davallà seguidament fins al fons pera trobar-me ... se quedà en Bertran ab el cordill, el qual lligàrem en el barrot ont anava jo assegut, pera que després ell anés tirant y l'hi retornés pera utilitzar sense algunes dificultats, ja que després, malgrat l'acompanyar y estirar en Bertran desde baix el cable ab el cordill que s'hi havia lligat, aquest no obeïa del tot. No obstant, així conseguírem poder sortir tots d'aquells abims.

Per fi arribaren a dalt tots sans i estalvis.

Erem al cap-vespre. La major part d'excursionistes retornaren a Barcelona aquella nit. La despedida fou afectuosíssima. Arreu ens endreçaven felicitacions y enhorabones, premiant -nos ab fortes encaixades els treballs d'aquelles fatigoses exploracions. Falagueres impressions s'emportaren tots aquells camparols que de diferents pobles havien comparegut, extenent per tota la comarca el resultat del nostre viatge soterrani, desapareixent fantàstiques tradicions que dels avencs contenen els pobles. Tot-hom volia veure aquells animalons cecs que recollírem del sí de l'abim; y feien mil preguntes sòbres aquells éssers petits, interessant-los el perquè y com viuen aquelles bestioletes en llocs de negres foscuries.

Com hem vist, ja era cap al tard, i mentre uns dormien en les tendes, altres anaren cap al poble.

A l'arribar al poble d'Ordal ja estava tot-hom minuciosament enterat dels nostres treballs, rebent-nos ab alegria els grans y els xics, homes y dones; preguntant-nos lo que havíem vist, y admirant-se dels escaratets, aranyes, mosquits, etc., que havíem recollit.

Fa un segle, muntar tota la infraestructura necessària per poder explorar una cavitat d'aquesta mena era una feina llarga i feixuga. Hem vist com el dia abans es va dedicar al muntatge

de tota la instal·lació. La jornada de l'endemà de l'exploració la van passar, des del matí fins a la nit, recollint tot el material.

De bon matí, l'endemà, retornàrem a l'avenc, ab una brigada d'homes, pera desfer l'instal·lació y recollir el material. Estiquerem tot el dia treballant, ab més fermesa que el jorn anterior; car les dificultats foren moltes, y en aquestes profunditats se fa difícil el dominar l'escala de corda. Ab paciència y constancia poguerem extreure aquella llarga graonada, havent d'abandonar-ne uns quants metres... Era al vespre quan deixàrem recollit tot el material espeleològic. Tres jornades hem empleat en aquesta exploració. Ha sigut la més seriosa de totes les que portem fetes en les nostres campanyes espeleològiques.

El treball publicat per Faura acaba amb el comentari sobre els exemplars de coleòpters recollits en la cavitat i que l'eminent biòleg Jeannel, del laboratori Aragó de Banyuls-sur-Mer (Banyuls de la Marenda), classificà com a *Troglocharinus ferreri*. També va recollir unes concrecions calcàries esfèriques de tipus oolític, uns pinyolencs de pedra com ous de colom, on va observar que, malgrat les marques de nivell, l'aigua no s'acumula en el fons, i arribà a la conclusió que l'aigua s'escolava entre les pedres del capdavall de l'avenc i, després de formar altres caverne, formava nous corrents que alimentaven el suposat riu subterrani de Garraf. Faura creu que els avencs de Garraf són importants per a la hidrologia i que constitueixen un veritable desguàs de tota la depressió del Penedès, ja que les aigües subterrànies circulen per la fractura penedesenca i segueixen el seu curs natural pel massís de Garraf, a un nivell més baix que els avencs.

Aitals aigües deuen seguir llur curs per entre les esquerdes y falles que abunden en el maciç de les costes de Garraf; y per això creiem, no sense fonament, que les aigües de la Falconera són procedents del Penadès.

Amb l'exploració de l'avenc dedicat a la memòria de Font i Sagué, la recerca del riu subterrani de Garraf no donà els seus fruits, però, sens dubte, aquell 3 de setembre de 1911 es va escriure una pàgina important en la història de les exploracions espeleològiques catalanes.

SECCIONS

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 132 – 2015

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1a NOTÍCIA	DATA
FUMET, Mas	Sant Martí Sarroca	"casa Fumet"	1327
FUSTER PONÇ, Cal	El Montmell	?	?
FUSTER, Caseta	Olèrdola (Viladellops)	"Casa Xica del F."	1893
FUSTERÓ, Pallissa del	El Vendrell	"Pallisa del F."	S.XIX
FUTRE, Font del	Sant Quintí de Mediona	?	1929
GALAN, Corral del	Bonastre	?	2000
GALAN, Pallissa del	El Vendrell	"Pallisa del G."	S.XIX
GALET, Pallissa del	El Vendrell	"Pallisa del G."	S.XIX
GALÍ, Coll de	Pontons	"coll de Galí"	1056
GALIMANY, Rabassa d'en	Sant Pere de Ribes	"Rabassa d'en G."	1996
GALL ROSTIT, Comellar del	La Bisbal	"Comallar del G."	1696
GALLART, Cal	L'Arboç	"Gallart"	1750
GALLEGO, Cal	El Montmell	?	?
GALLIFA	Subirats	"Gallifa"	1492
GALLISSÀ, Mas d'en	Cunit	"mas den G."	1485
GALLS, Pla de	Sant Pere de Ribes	"lo pla de Galls"	1700
GALTÈS DEL PUBILL DÉU, Les	Pontons	?	1993
GALTÈS, Fondo del	Sant Pere de Ribes	?	?
GALUP, Torrent del	Santa Fe	?	?
GAMBARELLO, Mas	El Pla	"Martí de G."	1537
GAMBAU, Torrent del	La Bisbal	"torrent den G."	1696
GANDALLA, Cal	El Montmell	?	?
GANSO, Cal	Sant Jaume dels Domenys	?	?
GARAU, Camp d'en Pere	La Bisbal	"den Pere Garau"	1696
GARBO, Pallissa del	El Vendrell	"P. del Garbu"	S.XIX

Adreceu-vos a: Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a
08800 VILANOVA I LA GELTRÚ. Tel. 93 815 90 26
Nous Correus: toponimiapenedes@gmail.com i vcarbonellvirella@yahoo.es

Ramon Arnabat Mata

NOTES SOBRE L'ASSOCIACIONISME CULTURAL A LA CATALUNYA CONTEMPORÀNIA*

Honorable conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Sr. director general de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Cultural; responsables i membres de les federacions culturals catalanes, amics i amigues

Molt bona nit a tothom!

M'han demanat que presenti unes breus notes sobre la llarga història de l'associacionisme cultural català, i em plau molt de fer-ho perquè en formo part i perquè, junt als companys del grup de recerca ISOCAC de la URV i amb la col·laboració de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner, hi estem treballant de valent.

Un dels elements identificatius de Catalunya ha estat i és la potència d'allò que anomenem *societat civil* i que s'expressa mitjançant una xarxa associativa autònoma, independent de la família, del poder polític i del

poder econòmic, i que genera una cultura cívica. De manera que una de les característiques de la societat catalana al llarg de la història ha estat la seva capacitat autoorganitzativa, associativa. Associacionisme que ha anat variant en les formes segons els temps i les circumstàncies, però que s'ha mantingut constant en el fons.

L'associacionisme català ha estat i és present en camps tan diversos com el polític, l'econòmic, el religiós, el cultural, el social, l'educatiu, el laboral, l'esportiu, el recreatiu, el cooperatiu... I ha anat configurat un dens teixit associatiu que ha contribuït a cohesionar la societat catalana. Fins al punt que, en molts períodes de la nostra història, han estat aquella societat civil i aquesta xarxa associativa les que han garantit la continuïtat política i cultural del país, malgrat no disposar d'unes institucions pròpies, i poder fer front als intents d'anorrear-la.

Els antecedents

És difícil fixar el punt de partida de tot plegat, però, al meu parer, cal cercar alguna pista històrica en els gremis, els col·legis i les confraries professionals i religioses medievals i modernes, que, a més de complir una funció econòmica i professional, també en desenvolupaven unes altres de caràcter social, cultural i polític. En el marc d'un país que havia desenvolupat sistemes representatius amplis i que socialment i econòmicament era menys desigual que la majoria de la seva època.

Amb la derrota de 1714, tal com ens ha insistit Josep Fontana, el més important que va perdre Catalunya va ser el seu projecte polític, les seves institucions, la seva manera de fer i organitzar-se. I fou, precisament en aquests moments difícils que, com ens recorda Josep M. Torras i Ribé, els gremis van restar com "l'única institució catalana que va conservar molts dels trets característics de l'antic ordenament institucional", alhora que es van convertir en "la representació natural" dels ciutadans marginats i postergats pel nou règim.

* Conferència pronunciada al barceloní Centre Moral de Gràcia el 3 de juny de 2014 amb motiu del Dia de l'associacionisme cultural a Catalunya.

Uns gremis i confraries que, al llarg i ample dels segles XVII i XVIII, van tenir un importantíssim paper en el desenvolupament de l'associacionisme i la cultura popular, especialment pel que fa als entremesos que acompanyaven les processons de Corpus i els balls de valencians. Elements que, progressivament, s'anaren incorporant com a balls populars i bestiarí festiu a les festes majors de les viles i ciutats catalanes. O, en un altre àmbit, la destacada participació dels gremis i confraries en l'organització dels carnavals i d'altres festes populars. De fet, gegants i capgrossos, balls i danses populars i folklòriques, balls de bastons, diables, bestiarí festiu, trabucaires... i les respectives associacions i/o agrupacions tenen les seves arrels aquí.

També cal destacar la tasca associativa cultural i educativa realitzada per les diverses juntes que agrupaven les classes burgeses i comercials catalanes, que van bastir una infraestructura cultural, científica i tècnica, mitjançant una xarxa d'acadèmies, col·legis i escoles pràctiques, que va permetre acompanyar i impulsar el procés de desenvolupament econòmic, modernització i industrialització del país, com ens ha mostrat Ernest Lluch.

Però hi hagué moltes altres iniciatives arreu del país que mostren que aquesta dèria associativa, col·laborativa, no era exclusiva del món urbà. I en són una bona mostra les diverses iniciatives veïnals per gestionar els béns comuns, com l'acció mancomunada dels *veïns de Cervià de Ter* els segles XVII i XVIII per defensar les terres comunals; el *comú de particulars de la Pobla de Segur* (1820) per la gestió dels drets de l'aigua; o la *Mina del Comú de la Canonja* (1832) per la gestió del rec.

El naixement (segle XIX)

Però l'associacionisme cultural contemporani, que avui ens reuneix aquí, neix i es consolida al segle XIX, en el marc de la nova societat catalana que es configura a partir de tres elements: el triomf del liberalisme, la

consolidació de l'economia capitalista i la formació de la societat industrial, i la recuperació de la cultura catalana que portarà a l'aparició del catalanisme polític.

Les primeres associacions contemporànies que trobem a Catalunya són les societats i tertúlies patriòtiques (1820-1823) i les societats obreres d'ofici: societats de resistència i/o de socors mutus com l'*Associació de Teixidors de Cotó de Barcelona* (1840), o cooperatives com l'*Obrera Matanorenca* (1864), l'*Obrera de Sabadell* (1873), o l'*Equitativa de Palamós* (1877).

Amb tot, durant les dècades centrals del segle XIX, els veritables espais de la sociabilitat popular eren els cafès i les tavernes, alhora que bona part de l'activitat lúdica, cultural i social es canalitzava a través de les confraries religioses. Però aquesta situació canviarà, precisament, a mitjan segle XIX amb la formació d'un associacionisme popular i autònom integrat per una diversa tipologia d'entitats: ateneus, societats, cors i corals, cercles, casinos, bandes de música, mútues... I això malgrat que els períodes de llibertats individuals i col·lectives al nostre país foren escadussers durant els segles XIX i XX.

En qualsevol cas, entre 1845 i 1887 es crearan arreu de Catalunya nombroses associacions populars, la majoria de caràcter cultural i recreatiu. En són una bona mostra el *Casino de Vic* (1848), l'*Ateneu Mataroní* (1854), el *Casino Unió Comercial* de Vilafranca del Penedès (1853), el *Casino Menestral de Figueres* (1856), el *Centre de Lectura de Reus* (1859), l'*Ateneu Català* (1860), l'*Ateneu Català de la Classe Obrera* (1861); l'*Orfeó Lleidatà* (1861), l'*Ateneu Igualadí de la Classe Obrera* (1863), l'*Ateneu Obrer de Tarragona* (1863), el *Casino l'Amistat a la Canonja* (1867), el *Casino l'Aliança del Poble Nou* (1868), el *Centre Mercantil Barcelonès* (1869), el *Centre Moral i Instructiu de Gràcia* (1869) que avui ens acull, l'*Ateneu Barcelonès* (1872), el *Foment Martinenc* (1877), l'*Ateneu Agrícola de Sant Sadurní d'Anoia* (1877), el *Centre Social Catòlic*

de Terrassa (1878), l'*Ateneu Obrer Barcelonès* (1881) o l'*Ateneu Obrer de Vilafranca del Penedès* (1885).

És, també, en aquests anys centrals del segle XIX quan es creen algunes bandes de música, com les d'Alcanar (1845) i d'Ulldecona (1870), i nombroses societats corals fundades o inspirades per Josep Anselm Clavé, per tal d'eleva la cultura dels obrers mitjançant la música i el cant. La primera societat coral catalana fou la *Fraternitat* (1850), derivada de la societat filharmònica *L'Aurora*, creada per Clavé el 1845, i anomenada *Euterpe* des del 1857. L'any 1861 ja hi havia 85 societats corals a Catalunya. I, posteriorment, se'n seguien creant de noves: la *Societat Coral Aroma Vallenca* (1861), la *Societat Coral El Penedès* (1862), la *Societat Coral Erato*, de Figueres (1862) o la *Societat Coral l'Esperança*, d'Arenys de Munt (1863).

Aquestes corals celebraren concerts conjunts als jardins de la Nimfa (1853), als d'Euterpe (1860 i 1861) i als Camps Elisis de Barcelona (1862 i 1864). Precisament s'ha triat la data del 4 de juny per crear el dia de l'Associacionisme Cultural a Catalunya, tot recordant l'inici del quart Festival Euterpe, en el qual participaren 56 societats corals d'arreu de Catalunya amb més de 2.000 cantaires i 300 músics. Un acte que comptà amb una nombrosa participació i la implicació dels ciutadans, del món associatiu, de l'administració pública i d'algunes empreses privades.

La immensa majoria de les associacions culturals creades a Catalunya a la segona meitat del segle XIX tenia com a objectius la transmissió cultural, l'educació popular i la gestió de l'oci (recreatives). Pel que fa a la formació o instrucció, es contemplava tant la bàsica (alfabetització) com la instrumental, professional o específica (coneixements científics, literaris, filològics, artístics, oficis...). Quant a la cultura, la música i el teatre eren les dues grans potes de l'associacionisme cultural del XIX. Ja hem parlat de la música i, ara, cal

fer un recordatori del teatre, sobretot del teatre fet per grups d'aficionats, pels elencs teatrals societaris. I, lligant la cultura i l'educació, trobem les biblioteques. De les més modestes a les més frondoses, però les biblioteques esdevingueren un element clau de l'associacionisme cultural del XIX. De fet, algunes biblioteques societàries han esdevingut espais emblemàtics, tant per la quantitat i qualitat de llibres que atresoren, com per la seva arquitectura: la de l'*Ateneu Barcelonès*, la de l'*Ateneu Enciclopèdic Popular* o la del *Centre de Lectura de Reus*, per posar-ne alguns exemples.

I, pel que fa a l'oci, l'esbarjo, com es deia llavors, el cafè esdevingué l'espai de sociabilitat popular per excel·lència, junt a la sala de ball i/o de teatre. Aquests eren els dos elements imprescindibles de les associacions culturals del XIX, tant en edificis senzills i fets a pic i pala pels socis, com en els més emblemàtics, veritables joies arquitectòniques, com els del *Centre de Lectura de Reus*, de l'*Ateneu Barcelonès*, de l'*Ateneu Igualadí de la Classe Obrera*, de l'*Ateneu de Tàrraga* o d'aquest magnífic edifici modernista del *Centre Moral i Instructiu de Gràcia* on som avui. La majoria d'associacions culturals s'organitzen en seccions que assumeixen responsabilitats sectorials i preparen activitats en diversos camps.

No hem d'oblidar, però, que les primeres associacions culturals tenien un biaix sexista molt clar, igual que el conjunt de la societat, i que tan sols en podien ser socis i accedir-hi els homes. No serà fins als anys vuitanta del segle XIX, quan algunes entitats permetran l'entrada de les dones, això sí, sempre acompanyades d'un home. I fins ben entrat el segle XX, quan les dones podran fer-se sòcies d'algunes entitats, més aviat poques. De fet, no serà fins a la Segona República que les dones s'integraran de forma important a les associacions culturals catalanes i, fins i tot, en algunes, hi crearan seccions pròpies.

La florida associativa al món urbà i al món rural preocupà les autoritats gover-

namentals, que miraren de controlar-la i encotillar-la, dificultant-ne al màxim la perpetuació i el funcionament. Tampoc a les classes benestants, ni a l'Església catòlica, els agradava gaire l'auge de l'associacionisme. A les primeres perquè aquests espais de sociabilitat teixien solidaritats entre les classes populars, i a la segona perquè esdevingueren espais alternatius a la sociabilitat religiosa. Però, a diferència de l'estat, unes i altra respongueren al desafiament formant les seves associacions, a les quals intentaren atreure tots els grups socials.

El desenvolupament (XIX-XX)

La Llei d'Associacions de 1887 va permetre que afloressin una gran quantitat d'associacions que ja venien funcionant i se'n creessin de noves. Durant el mig segle que va de 1887 a 1936, es van inscriure a Catalunya més de 28.000 associacions, la qual cosa representa una associació per cada 48 habitants. Durant aquest període, la mitjana d'habitants per associació creada fou d'entre 300 i 500, destacant, especialment, els anys republicans (1931-1936), un període esplendorós de l'associacionisme en general i del cultural en particular. Catalunya comptà, doncs, durant aquest mig segle, amb una densa trama societària, tant pel nombre d'associacions constituïdes com pel nombre de socis que aquestes tenien. De fet, al tombant de segle XIX-XX, un 42% de les associacions espanyoles eren catalanes.

Quant a la tipologia de les associacions, un 20% (5.600) eren professionals i sindicals; un 19,5% (5.500) de caràcter social; un 15,5% (4.400) polítiques; un 8,5% (2.360) de cooperació, i un 7% (2.000) educatives. Pel que fa a les culturals, n'hi havia 4.450, que representaven un 16% del total, destacant els ateneus i els centres (1.055), les musicals (924), les de teatre, cinema, biblioteques, museus, arts plàstiques, folklore i danses, col·leccionisme... I de recreativoculturals, sota l'etiqueta d'esbarjo, n'hi havia 3.720 (un 13,5%), entre les quals cal

destacar les societats recreatives dels pobles, però també els centres excursionistes, els casinos i les penyes....

Al seu torn, aquestes societats culturals comencen a federar-se sectorialment. L'any 1906 va néixer la Unió d'Ateneus Obrers de Catalunya. L'any 1911 es convocà a Reus el primer Congrés d'Ateneus de Catalunya; i l'any 1932 el segon a Vilanova i la Geltrú, on assistiren 1.475 congressistes que representaven 138 associacions. L'any 1936 fou el torn de les agrupacions corals, que constituïren la *Federació Euterpense de Cors i Orfeons de Clavé*, per mantenir viu el record del mestre i el lema fundacional de *Progrés, Virtut, Amor*.

L'associacionisme cultural feia evident que era possible organitzar-se des de baix, des de la mateixa societat civil, per afrontar els reptes plantejats. Alhora, establia una xarxa de relacions socials, de sociabilitat, que va anar trencant els lligams amb les classes dominants locals i amb l'Església, per fer-se cada cop més autònoma. I tot plegat en el marc d'una societat que canviava de costums i formes de sociabilitat, amb l'aparició del cinema i de les associacions específiques, sectorials: associacions esportives, societats artístiques, sales de ball, centres excursionistes, associacions musicals i teatrals... Com ara l'*Associació Catalanista d'Excursions Científiques* (1876) o el *Grup Excursionista i Esportiu Gironí* (1919).

Podem afirmar, doncs, que durant el darrer quart del segle XIX i el primer terç del segle XX, l'associacionisme cultural s'estengué a tota la societat, a tota la geografia i a totes les ideologies. Era la resposta de la societat civil davant les limitacions i inoperància educativa i cultural de l'estat oligàrquic espanyol en general, i especialment envers Catalunya. Ho recordava Puig i Cadafalch l'any 1919 quan deia que l'únic que havien rebut els pobles de Catalunya de l'Estat era "la parella de la Guàrdia Civil".

Durant les primeres dècades del segle XX el món associatiu interclassista i popular

s'anirà polaritzant, de forma paral·lela a com ho farà la societat catalana, travessada per conflictes polítics (dretes i esquerres), culturals (catòlics i anticlericals) i socioeconòmics (propietaris i pagesos i treballadors). De manera que, a la majoria de pobles de Catalunya, s'instal·larà una doble sociabilitat caracteritzada per la confrontació entre l'associació "de dalt" i la "de baix". Tot i que, en alguns casos, entitats d'un mateix nucli de població foren capaces d'unir-se posant per davant l'afany culturalitzador.

El paper clau de l'associacionisme: educació, catalanitat i civilitat

L'èxit i el mèrit de l'associacionisme cultural va raure a saber captar les deficiències d'una part de la societat catalana, assumir els nous corrents de pensament que entraven al país, i fer realitat els seus ideals de dignificar i enlairar el nivell cultural de les classes populars. I és en aquest sentit que cal agrair la tasca desenvolupada pels socis i pels directius de les associacions culturals en benefici de la cultura ciutadana.

Cal, també, revaloritzar la importància de l'associacionisme cultural en la història del nostre país. Permetin-me que els en posi tres exemples.

Primer, el de la recuperació de la cultura catalana, allò que n'hem dit la *Renaixença*. Tal com ha demostrat Pere Anguera, van ser les capes populars les que van salvar la llengua catalana, contra el menyspreu de les benestants, i les que des de mitjan segle XIX representaven o assistien a les representacions de les obres teatrals en català que escrivien uns joves escriptors d'idees avançades com Serafi Pitarra i Vidal i Valenciano i, més endavant, Àngel Guimerà i Santiago Rusiñol, entre d'altres. De manera que els grups de teatre aficionat i els teatres de les entitats culturals populars tingueren un paper clau en la recuperació de la llengua i la cultura catalana.

Paper destacat que també tingueren en la difusió de la simbologia del catalanisme cultural i polític que es fixà a finals del segle

XIX: la diada de l'11 de setembre, la senyera de les quatre barres, l'himne dels *Segadors* i la sardana. Així com en el desplegament de la Solidaritat Catalana (1907) i de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923).

Segon, el de la ingent tasca desenvolupada per l'associacionisme en el camp cultural en general, i educatiu en particular, tant des del punt de vista quantitatiu i social, com qualitatiu, ja que fou el canal pel qual entraren al país les innovacions educatives (des de l'escola moderna a les teories freinetistes, passant per la cooperació educativa). L'any 1860 tan sols el 25% de la població catalana estava alfabetitzada; i setanta anys més tard, el 1930, abans de la grandiosa tasca de la Generalitat republicana, ja n'estava el 75%. Doncs bé, aquest augment extraordinari de l'alfabetització no s'explica sense la labor educativa i formativa de les associacions culturals, tal com podem comprovar en el fet que aquelles comarques que disposaven d'una alta densitat associativa (és a dir, d'un nombre elevat d'associacions en relació als seus habitants) foren les que registraren un augmenten més significatiu dels nivells d'alfabetització de la població.

La xarxa associativa, doncs, va permetre alliberar una part important de les classes populars catalanes de l'esclavatge que significava l'analfabetisme (ensenyant-los a llegir, escriure i comptar), alhora que els dotava de capacitats i coneixements necessaris per a la vida social i productiva (idiomes, dansa, ensenyaments tècnics, comptabilitat...).

I tercer, el de la contribució social de l'associacionisme a l'hora de formar ciutadans amb valors cívics i democràtics. La dinàmica del funcionament de les associacions, una persona un vot, la participació, les assemblees, els grups de treball, els debats i els acords..., les convertiren en escoles de democràcia. Alhora que, durant molts anys, les associacions culturals van ser les responsables d'organitzar els carnestoltes, les festes populars i les Festes

Majors dels pobles, veritables moments de relleigament comunitari i de cohesió social local.

L'anorreament associatiu

La Guerra Civil va fer anar en orris moltes d'aquestes associacions o en modificà les característiques; però va ser la dictadura franquista la que anorreà el moviment associatiu de tot tipus, inclòs el cultural, i la que perseguí amb acarnissament els signes de catalanitat. La dictadura comportà la desaparició de tota la xarxa associativa del nostre país.

La immensa majoria de les associacions foren dissoltes i il·legalitzades, alhora que els seus documents, béns i locals eren destruïts i/o incautats. Encara avui hi ha associacions que tenen els seus documents a Salamanca. Els ajuntaments franquistes i les organitzacions del *Movimiento* van apropiar-se dels locals associatius, alguns dels quals foren liquidats o venuts i d'altres reutilitzats pel règim. En qualsevol cas, com ens ha recordat Montserrat Duch, desapareixien els espais de sociabilitat popular que s'havien anat teixint al llarg d'un segle.

Cal ponderar correctament el brutal impacte del franquisme sobre el moviment associatiu català en general i cultural en particular. Les poques associacions que sobrevisqueren patiren la dictadura: es castellanitzaren, passaren al control dels interessos polítics del règim, perderen l'autonomia i la seva funció social. Algunes perderen fins i tot el seu nom i la seva història. El cinema i el ball foren quasi les úniques activitats permeses durant el franquisme, i tant un com l'altre sota censura i control governatiu.

La recuperació associativa

La societat catalana, però, resistí aquesta embranzida dictatorial i, a poc a poc, la societat civil tornà a organitzar-se a nivell polític, sindical, cultural, recreatiu, veïnal, estudiantil, juvenil... Durant els anys cinquanta i seixanta del segle XX, l'associacionisme

cultural dominant va ser de resistència, per a la preservació i defensa de la llengua i la cultura catalanes. Després es desenvolupà amb força un model associatiu que es diversificà i sectorialitzà al voltant de l'art, el teatre, la música, el cant, l'excursionisme, el folklore, el cinema... Van consolidar-se i expandir-se els centres d'estudis locals i comarcals. Tot plegat va permetre celebrar un *Primer Congrés de la Cultura Catalana* l'any 1964; i el *Congrés de Cultura Catalana* els anys 1975-1977, veritable fita del catalanisme cultural.

Durant el darrer terç del segle XX es produeix una revifalla de l'associacionisme en general i del cultural en particular, i que té un molt bon exemple en el món casteller, que recull, alhora, la tradició associativa al voltant de les tradicions populars, la capacitat d'integració social i l'oferiment d'uns espais de sociabilitat interclassista. I quelcom semblant podem dir del món associatiu relacionat amb la música i el cant coral o amb la cultura popular i tradicional.

Durant alguns d'aquests anys es formalitzen fins a 2.000 associacions anuals, entre noves i recuperades, de manera que en tres dècades es dibuixa un nou i potent panorama associatiu, amb la participació de velles i noves associacions, de vells i nous protagonistes i de vells i nous espais. I entre els nous cal destacar la *Federació de Casals de Joves de Catalunya* (1994) o la xarxa d'*Ateneus Populars* que han proliferat a viles i ciutats catalanes.

Alhora, es reprenen els moviments federatius. L'any 1983 s'organitza el III Congrés d'Ateneus i es decideix crear la *Federació d'Ateneus de Catalunya* (1984), que actualment té 157 ateneus federats. Els centres d'estudis es federen en la *Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana* (1992), que ara en reuneix 125, amb uns 40.000 socis. La *Federació de Cors de Clavé* té 160 cors federats. La *Federació de Grups de Teatre Amateur* compta amb 300 grups associats i 12.000 *teatrerors*; i el *Moviment Coral Català* aplega 700 grups i 30.000 cantaires, per

posar-ne alguns exemples. El *Primer Congrés de l'Associacionisme Cultural Català*, celebrat el 2007-2008, mostrà la fortalesa i l'autonomia del moviment associatiu cultural català.

El resultat de tot plegat és que avui hi ha unes 36.000 entitats associatives registrades a Catalunya, una per cada 200 habitants del país. D'aquestes, 4.226 són associacions culturals que gestionen prop de 500 equipaments culturals, que realitzen més de 50.000 activitats anuals que arriben a més de 8.500.000 persones, i que estan agrupades en 32 federacions que vosaltres representeu.

Crisi i redreçament

En aquestes notes, però, no podem oblidar que la recuperació numèrica ha anat acompanyada de dubtes i d'una certa crisi del model associatiu. Per una banda, s'han produït canvis socio-econòmics i culturals de gran abast, com la conformació de la societat de consum, la implantació del model laboral fordista i taylorista, i la mercantilització de les relacions socials. I per l'altra, amb la recuperació de la democràcia al nostre país es produí una intervenció creixent del sector públic en l'oferta de serveis i béns culturals i una progressiva mercantilització de la cultura.

Tot plegat va deixar desorientat l'associacionisme cultural, que va haver de replantejar els seus objectius, la seva organització, la seva activitat i la seva relació amb els socis, els ciutadans, l'administració i les empreses privades. Era impossible seguir amb un model associatiu del segle XIX. A inicis del segle XXI, la societat havia canviat i l'associacionisme cultural també ho havia de fer, avançant cap a una convivència i col·laboració entre l'oferta cultural pública, la privada o comercial i l'associativa, tot respectant les autonomies respectives; avançant vers la sàvia combinació del vell i el nou, del local i el global, del material i l'immaterial.

L'associacionisme cultural és un valor estratègic de país per diverses raons: per la seva

capacitat de cohesió social, per la connexió entre la gent i el territori i la seva cultura, per la seva creativitat i pluralitat, perquè és un excel·lent aglutinador i articulador de l'energia social i la societat civil i perquè ofereix espais de sociabilitat i participació, tal com assenyala l'informe que proposa la declaració del 4 de juny com a Dia de l'Associacionisme Cultural.

L'associacionisme cultural, juntament amb d'altres associacions que conformem allò que anomenem *societat civil*, ha estat un vertebrador fonamental de la Catalunya contemporània. Aquest és un actiu que ens identifica i cohesiona com a país i que no podem perdre. Si volem ser un país lliure i democràtic, cal respectar i potenciar el teixit associatiu i, dins d'aquest, l'associacionisme cultural.

Som-hi, doncs, que, com deia el poeta del poble, "tot està per fer i tot és possible"

Molt bona nit a tothom!

Joan Solé i Bordes

EL PLÀNOL I ATRES DADES DE LA CASERNA DE VILAFRANCA

Ben poca cosa sabíem sobre els inicis de la caserna vilafranquina tot i l'excel·lent aplec de dades que va portar a terme el malaguanyat amic Lluís Maria Udina i Castell¹. Ara, però, la incorporació a internet de plànols conservats als arxius centrals ens ha permès accedir² al projecte inicial de construcció de l'edificació, l'anomenat "*Proyecto de un Quartel que solicita eregir la Villa de Villafranca de Panadés, para dos Esquadrones de Caballería o bien un Batallon de Ynfanteria con Pavellones correspondientes para oficiales*", datat el 27

1 Lluís Maria Udina Castell. *La caserna de Vilafranca*. Penedès edicions. Vilafranca 1994.

2 http://www.mcu.es/ccbae/es/consulta/resultados_busqueda.cmd? tipo_busqueda=mapas_planos_dibujos&posicion=1&forma= ficha&secc_MPD=Mapas%2C+Planos+y+Dibujos&tid=116

de novembre de 1751 i conservat al Arxivo General de Simancas.³

L'edificació va ser obra del primer cos de tècnics de l'Estat, el dels enginyers militars.⁴ En concret, fou el seu autor l'enginyer militar Juan Martín Cermeño que és qui signa el plànol.⁵ Aquest va ser tramès amb el pressupost corresponent pel marquès de la Mina al de l'Ensenada en carta datada a Barcelona el 27 de novembre de 1751. Cermeño era "ingeniero general" i va presidir la Reial Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona. Entre els seus treballs més notables hi ha, el 1753, el projecte definitiu del barri de la Barceloneta a la capital catalana. El 1751, a més dels plànols de l'edifici vilafranquí, projecta el barceloní castell de Montjuïc, inspirat en construccions militars i plànols del francès Vauban, i el 1753 signa els plànols de la que ha de constar com la seva obra militar més espectacular: el castell de Sant Ferran de Figueres, la més gran fortalesa europea del segle XVIII, considerada igualment el conjunt monumental de més àmplies dimensions de Catalunya. Cermeño va ser igualment l'arquitecte de la seu nova de Lleida (1761).

3 Ministerio de Cultura. Archivos estatales. Archivo General de Simancas.

4 Santiago Quesada. "Paisatge urbà i arquitectura", a *Vilafranca, ahir. Imatges d'un segle*. Museu de Vilafranca, 1992, pg. 142.

5 Proyecto de un Quartel que solicita eregir la Villa de Villafranca de Panadés, para dos Esquadrones de Cavallería o bien un Batallon de Ynfantería con Pavellones orrespondientes para oficiales [Material cartográfico] / [Juan Martín Cermeño] Área de datos: Escala [ca. 1:230]. 30 varas castellanas [= 10,9 cm] Publicación: Barcelona, 27 de noviembre de 1751 Descripción física: 1 plano: ms., col.; 55 x 46 cm Notas: Referencias: Mapas, planos y dibujos (Años 1503-1805). Volumen I: p. 1003 Escala del perfil [ca. 1:180]. 25 varas castellanas [= 12,1. Tinta y colores a la aguada, ocre, amarillo, gris y azul. Con explicación en clave alfabética. Conservación [Muy Buena] Manuscrito sobre papel. Inserta: tres planitos superpuestos. Inserta: Perfil y Vista que pasa por los puntos 1, 2, 3, 4, 5, y 6; Perfil que pasa por la línea 7, 8. AGS. Secretaría de Guerra, Legajos, 03546. Remitido con el presupuesto de la obra por el Marqués de la Mina al de la Ensenada, en carta, Barcelona, 27 de noviembre de 1751. Archivo General de Simancas. Signatura: MPD, 08, 136. Ubicación Anterior: SGU, 03546 "

L'abril de 1752 es va posar "*la primera pedra en los quartels de Vilafranca, y se colloca en lo canto del camí que va a la pedrera, qual cantó afronta ab la hera de casa Verdaguer, y lo camp dit dels inglesos, 3 passos en dins a la part mes avall de tot. Dita operació se feu ab lo modo següent: que lo Sr. Governador Dn. Jph. [Josep] Moreno exi de sa casa acompanyat del Ajuntament, oficialitat, y varios Señors de la vila ab musica de clarins y trompas, y quant arribaren en dit puesto lo Sr. Vicari perpetuo, que era lo Rt. Dr. Jph [Josep] Vinyals benehi la dita pedra y benehida que fou, lo dit Sr. Governador la plantá ab una paleta plateada y dorada del manech, tocant entre tant la dita musica, y despues sen formá tota la Comitiva, y pará en la Casa de la Vila, ahont fou servida ab un esplendido refresch.*"⁶

Udina ens explica que, el 1759, fora del recinte murallat de Vilafranca comencen les obres de construcció de la caserna, pagades per la pròpia vila. Les obres s'aturen diverses vegades. En el proveïment de la guarnició de la caserna, hi tenia relació directa Gaietà Vidal i Busquets.⁷ D'acord amb les indicacions del treball de Lluís Maria Udina, el 1801 s'enllesteix la construcció de les diverses dependències de l'edifici, tot coincidint amb l'obertura de la carretera de l'Ordal. El conjunt va rebre millores i arranjaments el 1802, amb motiu de la visita i estada a la vila del rei Carles IV, la seva família i Manuel Godoi.⁸ El primer a ocupar l'edifici

6 Salvador MIRET i COLS, [et alt.] *Notas històriques dels anys 1752-1864, especialment de Vilafranca del Panadés i de la família Miret*. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, ms. B -104.

7 Vid. Ramon Arnabat Mata, amb anotacions de Joan Solé Bordes, *La família Vidal Verdaguer, de proveïdors de l'exèrcit a hisendats*. Consell Comarcal de l'Alt Penedès. Vilafranca, 2008.

8 Sobre aquesta visita podeu veure *Relación de los festejos con que la villa de Villafranca del Penedés aplaudio a los reyes y principes nuestros señores y su real familia en el día 10 de mes de noviembre del presente Año 1802...* Vilafranca, por Francisco Vilalta impresor. Curiosament no es fa cap esment de l'edifici de la caserna. El podeu consultar al Centre de Documentació de la Vinya i el Vi, de Vinseum.

fou el Regiment de Cavalleria de Malta, que ja tenia estatge a la vila abans de disposar de l'edifici de la caserna,⁹ però en la visita reial la que va formar va ser una companyia de suïssos de Schwaller.¹⁰

L'edifici vilafranquí no va tenir mai el caire de construcció fortificada, sinó que, com corresponia a la seva situació a peu de la carretera entre Barcelona i València, tenia el caràcter d'espai de servei i vigilància, però no pas de defensa. Si s'observa la coneguda fotografia de la caserna que reproduïm, es pot observar com, pel que fa a la façana, la construcció va seguir amb fidelitat el projecte original, però a la banda de la dreta havia quedat un espai disponible fins a arribar a la cantonada amb el carrer lateral, en l'actualitat dedicat al general Cortijo, personatge que havia fet estada a la caserna vilafranquina. L'estudi d'Udina ens recorda que cap a principis del segle XIX va ser quan, en base a l'espai ocupat per la caserna, l'Ajuntament va establir les bases d'alineació dels nous edificis que s'anaven construint a les dues Rambles i, en justa lògica, també l'avinguda de Tarragona i els carrers laterals a la construcció militar. L'arranjament del sòl de la Rambla de Sant Francesc no arribaria, però, fins el 1865.¹¹

Pel que fa a l'ocupació militar de l'edifici, posteriorment als que hem esmentat hi trobem el Regimiento de Guardias Españolas¹². El 1831 hi comença a actuar una banda musical, que és de la milícia però també municipal. Aquest és, tot i que no ho pugui semblar, un fet de singular transcendència social perquè aquesta banda era la que acompanyava els balls als primers locals d'esbarjo públic amb què va comptar la vila, en concret, el teatre municipal, i també alguns

edificis desamortitzats, com l'antic convent dels Trinitaris.¹³

La primera ampliació de l'edifici original se situa el 1887, amb la modificació de la presó allí ubicada, la construcció d'un nou estable per a 136 cavalls i la transformació i ampliació del vell fins a donar-li una capacitat per a 136 cavalls més, a la vegada que s'alça un pis a la plaça interior,¹⁴ ampliació de la qual, com veurem, es conserva documentació a l'Arxiu Municipal de Vilafranca. Hem de suposar que aquestes ampliacions i millores corresponen al fet que l'edifici va passar a acollir el regiment de cavalleria Cazadores de Treviño. El 1914 es va realitzar una ampliació general que va variar la façana. És la que correspon a una planta superior, reclusa en relació a la façana i que arribava al carrer per un terrat.¹⁵ Totes aquestes obres, així com el manteniment i reparació de l'edificació, corresponien al seu propietari: l'Ajuntament de Vilafranca, sovint condicionat per dificultats econòmiques,¹⁶ el qual, a banda d'aportacions possibles dels ministeris militars en cas d'obres majors, en el dia a dia només n'obtenia el benefici de la subhasta anual dels pous morts.

Els estudis del vilanoví Octavio Lorente¹⁷ ens han permès saber que el 1915, entre els esquadrons del Regimiento de Cazadores de Treviño nº 26 que estaven situats a Reus, Tarragona, Vilanova, Vilafranca i en alguns moments també a Barcelona, hi havia la intenció d'ampliar una de les casernes, i s'estudia la possibilitat que l'ampliació es porti

9 Lluís M. Udina (1994). Pàg. 6.

10 *Relación...*, pg. 12.

11 Lluís M. Udina, *Ibid.*, p. 11.

12 Lluís M. Udina, *Ibid.*, p. 7.

13 Antoni Massanell Esclassans i Joan Solé Bordes, "La casa de les premses i el teatre de Vilafranca", a *Olerdulae*, Museu de Vilafranca, 1990.

14 Lluís M. Udina, *ibid.*, p. 13. També a Santiago Quesada (1992), pg. 142.

15 Lluís M. Udina *Ibid.* p. 20.

16 Ho podeu veure a Joan Solé i Bordes *Sobre la façana modernista i altres reformes de l'edifici de l'Ajuntament de Vilafranca*. revista "del Penedès". núm. 27-29. IEP. Vilafranca 2012.

17 Octavio Lorente. *1915 Vilanova i la Geltrú o Vilafranca del Penedès*. Edició de l'autor. Vilanova 2014.

a terme a Vilafranca o a Vilanova, població que comptava amb caserna també des de l'any 1750, igual que en el cas vilafranquí sota les directrius de Juan Martin Cermeño. L'ampliació no es portaria a terme, com estudia Lorente, ni en un cas ni el l'altre.

El tema va arribar a l'Ajuntament de Vilafranca, que el 21 de juliol de 1915 acorda *“por unanimidad dirigirse oficialmente al indicado Sr. Zulueta para que gestione e influya lo más eficazmente posible en el Ministerio de Hacienda respecto de que cuanto antes sea resuelto favorablemente el expediente relativo [...] y en el de la Guerra para que asimismo sea pronto un hecho el proyecto de construcción de un nuevo cuartel o bien la reforma del actual poniéndolo en condiciones de la solidez y demás que requiere el servicio, a cuyo fin se invierta la importante cantidad que determina dicha reforma por coinsiderarse que mediante la promoción de dichas obras podrá aliviarse la terrible crisis que próximamente se experimentará sin duda alguna en esta población”*.¹⁸

La nota ens permet deduir que hi havia un expedient presentat al Ministeri de la Guerra. Uns mesos després, trobarem la darrera referència municipal vilafranquina sobre el tema, quan el consistori acorda *“que el Sr. Arquitecto municipal estudie con atención las obras practicaderas como indispensables en el cuartel de Caballería de esta villa para el caso que se trasladase el regimiento entero a esta villa, y presente luego el proyecto, condiciones y planos para llevarlo a cabo”*.¹⁹

Més enllà de les referències del plenari municipal, al fons d'obres i urbanisme de

l'Arxiu Municipal²⁰ hi consta, del 1874, un inventari de béns de la caserna, un altre del mes de desembre de 1876 i, d'un any després, un inventari d'efectes del Regimiento de Infantería de Aragón núm 21, primer batalló, primera comandància. De cap al 1879 consta al mateix fons un inventari dels *“efectos de los dormitorios del Regimiento de Infantería San Quintín núm 19[?] 1r. batallón, 1a. comandancia”*. Del 1886, com ja hem esmentat, consta l'expedient d'execució d'obres per cobrir les quadres a la drete de l'edifici i col·locar-hi els cavalls del regiment de cavalleria Cazadores de Mallorca. Del 1889 és l'expedient de construcció de la coberta de la part de l'ala drete de la caserna per a dipòsit municipal, habitació de l'encarregat de la custòdia dels presos i detinguts i oficines del jutjat municipal, així com un altre expedient d'aquest mateix any sobre la incorporació de portes i reixes a l'edifici. Del 1895 consta el plec de condicions per a la reparació de la coberta de l'edifici. Hi ha encara dos inventaris dels béns de la caserna, un del 1913 i un altre del 1918.

L'Arxiu Municipal vilafranquí conserva igualment documents diversos del 1918-1920 i 1923 on es mostra la preocupació pel subministrament d'aigua a la tropa de la caserna, a la vista dels problemes d'aquest àmbit que tenia la població. A la vista dels diversos documents que esmentarem tot seguit, podem pensar que la necessitat de trobar una nova ubicació per a la caserna vilafranquina, que no podia créixer a l'espai de la Rambla de ocupava, i el tema d'assegurar el subministrament d'aigua, van ser dos aspectes clau per a rebutjar la proposada ampliació.

Del 30 de març de 1920 és un informe d'expropiació de terrenys, signat per Santiago Güell, arquitecte dels propietaris, i Antoni Pons, arquitecte municipal, amb plànol del terreny de 1.549 metres quadrats d'extensió. Era situat a

18 Llibre d'Actes Ple Municipal, Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Del 3 de juny de 1914 al 17 de gener de 1917. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès (ACAP). Fons Municipal de Vilafranca del Penedès, fol. 78v.

19 Llibre d'Actes. Ibid. 14 de febrer de 1916, fol. 124r. El debat és estudiat igualment per Lluís M. Udina, Ibid. p. 22-23.

20 ACAP Arxiu Municipal de Vilafranca del Penedès. Fons Obres i Urbanisme. 6.5. Documentació de la caserna 1889 [1874]-1940.

la carretera de Tarragona, partida de la Creu de Sant Salvador, després de les últimes cases de la vila, sortint en direcció a Tarragona a mà esquerra, de notable fondària, anomenada *sobrant*, arribava gairebé a la via del ferrocarril. Podria correspondre al solar que en l'actualitat ocupa el número 89 de l'avinguda de Tarragona, espai que, durant molts anys, des de principis del segle XX, fou garatge de vehicles militars, era de propietat municipal i acull en l'actualitat, a la banda de l'avinguda, l'oficina de Correus, i a la banda posterior, al carrer Mestre Recasens, un gimnàs municipal²¹.

Una carta de l'alcalde Pau Solsona i Via a les autoritats militars esmenta la Reial Ordre de 9 de juliol de 1920 que aprovava el projecte de caserna de cavalleria en uns terrenys oferts pel municipi, per acollir el Regimiento de Cazadores de Treviño, de nova planta i "*dotado de los últimos adelantos en el ramo*". Es parla de la necessitat de subministrar 35 litres d'aigua diària per home i 50 litres per cada cavall. "*Pero, atento el Concejo a la mejor administración, responsable ante sus administrados, solicita a su vez, del ramo de Guerra la fijación de un plazo prudencial, seis a ocho años, dentro del que se comprometa el citado ramo a que quede terminado el nuevo Cuartel de que se trata.*"

I continua: "*Cierto que un establecimiento cuyo presupuesto importa nada menos que cuatro millones trescientas cincuenta y ocho mil seiscientas setenta pesetas cincuenta y ocho céntimos, ha de realzar, amén de las ventajas de seguridad y de orden económico que derive la superior guarnición, el ornato público de Villafranca; más, no es menos exacto que se trata de un Municipio de reducido erario, y el sacrificio que para él supone el pago del precio de los terrenos, pareo lo cual vese precisado a acudir al empréstito, solo con la esperanza de poder en fecha próxima disponer del actual Cuartel de su propiedad para destinarlo a otros servicios municipales, puede efectuarlo, hallando de esta suerte el municipio justa*

compensación, sin el menor perjuicio para el ramo de la guerra".

Afirma l'alcalde que convé fixar el termini tota vegada que els propietaris dels terrenys reben altres ofertes, de manera que l'alcalde demana que en l'escriptura davant notari pel lliurament dels terrenys consti que en el termini de sis a vuit anys quedarà desocupat i serà lliurat a l'Ajuntament l'actual caserna en la qual, en aquell moment, hi havia tres esquadrons del Regimiento de Treviño, i que, en contrapartida, l'Ajuntament es compromet a subministrar la quantitat d'aigua imprescindible que s'ha indicat i fins a 124 metres cúbics diaris²².

El 13 de febrer de 1922 un document municipal fixa el termini de quatre anys per portar a terme les obres i el 14 de novembre de 1923 una carta de la Comandància General d'Enginyers de la 4a. Regió adreçada a l'alcalde de Vilafranca indica que la quantitat d'aigua necessària per a la nova caserna és de 55.750 litres diaris, dels quals com a mínim 35.000 han de ser d'aigua potable. En cas contrari, no es pot signar l'escriptura de cessió de l'Ajuntament a l'exèrcit dels terrenys. "*Según antecedentes los terrenos que fueron ofrecidos median unos 55.750 metros cuadrados y valían unas 265.000 pesetas y como su cesión estará paralizada hasta tanto que no tengan Vdes, agua y esto es de suponer se dilatará, permite tal espera el que si a este Municipio le conviene económicamente, presente proposiciones de otros terrenos, pues todo se reduce a que se examinen, se vea su superficie y condiciones higiénicas, situación, etc, etc. iniciándose nuevo expediente, y claro está que si su situación le resulta al Ayuntamiento, al Ramon de Guerra le resultaría también más económica la indemnización caso de tenerla que satisfacer.*"

Es parla també d'uns altres terrenys de 58.750 metres quadrats, "*de calidad análoga a los antes ofrecidos y por menos de la cuarta parte del precio*". Potser eren els que creu Udina

21 Lluís Maria Udina, *Ibid.*, p.43.

22 Lluís M. Udina, *Ibid.*, p. 25.

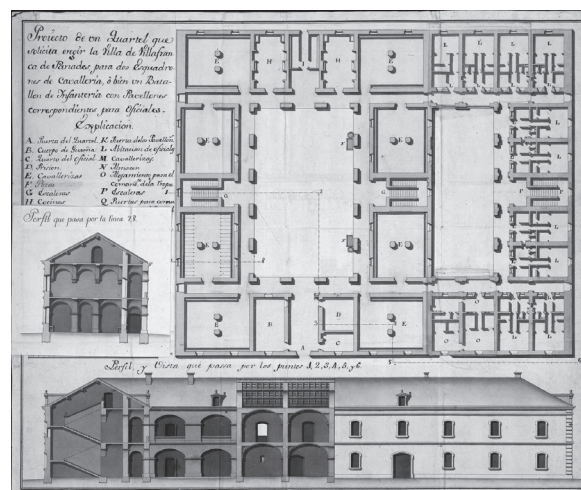
que podrien ser situats a la zona del Cellerot i que havien estat oferts pel comte de Moy.²³ En el mateix fons municipal hi ha un informe de 1933, de reforma de l'excaserna, per fer, entre altres serveis, una estació d'autobusos, i del 1940 un altre projecte de reforma i adaptació de la caserna, del qual s'adjunta el plec de condicions.

El 1919 es va decidir iniciar la construcció de l'espai que quedava a la banda dreta de l'edifici existent, amb la voluntat de situar-hi la residència d'oficials, però l'edificació no es va enllestir mai i no es va arribar a inaugurar.²⁴

Amb l'arribada de la II República, la caserna, que no acollia ja el Regiment de Treviño, va tornar a mans del seu propietari, l'Ajuntament de Vilafranca, que, en poder-ne disposar, va encarregar a l'arquitecte Antoni Pons Domínguez un projecte per reformar l'edifici en la seva façana i interior, per tal que acollís un centre educatiu d'infantil i primària, que finalment correspondria als plantejaments del Consell de l'Escola Nova Unificada, així com altres dependències municipals. Després dels fets del 6 d'octubre de 1934, el pati de la caserna de Vilafranca va servir provisionalment de presó.²⁵ El projecte de Pons Domínguez no es va arribar a executar mai,²⁶ però sí que hi van funcionar l'escola²⁷ i la biblioteca popular,²⁸ i algunes dependències van ser ocupades pel gairebé encara nonat Museu de Vilafranca.²⁹

La postguerra va suposar l'immediat retorn dels militars, en concret un regiment,

Agrupación de Sanidad Militar, i la desaparició dels indicats serveis i usos municipals. L'edifici va passar a ser propietat del corresponent ministeri fins que el 1958 va ser tornat al municipi, tot i mantenir encara un ús militar.³⁰ Finalment, el 1967 l'Ajuntament torna a signar l'escriptura que li dona la propietat, i entre el desembre d'aquell any i el febrer del següent l'enderroca,³¹ sense que ningú no reconegui el caràcter històric de l'edificació. Abans d'acabar l'any 1969, es van iniciar allí les obres de l'edifici que havia d'acollir l'ambulatori de la Seguretat Social.

Plànol de la caserna de Vilafranca. © Ministerio de Cultura. Archivos estatales. Archivo General de Simancas.

La caserna a principis de segle. Al fons de la façana es pot observar l'espai encara sense construir.

Foto Arxiu de la Imatge i el So.

Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès (ACAP).

23 Lluís M. Udina, *Ibid.*, p. 25.

24 Lluís M. Udina *Ibid.* p.24 i 50.

25 Citat al llibre: de Josep Mata. *Pau Baqués, republicà i rabassaire*, Ed. Ajuntament de Subirats 2010. Pg. 60.

26 Lluís M. Udina *Ibid.* p. 30.

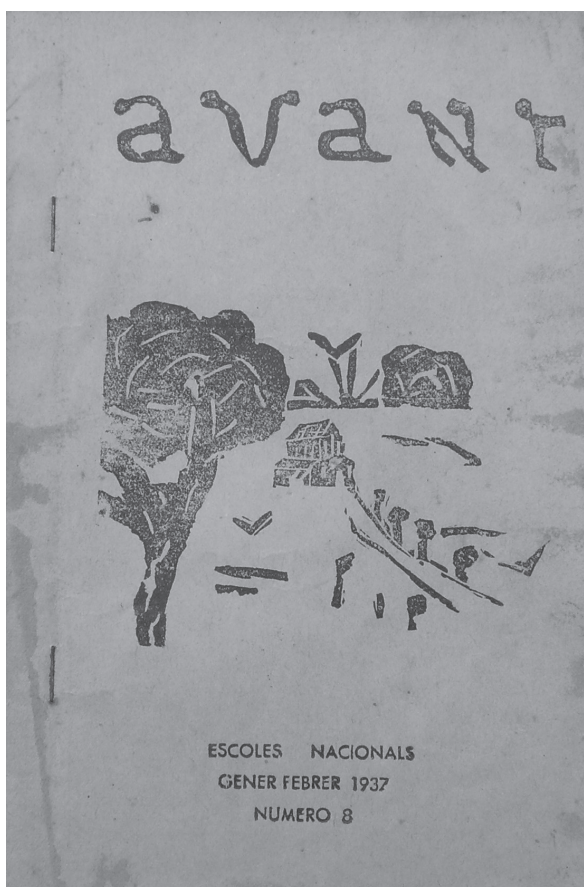
27 A nivell popular, en veure com la canalla anava a escola on hi havia hagut el regiment de cavalleria, es comentava: "Ves per on, n'han tret els cavalls per posar-hi els burros."

28 Vid. Montserrat Comas Güell. *Biblioteques en temps de guerra*. Ed. Llibre de Matricula. Calafell 2008.

29 Joan Solé Bordes. "Museu de Vilafranca" a *Vilafranca, ahir. Imatges d'un segle*. Museu de Vilafranca 1992. Pg. 156.

30 El 1961 i 1962 l'exèrcit el va cedir al "Servicio Nacional del Trigo" que el va emprar com a magatzem de gra. Lluís M. Udina (1994)- Pg.55.

31 Lluís M. Udina (*Ibid.* p. 56 i 57).

Portada de la revista escolar realitzada a l'escola del CENU, a les dependències de la caserna, el 1937. (Col·lecció de l'autor.)

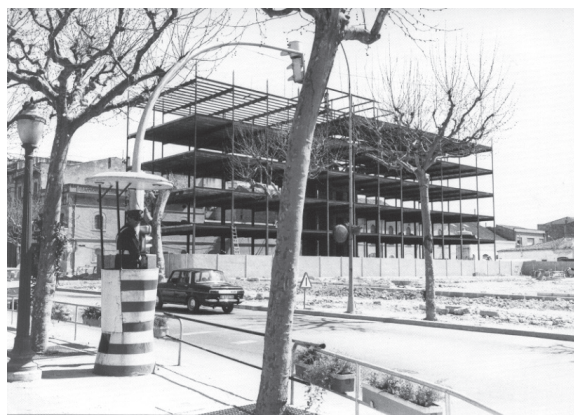
El pati central de la caserna en una visita oficial, poc abans de ser enderrocat. S'hi pot observar l'afegit del tercer pis. Foto Jose'Luís Delgado. (2005).

1967, enderroc de la caserna. Foto. José Luis Delgado (2005).

Als anys seixanta la caserna va acollir algunes exposicions de maquinària de les Fires de Maig. José Luis Delgado Tobalina, *Història Gràfica de la Policia Municipal*. CD. Ajuntament de Vilafranca, 2005.

1970, s'enlaira l'estructura de l'Ambulatori on hi havia hagut la caserna. Foto José Luis Delgado (2005).

Josep Maria Llantet**AUGURIS O AL·LELUIES EN ANYS DE POSTGUERRA**

A principis de 1946, les vilafranquines Ediciones Verde y Azul, al capdavant de les quals hi havia hagut Antoni Sabaté Mill, amb Pau Boada, Manuel Benach i Pepito Esteva a la rereguarda, publiquen, als tallers de Comercial Gráfica Miret, un plec en quart, de 16 pàgines, amb la denominació *Retablo del Año 1945*. Apuntem d'entrada que *Verde y azul* apareix com a suplement del setmanari *Panadés* entre els anys 1944 i 1945,¹ que les esmentades edicions no van existir mai en sentit estricte o legal, que l'aventura cultural que van suposar va acabar econòmicament molt malament i que la seva petjada més destacada va ser, el 1944, la presentació d'una exposició a Vilafranca de Rafael Zabaleta, en concret vint-i-cinc dibuixos dels seus *Sueños de Quesada*, de temàtica surrealista,² al vestibul del Casal,³ que va ser un veritable fracàs en tots els sentits, malgrat comptar amb una conferència de presentació a càrrec d'Eugeni d'Ors.

Aquest *Retablo* incorpora alguns dels gravats que amb anterioritat ja van aparèixer en alguna edició promoguda per Benach⁴ i que, finalment, esdevindran característics dels treballs d'Artes Gráficas Vilafranca, petit taller d'impremta que capitanejarà el mateix Benach, advocat de professió. Aquesta edició ens permet gairebé resseguir el procés de creació de l'esmentat taller, prenent com a base que

els gravats eren propietat del mateix Benach i que els va emprar inicialment en edicions fetes a una o altra banda. El cert és que el quart i darrer número de *Verde y azul* veu la llum el febrer de 1945, i a cal Pepito Esteva ja no hi poden tornar perquè la despesa de la publicació ha de ser assumida per *Panadés*. La brevíssima aventura que ara comentem, a Cal Miret, just als inicis de 1946, tampoc devia resulta falaguera, i abans d'acabar aquest any Manuel Benach i Torrents decideix prescindir, a nivell empresarial, d'Antoni Sabaté, que no estava tampoc en condicions d'aportar-hi capital, i crea el seu propi taller, del qual aquell mateix any surten els dos primers volums que inauguren la col·lecció *Cosas que fueron*. Són, en concret: *Vida y muerte de una calle y Biografía de la Calle de la Fuente*, el primer d'Antoni Sabaté Mill i el segon escrit –i no signat– pel mateix Manuel Benach, en una labor que continuaria, amb més o menys dificultats i col·laboracions, fins ben entrats els anys setanta.

El *Retablo*... que ara comentem, amb una mida de foli ampliat, compta amb quatre pàgines i mitja d'anuncis. Amb l'interior sense paginar, després d'una portada en la qual destaquen les figures simbòliques del geògraf Ptolomeu, l'esfera armil·lar equatorial i el matemàtic Euclides, l'edició s'enceta amb un text sobre els calendaris signat Pere Gullo, fàcilment atribuïble a Sabaté pel caràcter volgutament catalanesc (ell en deia "català reescalfat") de la seva prosa en l'obligada llengua castellana: "*Tiempo hubo, empero, en que no había maestrillo o sabio con toda la barba sin que llevara debajo del brazo el nuevo Calendario y la gente se lo arrebatara y tragase como brescas*". En realitat, una anàlisi aprofundida de la prosa de Sabaté i de la de Benach ens permetria descobrir com la ironia, present en ambdós, és molt més formal en el darrer, mentre que Antoni Sabaté, sovint obligat a escriure més per necessitat laboral de subsistència que per pròpia voluntat, no mostra tant respecte pels formulismes de l'expressió.

1 Vid. Joan Solé i Bordes "'Verde y azul', una aventura cultural de la postguerra", *Olerdulae*, núm. 3, Museu de Vilafranca, març 1978.

2 La sèrie completa es pot veure a la recent edició realitzada per la Fundación Zabaleta el 2007, de la qual disposa d'un exemplar la vilafranquina Biblioteca Torras i Bages.

3 Sobre els detalls d'aquesta mostra podeu veure: Joan Solé i Bordes. *Societat d'Esbarjo, Cultura i Esports La Principal. Llibre del centenari. 1904-2004*. Ed. Soc. La Principal. Vilafranca 2004.

4 Joan Solé Bordes. "Una edició de postguerra gairebé desconeguda", revista *Del Penedès*, núm. 24, Vilafranca 2011.

Tot seguit, es presenta en tres pàgines una crònica de l'enllestit any 1945, amb petites ressenyes, indicant els principals esdeveniments de la vida social, cultural i religiosa que havien marcat el pas d'aquell any de postguerra. Si aquest text pot ser de Benach, és de Sabaté – amb el pseudònim Mianx– la pàgina dedicada a “*mi ilustrado y desconocido XX*”, amb comentaris d'ètica i estètica a l'entorn d'una obra d'art. Una pàgina sense signar –que ha de correspondre a Benach– inclou comentaris sobre el Museu i, en especial, el “*Museo del Vino, que ha de arrollar a quien no pare mientes en su empuje y a quien se oponga a su avance*”. Tan sols dues pàgines, “*Música y músicos en orden y concierto*”, signades per F. Masip, semblen tenir nom propi, dedicades a Francesc de P. Bové, Mn. Josep Maideu i Tomàs Berdier.

A la cloenda, inconfusible prosa de Sabaté Mill signada “*el retablero*”: un “*Pronóstico verdadero que con esfuerzo debido / dicho en estilo retórico y el esmerado vocablo*

/ que ha leído el retablero ha sacado del Olvido / en un astro prehistórico para solaz del Retablo.”² Versos de vuit per marcar la mecànica celeste, gelades i collites, la cultura i els pintors, i prediccions del que vindrà: carnaval, conferències, els banys a Sant Vicenç, castells i verema, castanyeres i Nadal i, a la cloenda, el desig d'un nou any.

Joan Solé Bordes

UN ALTRE VILAFRANQUÍ DESCONEGUT: EL LINGÜISTA JOSEP CALVERAS

Els treballs de Jaume Baltà Moner a l'entorn de científics vilafranquins poc coneguts i que darrerament honoren les pàgines d'aquesta revista haurien de comptar amb dos noms més, l'escriptor Bonaventura Vallespinosa, reusenc il·lustre però fill de la capital penedesenca, i el jesuïta Josep Calveras, objecte d'un molt interessant estudi del professor universitari Narcís Iglésias, primer volum de “*Veus del temps*”, una col·lecció de textos i estudis dirigida per Josep Maria Nadal i August Rafanell i promoguda pel Grup d'Història de la Llengua i per la Universitat de Girona.¹ Un llibre fruit de la tesi doctoral del seu autor, que suposa una aportació molt important però que, com s'esdevé sovint, no ha comptat amb una distribució acurada més enllà dels àmbits universitaris. D'aquest complet estudi del professor Narcís Iglésias, doctor en filologia catalana i professor de la Universitat de Girona, manllevem amb caire de divulgació les dades que segueixen.

¹ Narcís Iglésias. *Una revisió de Fabra, una crítica a la norma. L'obra lingüística de Josep Calveras*. Edicions CCG de la Universitat de Girona i l'Institut de Llengua i Cultura Catalana. Girona 2004.

Nascut a Vilafranca el 15 d'abril de 1890,² Josep Calveras Santacana va realitzar a la capital penedesenca els estudis primaris, per continuar la seva formació a Barcelona, intern al col·legi de Sant Ignasi de Sarrià. Va passar després al col·legi dels Jesuïtes del Sagrat Cor, del també barceloní carrer de Casp, on va comptar amb companys com Josep Maria Batista i Roca, Jordi Rubió i Balaguer o Joaquim Valls i Taberner. Als quinze anys, va entrar a la Companyia de Jesús i estudià a Gandia durant tres cursos en el noviciat. A partir d'allí continua els estudis al monestir de Veruela, a Saragossa, i torna a Sarrià a completar la seva formació.

Calveras es va dedicar a la doble vessant de l'espiritualitat i la lingüística. Narcís Iglesias ens recorda en el seu estudi que va esdevenir un especialista de prestigi mundial en la mística ignasiana i va establir l'edició crítica dels *Ejercicios espirituales* de Sant Ignasi, al costat d'un important conjunt d'obres d'espiritualitat.³ Pel que fa a l'obra lingüística de Calveras, aquesta se situa en la seva totalitat

amb anterioritat a la Guerra Civil, després de la qual els seus treballs es van dedicar exclusivament a la mística.

Personalitat de formació autodidacta en l'àmbit de la lingüística, com el mateix Fabra i tants altres, Calveras s'endinsa en l'estudi de la llengua catalana justament en els anys posteriors a la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, en concret les *Normes ortogràfiques* del 1913, en un procés de codificació que continua amb el *Diccionari ortogràfic* de 1917, la *Gramàtica catalana* el 1918 i, finalment, el *Diccionari general de la llengua catalana* de Fabra, el 1932. És l'any 1925 quan el vilafranquí Calveras publica *La reconstrucció del llenguatge literari català*, un treball en el qual –com ha resseguit amb detall l'estudi de Narcís Iglésias– ens mostra la seva dissidència lingüística en els anys 20 i 30, en solitari des de Manresa i posteriorment en l'Oficina Romànica de Barcelona, donant relleu al discurs antifabrià de Mn. Alcover i com a veu crítica i independent al marge de Fabra, de l'Institut d'Estudis Catalans i del món cultural noucentista, una posició en la qual va trobar el suport dels antinormistes Ramon Miquel i Planas i Alfons Par, a més dels filòlegs de formació romanística universitària Pere Barnils, Antoni Griera i Manuel de Montoliu. L'estudi que resseguim remarca l'oblit que ha afectat aquest conjunt d'estudiosos a causa de l'impacte de la figura i obra de Fabra, fins que van començar a ser recuperats als anys setanta mercès als treballs de Joan Solà i Lluís Aracil, en aprofundir en el tema dels criteris de correcció que han regit la norma del català.

Narcís Iglesias insisteix en el fet que Calveras va reflexionar sobre el que ara en diem *llengua estàndard* i ell en deia *llenguatge literari*, amb un conjunt d'observacions crítiques i genèriques adreçades a Pompeu Fabra, a la norma i la llengua literària del moment. El vilafranquí va observar les restriccions imposades a la codificació i estandarització del català –ens diu l'estudi que resseguim–,

2 A l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de Vilafranca, llibre de baptismes, consta com a data de naixement el dia 14, fill d'Esteve Calveras, comerciant, natural de Tuxent, a l'Alt Urgell, i de la vilafranquina Dolors Santacana; l'avi patern era comerciant i el matern, sabater; la casa familiar era al número 15 del carrer de la Cort, on havia vingut al món el 1888 un germà més gran, de nom Esteve, i el 1893 naixeria el seu germà Manuel, sense que constin a Vilafranca altres fills del matrimoni entre 1878 i 1901. S'indica igualment que en Josep va ser ordenat subdiaca el 25 de juliol de 1918 i sacerdot de la Companyia de Jesús el 2 de febrer de 1924.

3 La seva bibliografia religiosa és a Antoni Borràs (et alt.) *Escriptors jesuïtes de Catalunya, Bibliografia 1931-1976*. Barcelona 1979. Esmentem, a tall d'exemple dels anys de postguerra, entre altres: *Que fruto se ha de sacar de los Ejercicios espirituales de San Ignacio*, 1941. *Ejercicios espirituales, directorio y documentos de S. Ignacio de Loyola: glosa y vocabulario de los ejercicios*, 1944. *El objeto del culto al Corazón Inmaculado de María*, 1948. *Los tres modos de orar en los Ejercicios espirituales de San Ignacio*, 1951. *Cómo dices la misa: temas de examen, consideraciones*, 1953. *Práctica de los ejercicios intensivos*. Barcelona 1955. *San Ignacio en Montserrat y Manresa: a través de los procesos de canonización*. 1956. *Práctica de los Ejercicios de San Ignacio*, 1962.

així com les pressions per convergir en un estàndard comú, una norma que no era com ara abstracta, invisible i omnipresent, sinó que, en els temps de Calveras, s'identificava amb persones concretes que l'havien de definir i decidir. Una lectura crítica de la codificació de Fabra i els principis en els quals se sustentava és el que va portar Calveras i altres a crear el 1928 l'Oficina Romànica, com a centre d'estudis lingüístics i literaris des del qual es van manifestar disconformes amb els estàndards lingüístics, culturals i polítics de la seva època. Per a Narcís Iglésias, *“Calveras quasi tot sol, però, va anar més enllà i, amb el suport o amb la complicitat dels seus amics, va fer trontollar les bases de l'edifici fabrià amb ganes d'apuntar a l'arbitrarietat de determinades decisions normatives (en alguns casos de tall personalista) i no sempre amb la voluntat de destruir per sistema el conjunt del patrimoni fabrià”*.⁴ L'estudi que ens ocupa esmenta les relacions del pare Calveras amb el món catòlic, els prohoms de la Lliga i companys jesuïtes, en especial el pare Ignasi Casanovas, un dels intel·lectuals catòlics de més relleu a la Catalunya dels anys 20 i 30.

El volum que comentem analitza amb detall al llarg de prop de tres-centes pàgines els aspectes lingüístics del valencianisme i el catalanisme que va estudiar el nostre personatge, els seus plantejaments a l'entorn d'un tractament específic de la llengua per als valencians, l'anàlisi de l'estat de la predicació, així com l'obertura de l'IEC a modificacions ortogràfiques perquè la normativa fos acceptada per valencians i occitans. Iglésias s'endinsa igualment en el pas del nostre personatge de València a Manresa i la publicació, el 1925, del seu primer estudi lingüístic, *La reconstrucció del llenguatge literari català*. Tot seguit Iglésias aprofundeix en els principals aspectes dels plantejaments de Calveras, les seves propostes de reforma ortogràfica, els articles lingüístics que publica a la premsa i la seva labor com a

director de l'Oficina Romànica del 1928 fins al 1936.

L'anàlisi de l'activitat religiosa de Calveras abans de la Guerra Civil dona pas a la segona part del volum, en què s'analitza la revisió que Calveras realitza de les propostes de Fabra, la seva crítica a la norma i depuració dels plantejaments fabrians, fins a un epíleg en el qual remarca, com havia assenyalat ja Lluís V. Aracil, que Calveras va ser un veritable pioner en el camp de la teoria de la llengua estàndard, a la vegada que va realitzar aportacions significatives pel que fa a la continuïtat de la llengua literària amb el parlar viu, la idea de diferenciació funcional de la llengua i de la pluralitat dels gèneres del discurs, perquè Calveras no concebia les relacions entre les varietats encabides en un esquema jeràrquic preconcebut de forma arbitrària.

Tot plegat, una ben destacable labor de recerca de la història de la filologia a casa nostra que ens ha permès descobrir i apropar-nos a aquest penedesenc absolutament desconegut, figura ben destacable en el món de la ciència lingüística que finalment, després d'anys dedicats a donar exercicis espirituals, moriria a Sant Cugat del Vallès el 8 de desembre de 1964 en el trist silenci de la llengua catalana a la postguerra.

⁴ Narcís Iglésias (2004), p. 43.

LLIBRES

Jaume Baltà Moner

DRACS I DRACS.

UNA REALITAT IRREAL?

Edició de l'autor. Vilafranca 2015.

Amb acurat detallisme gràfic a tot color i una exposició ordenada i didàctica, com correspon a un autor provinent del camp de la ciència, tot i que entusiasta de la bibliografia, Jaume Baltà ens ofereix una obreta de referència, breu però que constitueix una aportació important a l'estudi d'una temàtica que és a mig camí de la ciència i la ficció. Resultat d'anys de recerca i d'un aplec abundantíssim de fonts bibliogràfiques i documentals de tota mena, el treball mereixeria una edició de luxe en pàgines de mida generosa perquè veritablement constitueix una aportació notable a un tema que ens recorda treballs en àmbits semblants de mestres com Joan Perucho o Álvaro Cunqueiro, potser perquè, contra el que pugui semblar, hi ha un punt en el qual ciència, història i ficció es donen la mà. Només cal veure la ironia engrescada que ofereix Baltà al celebèrrim Drac de Vilafranca entre les pàgines d'un volum tan seriós com aquest.

En una primera part l'autor ressegueix la iconografia de l'animal i la dimensió mítica que ens n'ha arribat a través de l'art i la literatura. Tot seguit s'endinsa en la diversitat draconiana, que és possible trobar en gairebé totes les cultures ancestrals del món, per entrar a continuació en la que potser és la part més innovadora del treball, i en qualsevol cas la més rigorosa, tota vegada que ressegueix les possibles presències de dracs a partir de la consideració de les restes de dinosaures i animals prehistòrics, i es pregunta fins a quin punt van poder ser coetanis d'humans que haguessin pogut transmetre el mite. A partir d'aquest punt, i en base a les dades científiques, Baltà porta a terme una acurada descripció de la biologia, morfologia i anatomia dels dracs, i proposa una anàlisi de

la biodiversitat draconiana i la seva possible classificació, tot plegat amb el complement d'una completíssima bibliografia i nombroses il·lustracions artístiques a color. Tornem així al que dèiem al principi, un llibre en una edició de consulta que en mereixeria una altra de luxe.

J.S.B.

Ramon M. Nogués

CERVELL I TRANSCENDÈNCIA

Fragmenta Editorial Barcelona 2011

L'obra tracta sobre la ment humana, sobre tot allò que té a veure amb les formes i l'estructura del pensament humà, i ho fa amb un llenguatge força entenedor i planer.

De Ramon M. Nogués (Barcelona 1937) s'ha de dir que té uns amplis coneixements de la matèria que tracta, per raó dels seus estudis d'antropologia i pedagogia, així com de filosofia i teologia a les universitats de Navarra i Salamanca, a més del doctorat en biologia a la Universitat de Barcelona. És, per tant, una persona molt preparada en tot allò de què tracta a les seves obres.

Aquest llibre tracta, com hem dit, del pensament humà, i per fer-ho més intel·ligible compara el cervell amb un ordinador que fa la funció del *hardware*, mentre que la ment esdevé el *software*. Tots dos actuen a través d'una estructura interconnectada i centralitzada en el sistema nerviós de l'ésser viu. En exposar-ho, ens fa adonar d'algunes particularitats dels animals en general, i també de l'home en tant que ésser pensant. Descriu la ment com un fenomen coextensiu en el sistema nerviós, i acompanya la descripció amb referències a estudis i descobriments científics realitzats en el camp de la neurobiologia, fins a parlar-nos, finalment, d'alguns trets comparatius entre els animals i els éssers pensants.

L'exposició ens mena a fer un recorregut pel món mental, l'estructura encefàlica que es

troba situada al tronc cerebral, el cervellet, l'hipotàlem, l'hipòfisi... etc. Quant al cervell, diu que, quan aquest deixa d'ocupar-se del que li és imprescindible per sobreviure, és quan es repensa a si mateix i reflexiona, i és en algun moment d'aquesta reflexió quan sorgeixen les grans preguntes sobre allò que es pot considerar transcendent i/o transcendent.

La transcendència, la compara a un brodat no necessari en l'ordit mental, és a dir, no imprescindible, però que el decora i l'honora; no serveix per demostrar res concloent, però tanmateix orienta, dignifica i complementa. És el mateix autor que ens dona una certa definició, i ho fa amb aquestes paraules:

La transcendència des del punt de vista de les competències mentals és la capacitat d'explorar, experimentar, expressar i proposar dimensions i valors que es troben més enllà i són més profunds als coneixements deduïts de les evidències experimentals i que esdevenen complement d'aquells coneixements.

En aquest llibre, igual que en altres escrits per ell, aprofita per fer un recorregut sobre les qüestions que tenen a veure amb el tema que tracta, com la diversitat i la varietat d'intel·ligències; els valors de l'estètica en la percepció de la bellesa com a expressió visual de la realitat i que, d'alguna manera, tenen un registre en les estructures cerebrals, i les diferents configuracions religioses de la transcendència, algunes tanmateix no concloents quant a una noció específica de Déu, com el budhisme, el confucionisme, el taoisme o el sintoisme, però que tenen un component de saviesa apreciable en voler anar més enllà del que es considera imprescindible per a la supervivència humana.

Per tots aquests aspectes i també altres que s'hi troben exposats, l'obra manté la mateixa línia d'interès que les publicades anteriorment per l'autor.

Lluís Eroles Benabarre

Joan Maria Arenas*

TRETZE. HISTÒRIES SENSE SOSTRE

Ed. Abadia de Montserrat. Barcelona 2014.

Pare Manel, Sr. Torrents, autor del llibre, amics tots.

Permeteu-me, en primer lloc, que us proposi analitzar aquest llibre que avui presentem des del punt de vista més aviat literari, talment com si estiguéssim davant de tretze narracions. A primera vista, des de la coberta, no hi ha cap indicació que ens porti més enllà. Imaginem així que un viatger que ha d'agafar un tren que el retindrà una colla d'hores veu el llibre, externament res l'avisava que allò no és ficció, tot i el segell de l'Abadia de Montserrat. Per les característiques, el fet que siguin relats curts, li fa peça, i ja el teniu ben situat dalt del tren, obrint la primera pàgina, llegint el pròleg del pare Manel.

Des d'aquesta perspectiva, la de Joan Maria Arenas és una prosa neta, directa, descriptiva (inici del capítol titulat "Juan", pg. 103), que ens proposa un relat lineal, quatre trets de presentació i una història al darrere, una narració en la qual és el contingut el que interessa, sense que –d'entrada– al nostre lector viatger de tren li quedi gaire clar, especialment si s'ha saltat el pròleg, sobre si allò és el fruit de la imaginació d'un autor que ja ha escrit un parell d'obres d'aquest caire o si hi ha alguna cosa més. És cert que l'autor ens ho apunta d'entrada en un capítol inicial introductori on explica les seves motivacions, la mecànica de treball i el tractament que ha donat a la temàtica, la de les històries dels estadants del centre Abraham de Càritas de Vilafranca, potser no les millors històries humanes –per allí hi passa molta gent–, però tampoc les pitjors. Això no és un concurs, cada història és única (pg. 11), n'hauria pogut aplegar –ens diu– 20 o 30, i no serien les mateixes una setmana abans o una setmana després.

* Parlament de presentació a Vinseum el 9 de maig del 2014.

Cal remarcar que l'autor no ha volgut edulcorar les biografies dels personatges, ni donar-los un sentit heroic, sinó que ens les fa arribar directes, sense cap prisma, amb una història que és, bàsicament, com cada un d'ells la recorda, fins al punt que el plantejament és justament el que ens queda, el pòsit, per dir-ho així, d'una trajectòria vital: què recorden i com ho recorden, perquè d'alguna manera el que compta no és exactament el que va passar, sinó com els seus protagonistes volen ser coneguts. Són uns fets sovint llunyans o irreversibles que el temps ha anat matisant, amorosint per fer-los més digeribles.

L'autor és amic de la descripció, ja ho hem assenyalat, la veu narrativa en primera persona i un dibuix sovint detallat que ens recorda en alguna ocasió aquella meravella de l'art narratiu que són els pobres del Madrid de la Restauració, de la segona meitat del segle XIX, retratats per Galdós, personatges que sovint aparenten més edat de la que tenen, menjats per la vida, amb els ulls cansats de tot el que han vist i, al mateix temps, sovint amb una sensació d'enveja entre ells: en comptes d'ajudar-se uns als altres són els més desavinguts (pg. 39-40). La veu del testimoni, per tant, no és directa, no es tracta d'entrevistes transcrits, i aquesta és una dificultat que el llibre resol bé, sap triar, entre el testimoni literal i la literaturització, un punt intermedi.

Un dels primers relats ens explica una història que és el resultat de la bombolla i la crisi, i en aquest entorn hi trobem temes de sempre: els favors que no es tornen perquè no els és possible o perquè no els sembla correcte fer-ho. El comentari de la gent és amoïnador: "Mira aquest, qui l'ha vist i qui el veu!" És el qui ha estirat més el braç que la màniga i que, avergonyit, no diu res a la família, però tampoc en parla gaire amb els companys de l'alberg perquè aquest és un espai de passavolants, sense massa temps per conèixer-se.

El volum posa també sobre la taula el caire enlluernador de la nostra societat de

consum, l'efecte crida d'una Europa falsa, que promet el que no té i no dona (pg. 27), que acaba en l'espera absurda d'una paperassa que no arriba i que finalment planteja l'alternativa de la vergonya del retorn a la terra nadiua, el retorn d'un fracassat. Aquest és un sentiment preocupant que es genera des de l'absurda cultura de l'èxit: o ets dels que triomfen o no ets res.

Jo voldria saber si s'han escrit altres llibres com aquest. És una dinàmica en la qual valdria la pena insistir, i ho dic no com a presentador del llibre, sinó com a educador d'adolescents. Aquest tema de l'èxit fictici i artificios, l'hem vist també els que hem treballat amb adolescents en anys que els vàiem deixar l'escola sense cap titulació per anar a fer de manobre en llargues jornades, però que per a la gent jove significaven un feix de bitllets cada mes. La bombolla fa figa i una bona part dels qui s'havien enlluernat per aquest èxit fàcil acaben esdevenint material de rebuig, com si es tractés d'éssers vius que s'utilitzen, s'exprimeixen i abandonen sense cap remordiment; i encara, en algunes situacions que s'expliquen al llibre, amb suplantacions d'identitat, treballant sense papers en la posició d'un altre que sí que cotitza i té drets (pg. 116), etc.

En aquestes pàgines hi trobareu vida, la de persones que acaben sense fixar una rutina de vida i que, si tenen alguna cosa, és la voluntat de viure, malgrat tot. Però us enganyarieu si penséssiu que hi trobareu el dibuix dels pobres de sempre, aquells estabilitzats en la pobresa que em porta el record de la *Cisqueta tonta*, com li dèiem la canalla, mentre observàvem amb sorpresa que, sota el nas, hi tenia bigoti, la Cisqueta de tota la vida a la porta de la Trinitat parant la mà... Vull dir aquell espai dels rodamons de sempre, el dels pobres de solemnitat que recorrien les masies dels nostres pobles i pregaven tan sols un plat de sopes per l'amor de Déu. El llibre ens parla de la llibertat del rodamón i de "*l'ànima que es va morint*" (pg. 41), però el seu dibuix és

un altre, aquí hi ha històries de maltractaments, manca d'estructures familiars sòlides basades en l'estimació i no pas en el tirar de veta quan les coses van bé, amb una constant presència de l'alcohol i d'altres elements que ajuden a alienar. Més enllà d'aquells centres d'acollida que rebien joves, brètols i drogoaddictes, ara hi troba l'autor gent en la cinquantena, persones que ho han perdut tot i que enyoren tan sols una feina, un pis, una companya amb la qual poder riure o plorar.

Hi ha històries com la del Pedro que ens mostren un apassionat de les senyores i els diners, una història que sembla feta d'exageracions i somnis, però que no té al darrere ni una moral ni una estabilitat familiar. Hem parlat del somni consumista, però hem de dir que també hi trobem universitaris, empresaris i bloguers, personatges que veuen truncada la seva trajectòria professional, més física que intel·lectual, per una malaltia greu que a vegades compta amb complements afegits. Aquest punt ens porta a un altre tema que em sembla també digne de reflexionar: hi ha hagut una certa tendència a promoure en la nostra societat occidental la idea que s'ha de viure molt, que cal fer coses intenses, que cal experimentar-ho tot, que, si no has fet això o allò, no has viscut. El resultat és sovint el de persones envellides abans d'hora, com el personatge que té 31 anys, ens diu l'autor en un moment, però és com si en tingués 80 (pg. 114). És lícit que ens preguntem també on són les dones en aquestes històries, potser és que elles aguanten i se sacrifiquen fins a extrems que no ens és fàcil imaginar. Ells són més lliures i diuen que no i elles es queden amb la misèria i sovint també amb la canalla.

En definitiva, un treball que val la pena, que espero que l'autor vagi posant al dia cada deu o vint anys, potser per veure, en una mena d'observatori, com canvia aquest àmbit de casa nostra. Una edició, ja ho he dit, de notable valor educatiu, tot esperant que també als nostres joves, com diu el pare Manel a les línies

de pròleg, els qüestionin i els sacsegi, com ell i com jo ens hem sentit qüestionats i sacsejats, perquè aquest és un sofriment que es pot evitar, que és absurd i gratuït, i que a vegades tenim tendència a solucionar fàcilment tot afirmant que "ells s'ho han buscat".

Vet aquí una edició que, com tot el que Càritas porta a casa nostra, fa i ha de fer molta i bona feina.

Felicitats a Joan Maria Arenas, a tots els que han col·laborat a fer possible aquest llibre, i especialment, no cal dir-ho, a tots els que fan realitat cada dia el centre d'acollida Abraham i tots els altres serveis de Càritas a l'Alt Penedès.

J.S. i B.

Joan Maria Arenas Prat

L'ECO DEL TEMPS

Ed. Voliana edicions. Argentona 2013

Relacionat amb Vilafranca, sobre la qual ha publicat la crònica *Tretze* sobre el centre d'acollida Abraham de Càritas, Arenas, professional de la medicina en la sanitat britànica, mostra una notable traça per tirar endavant una obra novel·lística que aconsegueix anar més enllà de l'estricta ficció per fer-nos propostes pertorbadores a l'entorn de temes científics. Aquest és el cas del paper del temps en aquesta obra, en la qual diverses veus procedents d'universos paral·lels ens dibuixen un futur a l'entorn d'un accident que no es refereix al concepte espai, com és habitual, sinó al concepte temps, un forat negre en el temps.

Joan Maria Arenas empra una prosa neta, directa i propera, amiga de l'acció i breu en les descripcions. L'empra per enfrontar-se amb els recursos possibles a les dificultats d'una línia argumental que en determinats moments esdevé plena de dificultats, en tractar-se de fenòmens globals de difícil comprensió, però que, en el cas que ens ocupa, arriben a resultar

més que atractius, inquietants, que promouen –i aquí hi ha d’haver la intencionalitat de l’autor– una línia oberta de reflexió sobre la realitat no pas del nostre món en perspectiva social, sinó del mateix ésser humà en les seves condicionants personals.

J.M.L.

Joan Maria Arenas Prat

L’ATLANT

La busca edicions 2012

Un argument gairebé policíac per a una temàtica mèdica, amb diversos decorats, entre els quals no falten els carrers de Vilafranca, una masia i vinyes penedesenques. El punt de fons és el sentit dels paranys que ens pot preparar la racionalitat, la degradació progressiva en obsessió d’un brillant professional de la medicina. L’argument té un interès prou notable i no deixa d’estar narrat amb una gran agilitat i destresa. Tot i això, a l’autor li costa controlar el temps narratiu i, en alguns moments, es perd en la descripció de detalls que finalment no aporten res a la línia argumental.

No estem davant un volum de reflexió, ni de prosa descriptiva. El que compta aquí és el fil argumental i la línia dels esdeveniments, de forma que alguna vegada els detalls semblen obeir a un cert goig per la descripció, justament quan el fil argumental té una descripció lineal, i en més d’un moment pretenen només fer versemblants les suposicions del protagonista.

J.M.L.

Valentí Fàbrega Escatllar

LA DONA DE SANT PERE I ALTRES OBLITS DE L’ESGLÉSIA

Fragmenta Editorial SLL. Barcelona 2007

La unitat de les esglésies era l’objectiu vers el qual s’orientaven els contactes mantinguts entre les diferents confessions des del primer terç del segle XX, sense que es

produïssin avenços significatius, tot i l’aposta pel diàleg mantinguda per les parts.

Valentí Fàbrega comença l’obra a partir d’una pregària de Jesús recollida a l’Evangeli de sant Joan: *Que tots siguin u!* (Jn 17-21). Prenent-la com a referència introductòria, l’autor ens convida a un recorregut històricocrític, iniciant-lo en un primer intent d’apropament de les esglésies catòlica i ortodoxa. Aquella temptativa ecumènica no va reeixir per l’acolliment fred per la part catòlica, ja que, pocs anys abans, el papa Pius XI havia prohibit als catòlics participar en trobades amb membres d’altres confessions.

Quan tingué lloc el Concili Vaticà II, les postures van canviar una mica, però no tant com s’esperava pel que fa a les expectatives que s’havien creat. L’Església catòlica, és a dir, de Crist, continua gairebé igual quant a mantenir les mateixes prerrogatives. El decret sobre ecumenisme va enregistrar tanmateix una nova posició: l’Església i les comunitats cristianes no catòliques, s’hi deia, estan en comunió amb l’Església de Crist, si bé encara de forma imperfecta. Als cismàtics i/o heretges se’ls assignà un nou estatus: el de germans separats. Persisteixen, doncs, posicions diferenciades, com el sagrament de l’ordre, l’eucaristia i altres considerades igualment tradicionals.

L’autor presenta altres aspectes de l’Església amb el mateix to de crítica, com són certes posicions d’integrisme doctrinal practicades pel mateix estament jeràrquic quant a qüestions mantingudes com a dogmes intangibles, així com altres consideracions que s’autodefineixen com a matèria de fe divina i que tanmateix resulten força qüestionables.

Un recorregut a través d’alguns aspectes de l’eclesiologia històrica convida a aturar-nos en qüestions que podrien ser també difícils d’acceptar en el pensament racionalista actual, com la qüestió successòria del cap de l’església, amb unes prerrogatives que, en certa manera, menystenen la col·legialitat de la resta de bisbes, seguint una mena de papisme

dominant i uniformat, com si la tasca pastoral dels bisbes fos equiparable a l'exercida per un cos de funcionaris a les ordres d'un director.

També s'atura en algunes altres coses que pertanyen a l'òrbita d'atribucions d'un poder unipersonal com podrien ser les designacions episcopals o la creació de nunciatures -formes calcades de l'estament civil-, el partidisme que se segueix en la designació dels bisbes, i, encara, altres que no semblen tenir altra raó que la consolidació d'un col·legi de prelats uniforme i dòcil al successor de sant Pere.

Quant al tema de la dona cristiana, fa un repàs d'aquells primers temps de cristianisme, a través de lectures i citacions dels evangelis i/o de les cartes d'escriptors patristics, per fer-nos adonar del servei d'aquelles que acompanyaven Jesús i els apòstols al llarg dels primers temps de cristianisme, tot plegat amb l'objectiu de treure una mica la pols al tema de la muller de sant Pere i d'altres apòstols casats en aquella primera època, una qüestió per la qual l'església catòlica acostuma sovint a passar de puntetes, atenent el partidisme exclusiu de predomini del sacerdocí masculí.

En aquest recorregut a través d'alguns dels períodes més transcendents viscuts per l'església cristiana durant els primers anys d'expansió es plantegen qüestions que han afectat no només la unitat i comunió dels fidels, sinó també altres qüestions, com l'existència, en aquells primers temps, de preveresses i/o bisbesses, el nomenament de les quals es feia mitjançant la imposició de mans pels membres de les comunitats creades a diferents indrets, o com la qüestió dogmàtica d'infal·libilitat del pontifex, o bé de l'assumpció de la Mare de Déu, així com un seguit d'aspectes contraposats que s'han donat en la pràctica i també en la interpretació del mateix sacrament de la penitència.

Tot plegat fa que el llibre tingui força interès per als cristians catòlics d'avui, tant per la profusió de temes que toca com per les reflexions que suscita la seva lectura.

Lluís Eroles Benabarre

Pere Ferrando Romeu

LES PRIMERES FIRES DE SANTA TERESA DEL VENDRELL

Patronat Municipal de Promoció Econòmica. Ajuntament del Vendrell, 2014.

Quan d'aquí a un cert temps puguem observar amb prou perspectiva la labor portada a terme sobre els fons documentals de casa nostra en aquests darrers trenta anys, ens podrem adonar de com estàvem i com estem, del canvi prodigiós operat en aquest país a nivell municipal i comarcal des de la desaparició del franquisme fins ara, un canvi al qual han contribuït poderosament les noves tecnologies i l'abaratiment dels processos d'edició, un canvi del qual és un bon exemple l'edició i el treball que ara ens ocupa.

Les reconegudes Fires vendrellenques de Santa Teresa no tenien data reconeguda d'inici. S'havien anat publicant alguns estudis sobre el tema, però quedava sempre el dubte de l'inici exacte, fins que les noves tecnologies han permès a Pere Ferrando trobar a la premsa de Madrid la publicació del permís per celebrar fira a la capital del Baix Penedès, l'octubre de 1843. L'ordre és del regent, llavors Baldomero Espartero, duc de la Victòria, durant la minoria d'Isabel II, i el treball ara publicat analitza les relacions entre la vila i el militar. Parlem d'un temps en el qual la crònica del fet quotidià –i una celebració firal podia ser considerada en aquest espai– no era gens habitual en una premsa d'àmbit nacional que se situava, bàsicament, en l'entorn de la lluita política com a portaveu d'una o altra opció.

Així les coses, Ferrando aprofita l'avinentsa per resseguir les dades i notícies més reculades d'aquesta celebració comercial, així com les referències primeres a la premsa local i les cròniques diverses del segle XIX, tot plegat acompanyat d'algunes fotos singulars en una edició ben acurada.

J.M.L.

Jordi Casanovas**VILAFRANCA, UN DINAR DE FESTA MAJOR**

Ed. Andana. Vilafranca 2015.

Vilafranca va obrir la capitalitat cultural catalana amb l'estrena d'aquest treball teatral que posava cloenda a una trilogia de reflexió sobre la realitat catalana més propera al nostre temps; d'aquí que l'acció s'hagi situat el 1999, amb algunes anades als anys seixanta. Temàtica local específica, amb referències vilafranquines i penedesenques ben concretes, però també perfectament exportable a altres capitals catalanes, que, a més, s'han coordinat per fer econòmicament possible aquesta producció.

L'obra no és un sainet costumista del XIX ni pretén caure en l'exclusiu retrat d'un entorn quotidià, però comparteix amb aquest tipus d'obres els referents locals, les situacions viscudes, les notes ben conegudes pel públic. A l'entorn d'una taula de festa, el treball de Casanovas no vol ser la sàtira despietada de *Les noces dels petits burgesos*, de B. Brech, però ens en recorda alguns moments en la caricatura d'alguns personatges. La composició teatral a l'entorn de Vilafranca no planteja tampoc una problemàtica local o comarcal específica, ni és tampoc una reflexió existencial sobre les relacions familiars.

A *Vilafranca, un dinar de Festa Major* hi ha una mica de tot plegat, una certa reflexió sobre el temps que passa en un entorn determinat, amb uns condicionants específics. Casanovas ens proposa un seguit de consideracions sobre els esdeveniments familiars i personals, sobre les condicions quotidianes que esdevenen ara com ara genèriques a casa nostra. Igual com en la metàfora de la fotografia, és aquesta una encertada reflexió sobre com canvia el món i, amb ell, les persones, com canviem tots plegats amb el pas del temps, a l'entorn d'una tradició (la festa, el dinar, el retrobament familiar...) que sembla voler-se mantenir inalterable.

J.S.B.

Josep Cañas**CARBONET. BIOGRAFIA D'UN ASE**

Ed. Andana, Vilafranca 2014.

En la línia de *Gats* i amb el mateix format, es recupera ara un altre text del traspassat escultor i escriptor banyerenc. Com succeí amb aquell, ens sorprèn amb entusiasme una prosa neta, popular, directa, simple però farcida d'expressions populars, de situacions gairebé casolanes referides al nostre Penedès, situades, a més, en un temps que l'autor va viure i experimentar personalment. La història de fons, amb el ruc com a protagonista, és la del pas de pagès a la ciutat, la nova generació que deixa el mas per anar a viure a la capital i acaba estirant els pares que, a la fi, no saben què fer amb l'ase i actuen de manera que l'animal viu un seguit de peripècies fins a retornar al seu entorn rural, esdevingut ara una urbanització per als fugitius metropolitans els caps de setmana.

L'argument és consistent, resol amb facilita situacions poc habituals si la lectura s'adreça a un públic encara en edat infantil, però tampoc es fa estrany ni carrincló al lector adult. El llenguatge és net, de narració a la vora del foc, que sap mantenir l'interès en tot moment i que convida a un seguit de reflexions sobre la vida en un o altre entorn, amb el complement de diversos dibuixos de l'artista. Tot plegat una altra petita joia que ens fa desitjar que es vagin recuperant, si hi són, altres narracions de l'autor d'aquest mateix caire.

J.S.B.

Llorenç Aviñó**PORTES GIRATÒRIES**

Ònix editor. Lleida 2014.

Joiosa descoberta, i casual com tantes vegades succeeix en aquest Penedès nostre culturalment mal comunicat, del darrer treball narratiu d'un periodista de la franja litoral penedesenca amb diversos treballs en prosa ja publicats. En el cas que ara ens ocupa, un aplec

brillant d'una vintena llarga de contes curts en els quals destaca de forma notable l'enginy i la ironia. Sense arguments de dimensió geogràfica concreta, els personatges d'Aviñó es veuen remarcats per una vida a ciutat, per situacions previsible i per esdeveniments insospitats que desarticulen les habituals relacions automàtiques de causa-efecte. Amb un to entre irònic i cínic, desencisat sovint, amb evidents notes de l'obra de Pere Calders, cal remarcar que el treball d'Aviñó és aquí notablement brillant d'enginy argumental, de manera que li podem dir a l'amic i poeta Jordi Llavina, també reconegut prosista, que aquí sí que passen coses, moltes coses, i amb cinisme l'autor ens proposa a "peu de pàgina" tot el que podria passar, tot el que és previsible que pugui passar segons els paràmetres habituals del cànon literari decimonònic.

Li retraurem a l'editor poca cura en algunes errades tipogràfiques i a l'autor un cert to desmenjat en una llengua que no sempre accepta en el seu caire més acadèmic. Tampoc la prosa, en el seu ritme i composició, té aquella subtileza genial de Calders, tot i que s'hi vol apropar. Hi trobem a faltar més el narrador en primera persona i la neteja de determinades referències que aporten a la ironia un gra massa, justament quan es tracta del punt just, d'aquell que fa la meravella de la genialitat. Però les línies argumentals són en bona part excel·lents, fruit d'un enginy notabilíssim que creiem que Aviñó hauria de polir molt més. La joia hi és, però cal fer-la sorgir.

Llàstima que en algun conte, per un text poc polit de llenguatge, no quedi clar algun detall essencial per a la correcta comprensió. En general, s'hauria de reescriure perquè les línies argumentals són bones, però cal ajustar la ironia i reduir text; d'altra manera es veu redundant.

J.S.B.

Ramon-Bernat Mestres

NO HI HA TEMPS PER LA NOSTÀLGIA

Ed. Círculo Rojo. Almeria 2015.

El vilafranquí Ramon-Bernat Mestres ens porta un nova novel·la policíaca, la vuitena en poc més d'una dècada, de manera que sembla evident que li ha agafat gust a la temàtica que, a més, en aquest cas, clou una trilogia amb el mateix personatge central, el pintor Pol Martí, en diversos aspectes relacionat amb Vilafranca del Penedès. Hem de creure que és un a trilogia i és closa perquè el personatge central sembla cercar amb èxit la mort a la darrera pàgina, però amb Mestres totes les sorpreses són possibles.

La pregunta possiblement ha de ser per a qui escriu novel·les en Ramon-Bernat? La resposta deu ser per a distreure's ell i distreure una colla d'amics que les hi comprem, distracció amb arguments lleugers i obsessius, amb morts i sang i fetge a dojo, sens cap mena de criteri o penediment moral, perquè l'obsessió és ara el pas del temps i la decrepitud física i creativa, transcendida en un pintor que, per si algú encara no ho té clar, pateix agorafòbia, viu i treballa a ses Illes, se sent inútil pintant perquè es repeteix, fuma i beu com un cosac, s'ha fet vell, però encara li agrada molt mirar i pintar nues les noies joves, que sempre es mouen entre la roba interior més mínima o l'absència del seu ús, és a dir, "nihil novi sub solem" en aquest nou volum novel·lístic.

El seu català és tan viu com deplorable, també com sempre, i el discurs, sovint necessitat de donar tantes explicacions a l'entorn del personatge central, esdevé prosa feixuga en alguns moments. Com a contrapartida, algunes pàgines de contingut brillant, com al capítol 20, quan el personatge fa públiques un conjunt de reflexions sobre el sentit de la creació i el paper de l'artista en la plàstica contemporània. Afegim-hi alguns desfasaments temporals que no permeten fer versemblant algun moment de la trama i un final tan complex com gairebé

impossible de quadrar. Quedi clar, però, que el personatge en sap molt, de restaurants i hotels de luxe de nom suposat, de transparències en vestits femenins i de vins i licors, aquests sí, amb noms reals.

J.S.B.

Mercè Solé Prado*

RESPIRO BATEGANT PARAULES

Ed. Germània. Alzira 2014.

Sé que peco de pessimista, en les coses de la literatura i especialment en les de la poesia sempre penso que anem a la baixa, i que el món del nostre temps, aquell àmbit mundial que talla el bacallà, per dir-ho d'alguna manera, poc o gens té a veure amb la literatura. Tinc tendència a pensar que s'escriuen moltes pàgines que no caldrien, que es publiquen molts llibres que no serveixen per a gran cosa, inclosos best-sellers que han fet milionades, i que el nostre món cada cop s'allunya més d'un món, el de la literatura, que, com que és bàsicament del segle XIX, cada any que passa queda més desfasat en un mar de tecnologia sovint absurd.

Però també crec que hi ha qui no vol publicar, qui escriu sols per a ell, de manera exclusiva. Sempre he cregut que en el fons d'algun calaix hi ha petites joies que no en volen sortir, com va ser el cas del *Libro de los gorrones*, de G.A. Bécquer, que els seus amics, mort ja el poeta, van donar per primera vegada a la impremta. A les mans he tingut alguna petita joia, no pas de la literatura, però sí de la crònica biogràfica relacionada amb la història de la guerra civil, que he hagut de tornar sense permís per publicar..., i també correspondència de personalitats de la vida cultural en els seus anys de joventut que ja m'hauria agradat veure en lletra d'impremta.

En definitiva: hi ha qui escriu per publicar i qui escriu per a ell o ella, escriu com a necessitat vital, com a crònica sentida del pas

del temps, del pas dels sentiments fugissers, . perquè cada dia és un miracle que passa, que potser cal fixar perquè és el detall d'una joia que no tornarà mai més.

Potser per això quan, fa uns mesos, la Mercè em va dir que havia tret un nou llibre de poemes i me'n va fer arribar les proves, vaig tenir una sorpresa prou agradosa, però vaig pensar: mira tu, un vell entusiasmament amb l'obra poètica de la seva alumna, això interessarà a dues persones.

Potser és perquè la Mercè no es prodiga i, com qui diu, en forma de llibre no li havíem vist res des del 1992 (fa 22 anys!), però l'acollida de l'edició, sempre en petit comitè, com correspon a la poesia, va ser pletòrica, com una celebració joiosa, intimista i brillant, com quan fa més de 30 anys la Mercè corria per les galeries de Sant Elies i ja em deia que escrivia poemes, i jo li deia: "Vinga, va, no ho deixis! Menja't el món!".

En aquest món nostre fet tan sovint de bestieses al minut i d'improvisacions per anar tirant, hi ha qui, cada dos per tres, treu el cap per la finestra, a Castellet, i ens diu: "Bon dia! Bona nit! Cors del món". I després deu agafar la llibreta i aquelles notes d'un altre dia, les poleix, les cuida com si es tractés d'una torreta de geranis, no pas plates tropicals ni coses exòtiques. La Mercè té cura dels geranis del cor, del sentiment, de la senzillesa vital.

Les composicions que s'apleguen a les pàgines d'aquest poemari –escric a la contracoberta– de sensualitats constitueixen el retorn de l'autora a la paraula poètica. Lleugera i intensa com l'hem conegut de sempre, és amb madura intensitat que ens proposa imatges del seu jardí secret, dibuixos de les seves emocions i notes infantils, mentre la reflexió serena i profunda li permet constatar el pes vital de la realitat de cada dia. Un entorn personal en què l'autora ens convida a la reflexió directa, íntima i oberta sobre la trajectòria del viure, però que no defuig tampoc el to esllanguit, amb

* Parlament de presentació a Vilafranca, a la biblioteca Torras i Bages, el 18 de setembre del 2014.

un punt de tristor, que s'escampa sobre l'horitzó o des del paisatge. Una guia íntima i vital d'aprenentatge, de detalls i d'emocions, amb un vocabulari fet sovint de creacions personals, de gargots de la infantesa en metàfores netes.

Aquesta és una joia, una petita joia de la poesia que fa possible el miracle, que ens convida i avui ens aplega, tan sols esperant veure néixer el sentiment de les paraules que ara sentirem recitades, i veure brillar per un instant la joia dels vells temps, les netes sensacions d'ara mateix, la farcida esperança dels dies que han de venir.

Aquesta joia és la que avui ens convoca, com un dia va aplegar la nostra mare i el nostre pare entre besos, abraçades i paraules del cor, el dia que vam ser engendrats: l'amor, el desig, la paraula enamorada, això és la vida, aquí la teniu, gaudiu-la, gaudim-la, escoltem-la.

J.S.B.

Ramon Arnabat i Xavier Ferré

ATENEUS. CULTURA I LLIBERTAT. ASSOCIACIONISME A LA CATALUNYA CONTEMPORÀNIA

Ed. Federació d'Ateneus de Catalunya.
Barcelona 2015.

Tasca àmplia, diversa i feixuga la dels autors d'aquest treball, en la perspectiva d'oferir una anàlisi completa i ajustada del paper que han jugat, en la cultura i la vida social catalana contemporània, tantes i tan diverses entitats i institucions que, des de denominacions prou variades –aplegades a efectes pràctics sota el nom d'*ateneus*–, i amb voluntats inicialment varies, sorgeixen, com remarca l'estudi, per pal·liar dificultats de tota mena i garantir una vida digna. Una labor associativa que l'estudi s'encarrega d'analitzar sota un conjunt de paràmetres que permeten als autors parlar d'un model propi d'ateneus catalans.

El volum n'estudia els antecedents al segle XVIII, els seus orígens i el seu

desenvolupament bàsicament des del període de la restauració fins a la guerra civil del 1936-1939, i encara el camí seguit en els anys del franquisme, amb tot el que van poder aportar de reorganització associativa, i el seu paper i evolució a partir de la represa democràtica municipal del 1979. Com a complement, dediquen un darrer i igualment interessant capítol a l'arquitectura dels ateneus. En cada cas, a més, ressegueixen un seguit d'entitats diverses, dels més diversos indrets de Catalunya, en un treball de recerca i documentació bibliogràfica ben remarcable, que omple un volum de més de quatre-centes pàgines i sense preeminència de l'espai dedicat a les imatges.

En definitiva, serà aquest un volum de referència obligada en els estudis sobre el tema, habitualment monografies dedicades a una o altra entitat, pel que suposa d'intent reeixit de síntesi –prou complex a la vista de la diversitat temàtica, geogràfica i històrica de tantes i tantes institucions– de la trajectòria associativa a casa nostra en l'àmbit cultural i ateneuístic, amb aspectes de col·lectivitat/comunitat i consciència que –com es remarca a la cloenda de l'estudi– intervenen directament en la construcció de la nostra identitat social contemporània.

J.M.L.

Antoni Vives Fierro*

OLOR A TREMENTINA

Beta editorial. Barcelona 2015.

Aquest que presentem avui no és, encara que ho sembli, un llibre de memòries. Com a mínim, no ho és en el sentit tradicional, ja ho diu l'autor a la primera línia: "Agafar el camí senzill no és el meu tarannà; si fos així, no hauria estat pintor" (p.9), de manera que em penso que aquesta tampoc ha de ser una presentació de les habituals, en les quals un parla i, finalment, l'autor diu que moltes gràcies

* Parlament de presentació al Centre Agrícola de Vilafranca el 12 de març del 2015.

i que els elogis són immerescuts. No és un llibre de memòries, d'entrada perquè no comença parlant dels seus avantpassats i no acaba referint-se als projectes de futur. De manera que potser està més a prop de l'autoretrat literari, em temo que en bona part sorgit de notes de dietari i de referències a uns temps passats i recordats -cal dir que amb molt bona memòria de noms i referències-. Un autoretrat literari després de molts volums de retrat del seu treball, en concret més d'una dotzena, esmentats a la solapa del llibre... i d'escriptors de primera fila, no pas de pixatinters de poble, com és el cas d'avui. L'altra solapa esmenta setze museus que acullen obra pictòrica de Vives Fierro, de Vilafranca a Bulgària i de Lausana a Madrid.

Ho dic perquè, contra el que pugui semblar, aquest senyor que tinc aquí al costat no és un pintor amb posat de pagès de la Rovira Roja, sinó que és un dels noms més significats de la plàstica catalana dels darrers cinquanta anys, i ho és "malgré tout", que diuen els francesos, enfrontat a les tendències d'abstracció que han solcat el panorama plàstic català d'aquest mig segle, sense un grup artístic que li fes promoció conjunta, quan ha estat necessari enfrontat a tot i a tots, però amb un criteri propi i una veu característica. Un creador -i un escriptor ara-sense manies, però també sense establir-se en una línia, disposat a cercar nous camins quan li ha semblat. En poques paraules: un creador amb una trajectòria solitària, pròpia, decidida i convençuda, que ja va començar a jugar fort des de ben jove, a París, amb dificultats econòmiques que ell mateix explica sense embuts a les pàgines del llibre, i que ha assolit notabilíssims reconeixements. Tot això mentre als vilafranquins i penedesencs, amb aquest tracte tan proper i directe que té, ens sembla més el mig pagès de cal Papitu de Sers que no pas la figura notable de la història de la pintura catalana contemporània.

Això mateix ho trobareu a les pàgines d'aquest llibre. Només us ho diré una vegada, però us el recomano (l'altre dia, Alfred Reixach,

a les pàgines de cultura de *La Vanguardia*, deia que és un llibre que es llegeix amb ànsia, tot cercant-hi referències del passat i judicis categòrics, amb l'esperit reivindicatiu d'un home intel·ligent, culte, cosmopolita i sensible que no està per punyetes). És tot ell una alenada de fresca vitalitat, acull les reflexions d'un esperit lliure, ens mostra un home que jo crec que coneix a tothom, des de l'expresident Pujol fins als ratolins de cada poble... Jo crec que Vives Fierro és qui coneix més persones de la vida cultural, artística i empresarial catalana del nostre temps. Us puc assegurar que en alguns moments us hi fareu un tip de riure o exclamareu en veu alta: "Mira que és animalot, aquest home!" Potser ho fa la vida d'anacoreta que porta bona part de l'any a cal Papitu, però poques vegades he vist un llibre de memòries com aquest, sense ordre cronològic i amb una veu directa, absolutament desimbolta, d'una oralitat absoluta i un vitalisme que s'encomana i que, només a les darreres pàgines, quan observa la seva realitat més actual, quan la vitalitat ja no és aquella dels 20 o els 40 anys, pren un to una mica més melangios.

Hi ha dues o tres línies transversals que trobem d'una manera seguida en les pàgines del volum. Per una banda, els records, els episodis de la vida i els moments que han determinat la seva biografia, i al costat d'aquests episodis, els personatges coneguts i, en especial, aquells que van donar suport a la seva trajectòria, que han cregut i creuen en el seu treball creatiu, que han valorat els seus plantejaments estètics i cromàtics que, ho tornaré a repetir, queden lluny de certs postulats estètics que sembla que han marcat el camí del darrer mig segle de la producció pictòrica catalana. D'aquí que l'acumulació de noms i referències personals no sigui un llistat de persones importants en un o altre àmbit, sinó una mena de reconeixement als qui han donat suport al seu treball, amb un esment especial per als galleristes de diverses sales, no sols les de Barcelona.

Hi ha una línia transversal, però, que crec que és clau en aquest volum, i que

és indubtablement la que li dona un sentit de reflexió més transcendent, que sobrepassa de llarg el caire de crònica del seu temps i les seves coses, que és el que acostumen a tenir les memòries habituals. Escampades per tot el llibre hi trobareu -algunes reincidentes- les reflexions d'un creador, la vessant més humana i directa de l'artista que es posa davant de la tela, amb totes les inseguretats humanes, amb tota la indecisió del moment, de cada moment, en la joventut i en la maduresa actual, amb tots els dubtes sobre el punt en què un quadre s'ha de donar per acabat, amb tot el convenciment de no saber si durant tot un matí ha fet bona feina o ha perdut el temps, amb el convenciment que cada dia calen ulls nous per veure allò que ahir va fer, amb l'angoixa o el desconcert d'anar a dormir pensant en el quadre que ha deixat a mig fer, amb tot el que comporta la creació d'una sèrie d'obres d'una mateixa temàtica i els dubtes a l'entorn de la sensació de repetir-se o de no aconseguir copsar allò que veritablement és significatiu per a ell, o el tema dels retrats i la necessitat d'enfrontar-se amb una persona que no coneix prou pel que fa a la seva personalitat, un element imprescindible per a Vives Fierro a l'hora de fer un retrat.

J.S.B.

Paton Soler

LA LLUNA (COL·LECCIÓ COMPLETA)

(Inclou dos CD). Ed. Publicacions Penedès. Vilafranca 2015.

Amb petjada incansable i la guitarra a les mans, Paton Soler ha confegit i està confegint una tasca que és d'agrair, d'aquelles que s'aprofiten per arreu, i després de diversos reculls, alguns dels quals hem comentat en aquestes mateixes pàgines, ara ens aporta un nou aplec, més complet i sencer que els anteriors. Al llibre, la lletra de 34 cançons populars i tradicionals de casa nostra, i amb el volum dos CD amb tots els enregistraments de

les composicions, el primer "per als més xics" i el segon "per als més grans".

És d'agrair com amb uns mitjans ben minsos, però amb una voluntat de ferro, Paton fa dècades que tresca pels camps de la música, i tan aviat posa solfa i notes a tantes i tantes composicions poètiques, com ens forneix de material per treballar, a casa i a l'escola, tants i tants aspectes, que van des de la creació poètica més culta fins a aquella, com en el cas que ara ens ocupa, que constitueix el magnífic i poc conegut patrimoni de la nostra cultura popular de tradició oral.

J.M.L.

Immaculada Socias i Esther Alsina

EL FONS DOCUMENTAL D'ANTONI OLLÉ PINELL (BARCELONA, 1897-1981) A L'ARXIU COMAR- CAL DEL BAIX Penedès

Ed. Departament de Cultura de la Generalitat, Consell Comarcal del Baix Penedès. El Vendrell, 2015.

En base a la donació que Natàlia Elies Tremolada va fer a l'Ajuntament del Vendrell l'any 2010, les autores d'aquest estudi de ben acurada edició ens donen a conèixer el fons documental de l'artista barceloní, actualment dipositat a l'Arxiu Comarcal. El punt de contacte inicial és la vinculació d'aquest artista amb el Vendrell per les estades estivals de la seva família a la platja de Sant Salvador. Així les coses, el llibre proposa una aproximació documental i fotogràfica a l'espai de la platja penedesenca durant bona part del segle XX i una anàlisi de la relació entre paisatge i temps de lleure d'aquest àmbit, en l'obra de qui fou un reconegut gravador, a l'hora que també es dedicà a la pintura i la fotografia.

Personalitat gairebé desconeguda en l'entorn vendrellenc, l'estudi ens permet conèixer la petjada d'un grup destacat d'artistes que venien a estiuar a Sant Salvador. Així,

el llibre aplega l'àlbum de dedicatòries a Teresa Ollé, filla de l'artista, una trentena de dedicatòries d'amics reconeguts artistes del món de la pintura, il·lustradors i gravadors, com Ricard Opisso i el seu fill, Alfred Opisso, Josep Maria Fàbregas, Joan Garcia-Junceda o Jaume Pla, i igualment d'escriptors com Clementina Arderiu o Carles Riba, i músics i compositors com Enric Casals i la seva filla Pilar Casals. No sols són interessants aquestes relacions i el dibuix de tota una època cultural, sinó també la labor de les autores en relacionar aquest fons documental amb l'obra d'Antoni Ollé que es troba en altres institucions com el Museu de Montserrat, la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi i la Reial Acadèmia de Bones Lletres. L'edició, esplèndida, confegida a les històriques premses de cal Ramon del Vendrell, i tractada amb la cura en la reproducció d'obres i documents que mereix un treball com aquest.

J.M.L.

Josep Martí Soler

ELS CARRERS DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS

Ed. Andana. Vilafranca 2014.

Aquest llibre és resultat d'una ben llarga i atenta tasca d'anys d'aplec de dades des de fonts ben diverses, que Josep Martí ha sintetitzat en un volum de més de 250 pàgines, obra de consulta –tot i que amb un interessant estudi inicial de Josep Bosch Planas sobre l'origen de la vila i la seva organització urbana–, amb informació ordenada de forma alfabètica pel nom de cada carrer o indret, amb una ubicació inicial en el plànol de la vila que s'inclou a les pàgines finals, així com amb referències a l'origen de la denominació o l'acord municipal de concessió de la denominació, sempre que es conegui. També s'aporta la informació sobre els canvis de denominació de l'indret i sobre el mateix sentit del nom o la biografia,

si es tracta d'un personatge. Una magnífica aportació que, juntament amb el volum de Lluís Tetas sobre els noms de lloc del terme de Vilafranca, publicat per la Secció de Toponímia de l'IEP, suposa l'aportació d'un completíssim corpus d'informació sobre els noms de lloc de la capital penedesenca i la seva història.

J.M.L.

Alberto Martín i Daniel Sancho

HISTÒRIA DE LA POLICIA LOCAL DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS (1884-2014) I ALTRES COSSOS DE SEGURETAT MUNICIPAL

Ed. Ajuntament de Vilafranca, 2014.

Aproximació extensa i ben documentada, també amb nombroses imatges, a la història d'aquest cos municipal, des dels orígens i els primers cossos de seguretat com els agutzils, la policia rural, els serenos i els macers, fins a l'actual estructura policial, sense oblidar els diversos cossos municipals des de les darreres dècades del vuitcents fins a les diverses etapes del segle XX. El volum inclou igualment les biografies històriques dels caps de vigilància i policia, els diversos segells d'estampació i una completa relació de membres que han format part del cos. En conjunt, un volum d'elaboració lenta, que ha suposat una tasca de recerca d'anys i que aporta una amplíssima informació com a obra de consulta en la historiografia vilafranquina contemporània.

J.S.B.

Àngel Rifà i Ros

140 ANYS DE BOMBERS A VILAFRANCA DEL PENEDÈS

Edició de l'autor. Vilafranca, 2014.

Amb motiu de l'aniversari que indica el títol es va celebrar a la capital penedesenca la diada d'aquest cos a nivell de Catalunya, i la

trobada va tenir com a resultat posterior l'edició d'aquest estudi, fruit d'una recerca d'anys, que ha comptat igualment amb el suport de l'IEP. El volum s'enceta amb l'origen del servei de bombers i la seva fundació, a l'època de l'imperi Romà, apunta detalls sobre l'estat del tema a l'edat mitjana i s'endinsa tot seguit en la història dels bombers vilafranquins, que el 1874 van comptar ja amb una bomba d'aigua i el 1877 amb un local per guardar el material.

L'estudi, en una edició acurada i amb el complement de nombrós material gràfic, incideix igualment en la situació a inicis del segle XX, en la situació durant la Generalitat republicana, per arribar als bombers de la Diputació i, finalment, a l'actual servei de la Generalitat. El volum es complementa amb un apartat de noms propis i una llista de tots els bombers dels quals es té constància.

J.S.B.

Ramon Giner Filella

PENYA RHIN. VILAFRANCA DEL PENEDÈS (1921-1923)

Ed. Andana. Vilafranca, 2015

Com a resultat d'una labor de recerca d'anys, l'autor ha aconseguit aprofundir sobre els diversos aspectes d'un dels episodis més mal coneguts de la història vilafranquina: la celebració de tres curses internacionals d'automòbils en el que va ser un precedent immediat dels campionats actuals. Organitzades per l'entitat barcelonina que li donaria nom, celebrades en un circuit a l'entorn de l'espai vilafranquí, en carreteres que eren adaptades per a la competició i comptant amb el suport de tota mena d'entitats vilafranquines, Ramon Giner ens ofereix no sols una crònica completa i ben documentada del que va ser cada cursa, sinó també una aproximació a l'entorn penedesenc d'aquells anys, una aproximació que ens permet poder entendre com el certamen no va deixar una petjada efectiva sobre la

vida vilafranquina, ni tampoc no ha estat mai reivindicat com un valor històric, i com va passar aviat a un oblit que no anava més enllà de l'anècdota.

J.S.B.

Lluís M. Udina Castell (†)

SANT SALVADOR. BRESSOL DEL VENDRELL

Ed. Andana. Vilafranca, 2015

Treball pòstum que l'autor, que, després d'anys d'aplegar dades sobre el seu espai d'estiueig, l'habitual també de moltes famílies vilafranquines, va deixar preparat per a la seva edició, i que inclou igualment un interessant conjunt d'imatges fotogràfiques en bona part inèdites. El volum ressegueix la història de l'ermita i posterior església de Sant Salvador de Mar, l'activitat de les botigues i magatzems de la platja, l'embarcament i l'activitat portuària, així com tots els canvis que va suposar l'activitat d'estiueig que va agafant empenta. El volum inclou igualment un apartat sobre la guerra i primera postguerra i, finalment, una aproximació a la realitat d'aquest barri vendrellenc en les darreres dècades. A la cloenda ressegueix les cases i edificis d'abans de la Guerra Civil i alguns dels personatges més destacats que freqüentaven la platja. En conjunt, una monografia interessant, amb nombrosa aportació de dades històriques i l'habitual cura en aquest tipus de treball que va caracteritzar el seu autor.

J.M.L.

Francesc Fontbona

PAU CASALS, COL·LECCIONISTA D'ART

Ed. Diputació de Tarragona. Museu d'Art Modern. Vienna, 2013.

Preciosa edició que s'endinsa en un tema prou interessant i que fins ara no havia estat pas estudiat, tot i els nombrosíssims estudis

publicats sobre el genial músic vendrellenc. No es tracta sols de la labor d'un home sensible per tots els aspectes de l'art, sinó de resseguir l'estreta relació de Casals amb un important conjunt d'artistes del seu temps. Així, Fontbona inicia el recorregut amb algunes consideracions sobre Casals i les arts plàstiques, per entrar tot seguit en les obres de la casa de Sant Salvador, i arribar així al que anomena la "col·lecció conscient", una col·lecció que ja és feta, en la seva part fonamental, en arribar la Guerra Civil, i que en l'actualitat constitueix el valuós fons de la vil·la-Museu Pau Casals. El volum inclou el catàleg de les obres que van ser exposades, així com les seves característiques i també una versió castellana del text.

J.M.L.

David Monteagudo**INVASIÓN**

Ed. Candaya. Les Gunyoles, 2015.

Entre els mèrits que cal atribuir a un narrador nat com és Monteagudo, hi ha el de saber treballar la llengua i els arguments amb una voluntat de ferro. Faré constar així que, passades les deu primeres pàgines d'aquesta novel·la, per altra banda indirectament ambientada a Vilafranca, vaig creure que l'autor no seria capaç d'aguantar un argument de tanta dificultat com el que plantejava, i que deu pàgines més enllà hauria d'abandonar la lectura perquè tot plegat –com malauradament succeeix ben sovint en la narrativa actual– se n'hauria anat en orris o esdevindria una presa de pèl com les que tan sovint ens ofereix Eduardo Mendoza. Però ni una cosa ni l'altra, l'autor, amb una tenacitat envejable i fora dels paràmetres habituals –no sé si hi pot tenir a veure la seva formació castellana–, ens manté en l'argument fins al final, i, tot i que l'acabament resulta fins a cert punt previsible, ens permet mantenir l'interès i la credibilitat fins a la darrera pàgina.

Es tracta, per tant i com és habitual en Monteagudo, d'un exercici de narració

molt treballat, lligat en els aspectes més substancials, tot i quedar alguns detalls penjats, i sostingut amb la perícia dels grans narradors. Potser la temàtica, angoixant com sempre, no és la més adequada per fer una peça narrativa de gran volada, però potser tampoc és aquesta la veritable intenció de l'autor, i el seu neguit és poder situar-nos en un espai angoixant, en un personatge angoixat, en una situació de contradiccions que no deriven del mateix personatge, sinó de circumstàncies absolutament externes, talment el nostre món d'ara mateix, on determinats temes arriben disposats a trasbalsar-nos la nostra realitat diària més o menys acomodada. Tot plegat un exercici ben lloable, encara que sigui des del virtuosisme de picar pedra.

J.S.B.

Josep Fernández Trabal**ELS DESVALLS I CATALUNYA.
SET-CENTS ANYS D'HISTÒRIA
D'UNA FAMÍLIA NOBLE
CATALANA**

Ed. Pagès i Ajuntament de Barcelona. 2013.

És aquest un memorable treball historiogràfic que s'aplega en un volum de més de sis-centes pàgines, un treball ampli i ben complet sobre el qual apuntem aquí sols una breu ressenya, tota vegada que els Desvalls tenen branques d'incidència vilafranquina i esdevenen marquesos de Llupià i d'Alfarràs, amb palau a Vilafranca, relació amb els Sarriera i terres i propietats en diversos indrets penedesencs. L'estudi documental en els arxius familiars que ha portat a terme l'autor no sols és un volum que es llegeix com un volum d'història, sinó que també suposa un destacable llibre de consulta.

Des dels orígens de la família en l'espai de la Corona d'Aragó, l'autor ens porta a un viatge en els segles per la seva relació amb la casa de Trastàmara, per la Lleida de Ferran el Catòlic al segle XV, per l'ascens a la noblesa al

segle XVII amb el marquesat de Poal, pel paper de Francesc Desvalls al segle XVIII com a noble austriacista, per l'arribada del marquesat de Llupià i Alfarràs, pels esdeveniments del segle XIX i, en la cloenda, per les revolucions liberals d'aquest temps. Un epíleg fa la semblança del marquesat al segle XX, amb l'afegit de la genealogia dels Desvalls.

J.S.B.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Donatiu Biblioteca Museu Víctor Balaguer

- *Surge et Ambula. 125 anys de Biblioteca Museu.* Organisme Autònom Local de Patrimoni Víctor Balaguer. Vilanova i la Geltrú. 2009. 56 pàg.

Intercanvi Grup d'Estudis Sitgetans

- *IV Trobada d'estudis per a la PRESERVACIÓ DEL PATRIMONI EN PEDRA SECA als Països Catalans.* El Drac Verd de Sitges. Sitges. 2007. 148 pàg.

Intercanvi Fundació Josep Irla

- Velasco, Àngel. *Gonçal Castelló 1912-2003.* Fundació Josep Irla. Barcelona. 2012. 108 pàg.
- Vall, Josep (direcció) Furió, Antoni i Viciano, Pau (assessorament històric) i Albert, Arnau (documentació). *1837-1977 El Valencianisme Republicà.* Fundació Josep Irla. Barcelona. s/d. 32 pàg.
- Teixidor Colomer, Anna. *Josep Puig Pujades. Líder del republicanisme empordanès.* Fundació Josep Irla. Barcelona. 2013. 190 pàg.
- *Eines 18.* Fundació Josep Irla. Barcelona. 2013. 148 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Gironins

- *Annals*, volum LII-2011. Institut d'Estudis Gironins. Girona. 2011. 1044 pàg.

Intercanvi Societat Catalana d'Arqueologia

- Salazar i Ortiz, Natali. *Memorial Josep Barberà i Farràs. L'ager del Municipium Sigarrensis: poblament i xarxa viària entre Prehistòria i l'Antiguitat Tardana.* Novena edició. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona. 2012. 132 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Vallencs

- *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de L'Alt Camp*, núm. 62. Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 2012. 86 pàg.
- Berenguer i Tomàs, M. Isabel. *El fil de la memòria. Querol, Montagut, Esblada, Bonany i Valldossera: una mirada al passat.* Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 2013. 408 pàg.
- Altès i Serra, Pere. *Temps extraviat.* Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 2013. 156 pàg.

Aportació Ajuntament d'Olèrdola

- *De Sanctus Michaelis a Sant Miquel. L'església de Sant Miquel d'Olèrdola del segle X al segle XXI.* Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona. s/d. 112 pàg.

Donatiu Fundació Lluís Carulla

- *Nadala 2007 Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània.* Fundació Lluís Carulla. Barcelona. 2007. 100 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

- Casellas i Carbó, Joan. *Crisi social i moviment cívic. La Conca de Barberà i l'Alt Camp contra el Pla de Residus (1990).* Monografies VIII. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Valls. 1996. 192 pàg.
- *Actes del XXXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Montblanc 2006).* Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc. 2012. 370 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta

- *L'Aiguadolç*, núm. 40. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. Pedreguer. 2012. 160 pàg.

Intercanvi Centre de Lectura de Reus

- Moyano i Jimènez, Florentí. *L'enllumenat públic a la ciutat de Reus (1855-1965), dels fanals de gas a les làmpares elèctriques.* Centre de Lectura de Reus i Arola Editors. Reus. 2013. 304 pàg.
- Bertran Cuders, Josep. *La crisi de 1929 a Reus i comarca.* Centre de Lectura de Reus. Reus. 2013. 222 pàg.
- Latorre, Guillem. *Invasió subtil.* Centre de Lectura de Reus. Reus. 2013. 118 pàg.

Donatiu Sr. Vicenç Carbonell

- *Dietaris de la Generalitat de Catalunya.* Volum IV Anys 1611 a 1623". Generalitat de Catalunya. Barcelona. 1997. 916 pàg.
- *Dietaris de la Generalitat de Catalunya.* Anus 1623 a 1644. Volum V. Generalitat de Catalunya. Barcelona. 1999. 2258 pàg.
- *Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal.* Institut d'Estudis Catalans - Generalitat de Catalunya. Barcelona. 2006. 40 pàg.

- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Montsià - Baix Ebre - Terra Alta - Ribera d'Ebre - Priorat - Matarranya*. Núm. 1. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1977. 258 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Baixa Ribagorça - Alta Ribagorça - Vall d'Aran*. Núm. 2. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1978. 302 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Capcir - Cerdanya - Conflent - Vallespir-Rosselló*. Núm. 3*. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1978. 197 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Capcir-Cerdanya - Conflent - Vallespir - Rosselló*. Núm. 3**. Arxiu Gavín s-Artestudi edicions. Barcelona. 1978. 420 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Garrotxa - Ripollès*. Núm. 4. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1978. 280 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Bages*. Núm. 5. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1979. 246 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Alt Camp - Baix Camp, Tarragonès*. Núm. 6. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1980. 302 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Baix Cinca - Garrigues - Llitera - Segrià*. Núm. 7. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1980. 248 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Pallars Jussà*. Núm. 8. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1981. 188 pàg.
- Gavín, Josep M. *Inventari d'esglésies. Pallars Sobirà*. Núm. 9. Arxiu Gavín - Artestudi edicions. Barcelona. 1981. 165 pàg.

Donatiu Museu Arxiu de Santa Maria

- *XXVIII Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró. 2012. 60 pàg + CD.Rom.

Intercanvi Grup d'Estudis Cubellencs

- *Anuari 2012*. Grup d'Estudis Cubellencs. Cubelles. 2013. 112 pàg.

Intercanvi Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat del Vallès

- *Gausac*, núm 38-39. Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat del Vallès. Sant Cugat del Vallès. 2011. 232 pàg.

Donatiu Fundació Privada Mútua Catalana

- Sunyer, Magí. *Ruta Josep Pin i Soler. La interpretació de la ciutat*. Col·lecció Rutes de Tarragona 3. Fundació Privada Mútua Catalana. Tarragona. 56 pàg.

Aportació Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos

- Torrents i Sivill, Joan. *100 anys junts! Centre Cultural Recreatiu Rapitenc (1905-2005)*. Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos. Santa Margarida i els Monjos. 2005. 405 pàg.

Donatiu Associació Cultural Nautilus

- *Un tomb a Sant Jaume. Un passeig pels voltants de Sant Jaume del Domenys, visitant les principals masies del municipi*. CD Rom. Associació Cultural Nautilus. Sant Jaume dels Domenys. s/d.
- Pros Marlès, Josep. *La meua vida al meu poble*. Associació Cultural Nautilus. Sant Jaume dels Domenys. 2012. 150 pàg.

Donatiu el Consorci de la Zona Franca i Lunwerg, S.L.

- Tintoré i Maluquer, Enric; Moldoveanu, Mihail; Domènech i Girbau, Lluís i de Solà-Morales, Manuel (textos). *Urbanitat capil·lar. La transformació dels terrenys de les casernes de Sant Andreu*. Consorci de la Zona Franca i Lunwerg, S.L. Barcelona. 2009. 144 pàg.

Donatiu Societat Catalana de Genealogia

- *Paratge*, núm. 25-26. Societat Catalana de Genealogia. Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària. Sant Cugat del Vallès. 2013. 394 pàg.

Donatiu de l'Autor

- Beneyto i Alberó, Armand. *130 anys d'història de la Societat Coral El Penedès (1862-1992)*. Curial Edicions Catalanes S.A. Barcelona. 1994. 250 pàg.
- Udina i Castell, Lluís M. *Un segle i mig del Casino de Vilafranca. Apunts històrics 1853/2003*. Casino Unió Comercial. Vilafranca del Penedès. 2003. 248 pàg.

Aportació Ajuntament de Barcelona

- *Sant Andreu - Barcelona: 100 anys creant futur*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. 1997. 82 pàg.

- IV-VIII d.C.). Documenta, 13. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2011. 398 pàg.
- Kallala, Nabil et Sanmartí, Joan (directeurs). *Althiburos I. La fouille dans l'aire du capitol et dans la nécropole méridionale*. Documenta, 18. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2011. 444 pàg.
 - Subías, Eva; Azara, Pedro; Carruesco, Jesús; Fiz, Ignacio i Cuesta, Rosa. *The Space of the City in Graeco-Roman Egypt. Image and Reality*. Documenta, 22. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2011. 222 pàg.
 - Gutierrez Garcia, Anna; Lapuente, Pilar i Rodà, Isabel. *Interdisciplinary Studies on Ancient Stone. Proceedings of the IXASMOSIA Conference (Tarragona 2009)*. Documenta, 23. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2012. 800 pàg.
 - Rodríguez i Corcoll, Núria. *Sacerdoci i cultes del nord de l'Egipte Mitjà durant la baixa època (segles VII-IV aC) Del nomus 14 al 22 de l'Alt Egipte*. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2008. 576 pàg.
 - Belarte, Maria Carme i Noguera, Jaume. *El jaciment ibèric del Castellot de la Roca Roja (Benifallet, Baix Ebre)*. Guia Arqueològica. Institut Català d'Arqueologia Clàssica - Ajuntament de Benifallet. Tarragona. 2010. 64 pàg.
 - Prevosti, Marta; López Vilar, Jordi i Guitart i Duran, Josep (editors). *Ager Tarraconensis, 5. Actes del Simposi internacional*. Documenta, 16. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2013. 446 pàg.
 - Jufresa, Montserrat; Reig, Montserrat; Carruesco, Jesús; Forte, Gemma; Miralles, Roger i Rodà, Isabel (editors). *Ouranós-Gaia. L'espai a Grècia III: anomenar l'espai*. Documenta, 27. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2013. 144 pàg.
 - Belarte, Maria Carme i Plana Mallart, Rosa (editors). *El paisatge periurbà a la Mediterrània occidental durant la protohistòria i l'antiguitat*. Documenta, 26. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2012. 348 pàg.
 - Ciurana, Judit; Macias, Josep Maria; Muñoz, Andreu; Teixell, Imma i Toldrà, Josep Maria. *AMPHITHEATRVM, MEMORIA MARTYRVM ET ECCLESIAE. Les intervencions arqueològiques a l'amfiteatre de Tarragona (2009-2012)*. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2013. 88 pàg.
 - Belarte, Maria Carme; Benavente, José Antonio; Fatás, Luis; Diloli, Jordi; Moret, Pierre y Noguera, Jaume (editors). *Iberos del Ebro*. Documenta, 25. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2012. 422 pàg.
- Donatiu Institut Ramon Muntaner**
- Barrull Perna, Carles i Espuny Arasa, Elena (coords.) *Els jocs en la història*. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona. 2013. 444 pàg.
- Intercanvi Institut d'Estudis Empordanesos**
- *Annals*. Volum 44. Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres. 2013. 670 pàg.
- Intercanvi Centre d'Estudis Molletans**
- *Notes. Monogràfic: l'art al carrer a Mollet*. Volum 29. Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès. 2014. 208 pàg.
- Intercanvi Societat Catalana d'Arqueologia**
- Noguera Guillén, Jaume, Ble Gimeno, Eduard i Valdés Matias, Pau. *La Segona Guerra Púnica al nord-est d'Ibèria: una revisió necessària*. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona. 2013. 124 pàg.
- Intercanvi Centre d'Estudis del Gaià**
- *La Resclosa*, núm. 17. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona. 2013. 142 pàg.
- Donatiu Diputació de Barcelona**
- *Quaderns científics i tècnics*, núm. 10. Diputació de Barcelona. Barcelona. 1998. 390 pàg.
- Donatiu Amics de l'Arquitectura Popular**
- *Cal protecció per a l'espai rural?* Amics de l'Arquitectura Popular. Guissona. 2009. 140 pàg.
- Intercanvi Societat Catalana de Genealogia**
- *Paratge*, 25-26. 2012-2013. Societat Catalana de Genealogia. Sant Cugat del Vallès. 2014. 400 pàg.
- Intercanvi Fundació Josep Irla**
- Pérez Nespereira, Manuel. *Martí Barrera. Sindicalista, impressor, polític*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2014. 196 pàg.
- Donatiu Assemblea.cat**
- *Fem Via*. CD. Rom. Assemblea.cat. Barcelona. 2013.

